

У нумары:

**Назіраючы бой здалёк,
кожны бачыць
сябе стратэгам**

Інтэрв'ю з Маратам Ягоравым —
старшынёй Беларускага
фонду міру

Стар. 4

Сумленнасць

Дзве аповесці, створаныя
нястомным даследчыкам падзей
Вялікай Айчыннай вайны
Міхаілам Кадзетам, да гэтага
часу не надрукаваныя...

Стар. 5

Творчая рэфлексія

Агляд красавіцкіх нумароў
часопісаў “Польмя”,
“Маладосць” і “Нёман”

Стар. 6

Жанчына трэцяга тысячагоддзя

Штрыхі да творчага партрэта
Раісы Баравіковай

Стар. 12

Самотнае і светлае

Памяці паэта-франтавіка
Паўлюка Пранузы

Стар. 15

ПАДПІСАЦА НА ШТОТЫДНЁВІК «ЛіМ» МОЖНА З ЛЮБОГА МЕСЯЦА

**Для індывідуальных
падпісчыкаў:**
1 месяц — 4500 руб.
Падпісны індэкс —
63856

**Ведамасная
падпіска:**
1 месяц — 5800 руб.
Падпісны індэкс —
638562

Льготная падпіска: 1 месяц — 4700 руб.
Падпісны індэкс — 63880

«Мы сваю справу зрабілі!»

Вось ужо ў шэсцьдзясят другі раз прыйшло на нашу зямлю свята Вялікай Перамогі. Перамогі ў самай крывавай і жудаснай вайне ў гісторыі чалавецтва. А ўвогуле, якімі б ні былі па маштабе ваенныя дзеянні ды канфлікты, яны — заўсёдна жahlіва-трагічныя. Так, у Другой сусветнай вайне Беларусь ахвяравала кожным трэцім сваім жыхаром. На абарону і вызваленне Айчыны ад фашызму паўстала ўся краіна. На франтах, у партызанскіх атрадах, злучэннях і падполлі змагаліся калгаснікі і рабочы люд, сталыя людзі і моладзь. У ваенных дзеяннях бралі ўдзел сотні беларускіх пісьменнікаў, а таксама мастакі, кампазітары ды іншыя творцы.

Сённяшні наш госць — адзін з такіх людзей — пісьменнік-ветэран Алесь Савіцкі. Нарадзіўся ён васьмага студзеня 1924 года ў старажытным Полацку. Вайна заспела яго, нядаўняга васьмікласніка, у Гродне, куды сям'я пераехала пры канцы 1939-га, дзе ягоны бацька, кадравы ваенны, служыў у штабе 3-й Арміі. Затым — эвакуацыя ў родны Полацк. А адтуль пачалася эвакуацыя сем'яў вайскоўцаў. У спісах быў жорсткі кантроль: толькі жонка ваеннаслужачага і дзеці.

“Але маю бабулю не бралі, і маці адмовілася”, — тлумачыць Алесь Ануфрыевіч. Тады сям'я вырашае выправіцца ў Ленінград, да бацькавага брата Паўла, бо верылі, што гэты горад не будзе захоплены ворагам. Але яшчэ не дабраліся да Невеля, што ў Пскоўскай вобласці, заставалася дванаццаць кіламетраў, як іх дагналі немцы, і яны вярнуліся ў Полацк.

3 шостага лістапада 1942 года Алесь Савіцкі — партызан атрада “Смерць фашызму”. Камандзір атрада Жараў (пар-

тызанская мянушка, а сапраўднае яго прозвішча — Кісялёў; на жаль, нядаўна ён пайшоў з жыцця) спачатку не хацеў браць Алесь ў атрад з-за яго маладога ўзросту. А ў 43-м на Віцебшчыне арганізоўваўся новы камсамольска-маладзёжны атрад “Бальшавік” брыгады імя Варашылава. У ім А. Савіцкі стаў камандзірам дыверсійнай падрыўной групы. Пасля злучэння з арміяй у 1944 годзе іх кінулі на папаўненне 3-га Сталінградскага танкавага корпуса ў 9-ю гвардзейскую дэсантную брыгаду.

“З баямі прайшлі да Шаўляя, — значае Алесь Савіцкі. — Пад ім на згоне лета адбываліся вельмі жорсткія баі, і мяне параніла ў трэці раз. Вывезлі ў Арэнбург на станцыю Сарочынск, а ў снежні ў складзе 1-га Прыбалтыйскага фронту мы былі ўжо пад Варшавай. Удзельнічаў у баях з ўзяцце Берліна”.

(Заканчэнне на стар. 4)

Сустрэча з воінамі

Нядаўна ў гасцях у воінаў 361-й базы аховы і ў абслугоўвання цэнтральных органаў вайсковага кіравання, што месціцца ў Мінску, павялі сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі старшыня Мінскага гарадскога аддзялення СПБ Міхась Пазнякоў ды паэт і перакладчык Андрэй Цяўлоўскі. Ваенаслужачыя з вялікай цікавасцю слухалі публіцыстычныя, лірычныя і гумарыстычныя вершы вядомых літаратараў, жыва рэагавалі на апавед пра літаратурны працэс у Беларусі, пра пісьменніцкія справы, работу творчых падраздзяленняў і рэдакцый літаратурна-мастацкіх выданняў РВУ «Літаратура і Мастацтва».

Дарэчы, кожную нядзелю ў мясцовым вайсковым клубе праходзяць незабыўныя сустрэчы з беларускімі творцамі. Найбольш актыўныя сярод іх Анатоль Сулянаў, Яўген Каршукоў, Рыгор Сакалоўскі, Сяргей Трахімёнак, Мікола Мятліцкі, Навум Гальпяровіч. Пальмянае пісьменніцкае слова садзейнічае не толькі выхаванню любові да Радзімы, цікавасці да яе гісторыі, культуры, але і абуджае ў сэрцах воінаў самую добрую пахучы, натхняючы на першыя літаратурныя спробы.

Пасля такіх сустрэч вайскоўцы часцей заглядаюць у бібліятэку часткі, дзе шчыра выдатны майстар бібліятэчнай справы Ніна Аляксееўна Яцкоўская. Менавіта яна і наладжвае шматлікія творчыя мерапрыемствы. Аб творчасці запрошаных пісьменнікаў Ніна Аляксееўна рыхтуе і «выпускае» спецыяльныя буклеты, па якіх вайскоўцы знаёмяцца з біяграфічнымі звесткамі гасцей, іх асобнымі творамі. Вось чаму воіны ў зале клуба зусім невыпадковыя, а зацікаўленыя слухачы.

Пашанцавала тут і з начальнікам клуба. А ім з'яўляецца старшы лейтэнант Аляксандр Сяргеевіч Кірсанаў — таксама чалавек начытаны, інтэлігентны. Дзякуючы клопатам менавіта Ніны Аляксандраўны і Аляксандра Сяргеевіча перад вайскоўцамі выступаюць не толькі пісьменнікі, але і дзеячы іншых мастацтваў, вельмі цікавыя і знакамітыя людзі. Як, напрыклад, ветэраны Вялікай Айчыннай вайны Васіль Сяргеевіч Маладцоў і Зінаіда Васільеўна Корж, Аляксандр Сяргеевіч Шапкі.

Бібліятэка выпісвае нямала перыядычных выданняў, у тым ліку часопісы «Нёман», «Новая Нёміга літаратурная», «Беларуская думка» і інш.

Кніжны фонд налічвае тут амаль 14 тысяч кніг. Праўда, у апошнія гады, як засведчыла Ніна Аляксееўна, мастацкай літаратуры паступае вельмі мала. Таму заўсёды рады кожнаму экзemplару кніг тых пісьменнікаў, якія выступаюць тут і дораць іх бібліятэцы.

Варта зазначыць, што нашы пісьменнікі даволі частыя госці ў вайсковых падраздзяленнях Рэспублікі Беларусь. Актыўна спрыяюць гэтаму ваенна-шэфская камісія СПБ, кіраўніцтва Мінскага гарадскога аддзялення СПБ, а таксама літаратурнае аб'яднанне «Доблесць», што працуе пры Цэнтральным ДOME афіцэраў і якое ўзначальвае вядомы пісьменнік Яўген Каршукоў.

Павел КУЗЬМІЧ

На фотаздымку: паэты Міхась Пазнякоў і Андрэй Цяўлоўскі падчас сустрэчы з воінамі.

У Нацыянальным выставачным цэнтры «БелЭКСПА» з 2 па 5 мая прайшла традыцыйная, ужо адзінаццатая па ліку, Міжнародная спецыялізаваная выстаўка «СМІ ў Беларусі». Сёлета, як зазвычай, яе арганізатарам выступіла Міністэрства інфармацый Рэспублікі Беларусь пры падтрымцы Міністэрства замежных спраў Беларусі, Мінскага гарадскога выканаўчага камітэта, а таксама Беларускага саюза журналістаў, НВЦ «БелЭКСПА» і інш.

Адзінства СМІ

Задачы і мэты медыяфоруму — умацаванне і развіццё міжнароднага супрацоўніцтва ў сферы інфармацый і камунікацыі, садзейнічанне інтэграцыі Беларусі ў сусветную інфармацыйную прастору, далейшая папулярызацыя ачынных друкаваных, аўдыёвізуальных ды электронных сродкаў масавай інфармацыі.

Уступным словам урачыстую цырымонію адкрыцця выстаўкі распачаў міністр інфармацыі Беларусі Уладзімір Русакевіч. Уладзімір Васільевіч павітаў удзельнікаў і гасцей ад імя арганізацыйнага камітэта і адзначыў, што дадзеная выстаўка з'яўляецца пэўным чынам справаздачай перад грамадствам пра развіццё інфармацыйнай прасторы нашай краіны, пра нашы поспехі і няўдачы. Цікаваць да выстаўкі пастаянна павышаецца, у тым ліку і замежных калег.

Алег Праляскоўскі, памочнік Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь — начальнік галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення Адміністрацыі Прэзідэнта, зачытаў прывітанне кіраўніка нашай дзяржавы ўдзельнікам XI Міжнароднай спецыялізаванай выстаўкі «СМІ ў Беларусі» і II Беларускага інфармацыйнага форуму, у якім, у прыватнасці, гаварылася: «У нашай дзяржаве надаецца вялікая ўвага развіццю друку, радыё і тэлебачання, стварэнню ўмоў для рэалізацыі іх галоўнага прызначэння — неслі мільёнам людзей поўную і праўдзівую інфармацыю пра падзеі ў рэспубліцы і за яе межамі.

Правадзене такіх буйных і значных міжнародных мерапрыемстваў служыць яркім прыкладам нашай

адкрытасці, рэальнага, а не паказнога клопату пра свабоду слова і імкненне да супрацоўніцтва. Адметна, што галоўнай тэмай Беларускага інфармацыйнага форуму стануць пытанні сацыяльнай адказнасці сродкаў масавай інфармацыі, якія сёння з'яўляюцца асабліва важнымі і актуальнымі для журналістаў усіх краін.

Упэўнены, што гэтыя выстаўка і форум пераканаўча прадэманструюць дасягненні і перспектывы развіцця сродкаў масавай інфармацыі, будучы садзейнічаць іх прасоўванню на сусветны інфармацыйны рынак, наладжванню ўзаемавыгадных сувязяў і дзелавых кантактаў, умацаванню дружбы паміж народамі».

Падчас адкрыцця выстаўкі адбылася прэзентацыя кнігі «Гарады-пабрацімы Міншчыны і Падмаскоўя», выдадзенай РУП «Міжнародны цэнтр інтэграцыйнай інфармацыі. Грамадскі прэс-цэнтр Дома прэсы». Гэта ўнікальнае выданне створана па ініцыятыве Міністэрства інфармацыі Беларусі і Міністэрства інфармацыі ўрада Маскоўскай вобласці.

Увогуле, на выстаўцы даволі шырока прадстаўляліся рэгіёны Расіі: Бранская, Валгагодская, Ульянаўская вобласці, горад Масква. А Маскоўская вобласць, на чале з міністрам па справах друку і інфармацыі Маскоўскай вобласці Сяргеем Маісеевым, — ганаровы госьць медыяфоруму.

Міністр інфармацыі нашай краіны Уладзімір Русакевіч, памочнік Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь — начальнік галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення Адміністрацыі Прэзідэнта Алег Праляскоўскі, міністр па справах друку і інфармацыі Мас-

коўскай вобласці Сяргей Маісеў перарэзалі чырвоную стужку — і XI Міжнародная спецыялізаваная выстаўка «СМІ ў Беларусі» распачала сваю работу.

Адразу пасля адкрыцця адбылося ўзнагароджанне дыпламамі пераможцаў рэспубліканскага конкурсу на лепшую публікацыю па праблемах дзяржаўнага будаўніцтва сярод кіраўнікоў рэспубліканскага, абласнога, гарадскога і раённага ўзроўняў.

На выстаўцы было прадстаўлена каля 700 друкаваных і электронных сродкаў масавай інфармацыі, інфармацыйных агенстваў і Інтэрнет-правайдараў, распаўсюджвальнікаў друкаванай прадукцыі і рэкламных арганізацый, выдавецтваў і друкарняў з Беларусі, Расіі, КНР, іншых краін, перыядычныя выданні Саюзнай дзяржавы, беларускай дыяспары за мяжой. А яшчэ — прыватныя сродкі масавай інфармацыі, газеты вышэйшых навуковых устаноў, прадпрыемстваў, ваенныя і СМІ Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі. Асобныя стэнды прысвечаліся абласным выданням... І ўсе яны, без перабольшвання, прыцягвалі ўвагу наведвальнікаў.

Шосты раз у форуме брала ўдзел газета беларусаў Латвіі «Прамень». Адбылася прэзентацыя кнігі «Латвія — Беларусь: дыялог дзвюх культур» і зборніка вершаў паэтаў-беларусаў Латвіі «А водар Радзімы ўсё кіліча і кіліча».

У першы дзень работы выстаўкі адбылася прэзентацыя стэнда РВУ «Літаратура і Мастацтва» ды газеты «Літаратура і мастацтва». Заслужаныя артысты Беларусі Якаў Навуменка парадаваў прысутных выкананнем песень, у тым ліку і на словы першага намесніка дырэктара ўстановы Аляся Бадака «Будзем жыць, як набя-

жыць». Галоўны рэдактар тыднёвіка «ЛіМ» Анатоль Казлоў расказаў пра адзначаны нядаўна 75-гадовы юбілей выдання, пра аддзель і рубрыкі газеты і заклікаў да супрацоўніцтва. Свае ўласныя вершы чыталі студэнты БДПУ імя Максіма Танка Ксенія Шаржановіч, Кацярына Цвяткова, Вераніка Мандзік, а літаратар Мікола Шабовіч пацешыў наведвальнікаў сваімі пародыямі на вершы беларускіх пісьменнікаў.

На другі і трэці дні медыяфоруму прайшлі прэзентацыі іншых выданняў РВУ «Літаратура і Мастацтва»: часопісаў «Польмя», «Малодосць», «Нёман» і «Всемирная литература». Прысутныя даведліся, у прыватнасці, пра ажышчэлены «Нёманам» праект культурнага і эканамічнага супрацоўніцтва Мінскай ды Маскоўскай абласцей, і што часопіс стаў дзейным партнёрам Пастаяннага камітэта Саюзнай дзяржавы. А ў часопісе «Всемирная литература» за апошнія чатыры гады апублікаваныя творы з трыццаці краін свету, перакладзеныя з двух дзесяткаў моў...

Цэнтральным мерапрыемствам выстаўкі стаў II Беларуска-інфармацыйны форум «Сацыяльная адказнасць сродкаў масавай інфармацыі», які праводзіўся сумесна з Пастаянным камітэтам Саюзнай дзяржавы пры падтрымцы Беларускага саюза журналістаў, а таксама Еўразійскай акадэміі тэлебачання і радыё. Таксама адбылося падвядзенне вынікаў і ўзнагароджанне пераможцаў III Нацыянальнага конкурсу сярод друкаваных СМІ «Залатая Ліцера».

На працягу ўсіх дзён работы выстаўкі праходзілі цікавыя прэзентацыі экспанентаў, семінары, конкурсы, рабочыя сустрэчы, «круглыя сталы». Сярод іх — семінар для журналістаў рэгіянальных электронных СМІ «Сучасны стан і перспектывы развіцця ачычнага тэлебачання», «круглы стол» з удзелам прадстаўнікоў упраўленняў і аддзелаў ідэалагічнай работы абласных, гарадскіх ды раённых выканкамаў і рэдактараў студый раённага радыё на тэму «Пытанні паліпшэння якасці і павелічэння аб'ёмаў вышчанага рэгіянальных радыёстудый», прэзентацыя акцыі «Сродкі масавай інфармацыі ў абарону дзяцей» і інш.

В. КАВАЛЁЎ

На здымках: выстаўку адкрываюць міністр інфармацыі нашай краіны Уладзімір Русакевіч, міністр па справах друку і інфармацыі Маскоўскай вобласці Сяргей Маісеў і памочнік Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь — начальнік галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення Адміністрацыі Прэзідэнта Алег Праляскоўскі; намеснік прэм'ер-міністра Беларусі Аляксандр Косінец сярод наведвальнікаў выстаўкі.

Фота К. Дробава

Сацыяльная адказнасць журналістаў

Менавіта такі лейтматыў насіў II Беларуска-інфармацыйны форум, які прайшоў у Мінску. Адкрываючы форум, міністр інфармацыі краіны Уладзімір Русакевіч адзначыў, што журналіст абавязаны неслі адказнасць за перададзеную інфармацыю. Ступень гэтай адказнасці высокая яшчэ і таму, што нярэдка ад характару інфармацыі, яе выкладання залежаць людскія лёсы. З цікавасцю слухалі ўдзельнікі форуму многія выступоўцаў, а сярод іх — і старшыню Нацыянальнай тэлерадыёкампаніі Аляксандра Зімоўскага, які разважаў пра баланс дзяржаўных і журналісцкіх інтарэсаў у журналістыцы. Дзяржаўны сакратар Саюзнай дзяржавы Павел Барадзін звярнуў увагу журналістаў на неабходнасць шырэшага асвятлення тэматыкі Саюзнай дзяржавы. І у прыватнасці, адзначыў, што ў Беларусі ў адрозненне ад Расіі гэтая справа — на належным узроўні.

Ул. інф.

У пярададзень Дня друку — 4 мая Міністэрства інфармацыі Беларусі правяло ўрачыстую цырымонію ўзнагароджання пераможцаў II Нацыянальнага конкурсу друкаваных сродкаў масавай інфармацыі «Залатая ліцера».

Урачыстасць ладзілі ў зале Дзяржаўных прыёмаў Палаца Рэспублікі, на ёй прысутнічалі афіцыйныя асобы, кіраўнікі газет ды часопісаў, намінацыі, якія прадставілі свае працы на суд прадстаўнічай камісіі. Журы, якое ўзначаліў старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалай Чаргінец, неабходна было вызначыць пераможцаў па 24-х намінацыях з 222 конкурсных заявак.

Як адзначаюць арганізатары мерапрыемства, мінулымі гадамі ўдзельнікаў конкурсу было

Залатая агранка беларускай «ліцеры»

менш — кола яго ўдзельнікаў пашыраецца. І яшчэ адно назіранне: журналістыка маладзее, можа таму, сярод намінантаў — шмат маладых творцаў. «Лепшым рэпарцёрам года» стаў аглядальнік газеты «Рэспубліка» Васіль Матвееў, з гэтага ж выдання і лепшы аглядальнік года — Дзмітрый Патыка. Лепшы фотакарэспандэнт — супрацоўнік БелТА Сяргей Халадзілін.

І хоць сам конкурс традыцыйна праходзіць у варункх выставы «СМІ ў Беларусі», а яна адкрылася за два дні да ўрачыстасці і завяршыла працу днём пазней, журы да апошняга не называла імёнаў пераможцаў — інтрыга захоўвалася да самага моманту адкрыцця канвертаў. Знаўцы ж, якія лёгка арыентуюцца ў інфармацыйнай прасторы Беларусі, рабілі свой прагноз і пасля звярталі яго з афіцыйнымі абвесткамі.

Такім чынам, паводле конкурсу, лепшая грамадска-палітычная газета года — «Советская

Белоруссия»; лепшы грамадска-палітычны і літаратурна-мастацкі часопіс — «Беларусь»; лепшая галіновыя газета — «Культура»; лепшая газета для дзяцей і моладзі — «Юны спасатель»; лепшае інфармацыйнае агенства — БелТА; лепшая абласная газета — «Гомельская праўда»; лепшы творчы праект года рэспубліканскіх СМІ — праект «Сям'я» ад «Народнай газеты»; а лепшы творчы праект года сярод рэгіянальных СМІ, які меў назву «Яе Вялікасць Жанчына», прапанавала зэльвенская газета «Праца». Лепшым распаўсюджвальнікам перыядыкі прызнана РУП «Белсаюздрук».

І, бадай, варта згадаць намінацыю «Дэют» — тут перамог калектыў «Журнала спецыяльнага назначэння» і намінацыю «Партнёрыства», дзе быў адзначаны факультэт журналістыкі Белдзяржуніверсітэта.

Ярына РЫТАМІНСКАЯ

У музей — з пачуццём перамогі

У майскія дні Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны традыцыйна становіцца месцам сустрэчы ветэранаў, моладзі і ўсіх тых, хто помніць пра мужную барацьбу савецкіх людзей супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Пра тое, як сустракае музей светлае свята Вялікай Перамогі, мы гутарым з яго дырэктарам Сяргеем Азаронкам.

— Ці становіцца апошнім часам больш наведвальнікаў?

— Мяркуюце самі. Калі ў 1992 годзе музей наведала каля 58 тыс. чалавек, то ў 2000-м юбілейным — каля 103 тыс. А за першы квартал 2007-га — ужо 49 тыс., і гэта з тымі, хто прыходзіць на нашы перасоўныя выставы.

— Як сустракалі 9 Мая сёлета?

— Вядома ж, у нас рэгулярна праходзяць сустрэчы з ветэранамі, абаронцамі блакаднага Ленінграда, а 3 мая напярэдадні свята дзве-

ры для наведвальнікаў адчыніла спецыялізаваная выстава “Зброя Перамогі”. На стэндах прадстаўлены як серыйныя абразы, так і рэдкія, эксперыментальныя, выпушчаныя ў адзінках экзemplярах. Упершыню наведвальнікі пазнаёміліся з калекцыяй партызанскай зброі, якая дагэтуль захоўвалася ў закрытых фондах у музейных падзямеллях. Таксама ў экспазіцыі прадстаўлена зброя вытворчасці Чэхіі, Вялікабрытаніі, Францыі, Бельгіі; рукапісныя

партызанскія часопісы, плакаты, ваенная амуніцыя.

Выстава цікавая сваёй інтэрактыўнасцю. Тут створаны інфарцэнтр, дзе ёсць магчымасць знайсці шмат інфармацыі пра зброю Чырвонай Арміі і трафеі, апаведы пра канструктараў ды інш. Наведвальнікі выставы змаглі апазнаць у тагачасную форму чырвонаармейца, сфатаграфаванага на фоне выявы разбуранага рэйхстага і нават “распісацца” на яго “сценах”!

Таксама можна зняцца з кулямётам “максім” у імправізаваным доце і нават пачуць у навушніках шум бою! Дарэчы, наш музейны “максім” вельмі папулярны. Падчас урачыстага адкрыцця манумента “Беларусь партызанская” мы прадставілі невялічкую перасоўную выставу. Тады асабліваю ўвагу прыцягнула тачанка з кулямётам — утварылася вялізная чар-

га, каб сфатаграфавалася, і больш таго — дакрануцца да нашай гісторыі. Таму думаю, што такі інтэрактыўны поўнасцю апраўданы.

Не магу не адзначыць нашага маладога навуковага супрацоўніка Сяргея Лапарова, які з’яўляецца аўтарам навуковай канцэпцыі выставы і выдатна валодае ведамі пра зброю...

— Ці з’явіцца ў музеі яшчэ нейкія навінкі?

— У бліжэйшыя часы мы поўнасцю прывядзём у парадак тэхніку, якая стаіць на пляцоўцы ля музея. У прыватнасці, перафарбуем самалёт Лі-2. Дарэчы, на тэрыторыі былога СССР іх засталіся лічаны адзінкі.

Зараз мы не толькі працуем над удасканаленнем канцэпцыі асноўнай экспазіцыі, рыхтуемса да Ночы музеяў, але і працягваем супрацоўніцтва з Беларускім экзархатам. Так, выстава “Патрыятычнае служэнне рускай праваслаўнай царквы” атрымала шмат добрых водгукаў. Мы стварылі некалькі міні-версій экспазіцыі. У хуткім часе яны накіруюцца ў рэгіёны, бо не ўсе маюць магчымасць прыехаць да нас у Мінск.

Акрамя гэтага, на аднаўленне экспазіцыі працуюць узаемныя сувязі супрацоўнікаў музея з калегамі з Украіны, Расійскай Федэрацыі, Германіі, КНР і многімі іншымі. Дарэчы, з кітайскімі сябрамі працуем над выставай, прысвечанай 80-годдзю народна-вызваленчай арміі Кітая...

Гутарыў Сяргей ДУБОВІК

Фота аўтара

На здымках: Сяргей Азаронак, экспанаты выставы “Зброя Перамогі”.

— Наш музей адзін з многіх распачаў сваю працу яшчэ ў далёкім 1944-м, і мы гэтым вельмі ганарымся. Савецкія салдаты яшчэ вялі цяжкія баі, а першая экспазіцыя, сабраная па гарачых слядах, ужо функцыянавала ў Мінску.

На постсавецкай прасторы ёсць яшчэ дзве музейныя ўстановы, якія можна параўнаць з нашай, — Нацыянальны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны ў Кіеве і музей Перамогі на Паклоннай гары ў Маскве.

Штогод мы ўзмацняем работу з моладдзю. Галоўнае ў нашай працы — не толькі з’ядноўваць пакаленні, раскажваць юнакам і дзяўчатам пра подзвігі іх дзядоў і прадзедаў, але і ўсяляць у моладзь пачуццё таго, што яны, нашчадкі ветэранаў, і самі па сутнасці пераможцы! Нашы саюзнікі па той вайне — англічане і амерыканцы — адчуваюць сябе пераможцамі. А сапраўдныя пераможцы — мы!

Стужка памяці

Пяць гадоў таму на адной з маскоўскіх вуліц здарылася трагедыя: у аўтакатастрофе загінуў майстар беларускага кінематографа Міхаіл Пташук. Воляю лёсу той дзень ужо меў жалобную адзнаку ў нашым календары: 26 красавіка. Так злучыліся ў адным дні дзве чорныя даты... Сёлета з нагоды пятай угодкаў па выдатным кінарэжысёры на Усходніх могілках Мінска прайшла цырымонія адкрыцця надмагільнага помніка М. Пташуку. Аўтар помніка — зныны скульптар Іван Міско.

Голас праваслаўнага святара, ціхія словы малітвы... Вясоныя перазовы птушак у шатах хваюў... Дрыготкія агеньчыкі свечак, палымяныя кветкі ў руках людзей, што прыйшлі пакланіцца памяці выбітнага дзеяча айчыннай культуры, а для многіх — і дарагога, незабыўнага чалавека... Горыччу жалобнай нагоды і ўрачыстым настроем велікодных дзён поўнілася атмосфера гэтай падзеі. Намеснік міністра культуры Беларусі В. Гедройц, звярнуўшыся да прысутных, падкрэсліў, што імя М. Пташук застанецца ў гісторыі: ён пакінуў вялікую памяць пра сябе творами кінамастацтва, якімі могуць ганарыцца беларусы, а яшчэ, што асабліва значна, ён пакінуў пасля сябе таленавітых вучняў.

Генеральны дырэктар Нацыянальнай кінастудыі “Беларусьфільм” У. Зямтлін значначэй, што асоба М. Пташук — той характэрны для Беларусі прыклад, калі з асяроддзя простага народа, з непрыкметнай вёсачкі, вырастае магутны чалавек, які ўражвае не толькі сваёй вялікай постацю, але і веліччу духоўнай. І гэты маштаб асобы сведчыць пра веліч самой нацыі. Годны сын сваёй нацыі, М. Пташук вызначаўся неэгаістычным складам розуму, свой досвед, свой неаб’якавы, чалавечны погляд на жыццё і мастацтва

імкнуўся перадаць вучням. І сёлета тры маладыя кінарэжысёры атрымалі магчымасць зняць на “Беларусьфільме” тры самастойныя дэбютныя работы.

“Бог цалуе мастака ў сэрца, каб перадаць яму дабрывно, чалавечнасць, з чым і накіравана ісці — праз творчасць — да людзей, — сказаў Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Украіны ў Рэспубліцы Беларусь І. Ліхавы. І дадаў, што фільмы М. Пташук любяць ва Украіне за іх самастойнасць, праўдзівасць. І калі ў розных краінах мільёны людзей ля экрану глядзяць яго стужкі, гэта робіць рэжысёра мастаком народным — не адпаведна афіцыйнаму званню, а паводле сутнасці.

Міхаіл Пташук, якога далёка за межамі Беларусі ведаюць як аўтара фільмаў “Вазьму твой боль”, “Чорны замак Альшанскі”, “У жніўні 44-га” ды іншых мастацкіх стужак, пайшоў з жыцця раптоўна, у час творчага росквіту. Засталіся няспраўджанымі яго новыя маштабныя планы. Але ён паспеў галоўнае: зрабіць свой унёсак у пераемнасць творчых пакаленняў, паспрыць непарывнасці лепшых традыцый беларускага кінематографа. Значыць, не перавецца і стужка памяці.

С. Б.

Фота К. Дробава

Сустрэча пісьменнікаў з воінамі-ракетчыкамі адбылася на старажытнай полацкай зямлі... Даводзілася бываць тут і раней. Але на гэты раз прыезд да абаронцаў Радзімы быў незвычайны — з групай літаратараў наведаліся і землякі-палаўчане: вядомы пісьменнік, ветэран Вялікай Айчыннай вайны Алесь Савіцкі ды паэт, дырэктар радыё “Беларусь” Навум Гальпяровіч...

Пісьменнікі — у ракетчыкаў

Сустрэлі нас воіны, як заўсёды, гасцінна. Намеснік камандзіра дывізіёна па ідэалагічнай рабоце маёр Генадзь Мінінкоў і начальнік клуба капітан Аляксандр Іванчыкаў пазнаёмілі нас з “гаспадаркай” ракетчыкаў. Імправізаваная экс-

курсія была надта цікавай: убачылі і баявыя ракеты, і выдатную бібліятэку, і музей баявой славы 377-га зенітна-ракетнага палка, які выдзё сваю біяграфію з 1941 года... Надзвычай уразілі подзвігі мужных салдат і афіцэраў у тых грозных гадах вайны. Парадавала, што і цяпер гвардзейскі зенітна-ракетны полк годна працягвае слаўныя традыцыі сваіх папярэднікаў. Яго асабовы састаў паказвае добрую арганізаванасць, зладжанасць і высокую падрыхтоўку як на баявых стрэльбах на дзяржаўным палігоне, так і на тактычных вучэннях, уносячы свой уклад у справу ўмацавання абараназдольнасці Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь.

Затым адбылася запланаваная сустрэча літаратараў з воінамі. Што і казаць, з захапленнем слухалі яны былога салдата Алесь Ануфрыевіч Савіцкага: перад імі выступіў кавалер многіх баявых узнагарод, які пачынаў барацьбу з гітлераўцамі яшчэ юным партызанам і цяжкімі франтавымі дарогамі дайшоў аж да самага

Берліна! Ганароваму грамадзяніну горада Полацка, ветэрану вайны А. Савіцкаму было пра што раскажаць прадстаўніком маладога пакалення, ён горача заклікаў іх берагчы беларускую зямлю, быць гатовым заўсёды абараніць родную краіну.

І, працягваючы патрыятычную тэму любові да Радзімы, узнёсла чытаў вершы пра сваю родную Полаччыну Навум Гальпяровіч, а вядомы ў рэспубліцы публіцыст, галоўны рэдактар часопіса “Нёман” Ніна Чайка расказала пра цікавыя публікацыі ў выданні і творчыя планы на будучае.

Вярталіся мы з дывізіёна той жа прыгожай лясной дарогай. Хмары разышліся, і вызірнула сонца. Адчувалася вясна. Мяркуючы па дружных апладысмантах у час выступленняў, сустрэча атрымалася. Спадабалася яна воінам-ракетчыкам. А гэта — галоўнае.

Яўген КАРШУКОЎ, кіраўнік ваенна-мастацкай студыі пісьменнікаў

Прэзентацыя зборніка вершаў

У Зэльвенскай цэнтральнай раённай бібліятэцы адбылася прэзентацыя зборніка вершаў Валянціна Семянякі “На скрыжаванні”. Гэтае мерапрыемства было арганізавана зэльвенскімі бібліятэкарамі і настаўнікамі.

Валянцін Семяняка скончыў фізічны факультэт Гродзенскага ўніверсітэта і ўжо 10 гадоў узначальвае аддзел адукацыі Зэльвенскага райвыканкама. Але такая нялёгка і адказная пасада не перашкаджае яму пісаць пра тое, што набалела на душы. Яго вершы прасякнуты роздумам аб тым, што “нам трэба вяртацца да першых сцежак і пачуццяў, да песень, што спявала маці”, а таксама да роднай прыроды, дзе “чутна, як раса дрыжыць і кропля ападае долу”.

У зборніку Валянціна Семянякі “На скрыжаванні” ёсць творы, адрасаваныя школе, настаўнікам і вучням. Сёння нялёгка быць педагогам, але аўтар не шкадуе, што свой лёс звязаў з гэтай прафесіяй. Дзякуючы Валянціну Семянякі настаўнік — гэта Бог, вечны сейбіт, шукальнік, а школьны двор — краіна ведаў.

Сяргей ЧЫГРЫН

Літаратурны дэбют музыканта

Рэдакцыйна-выдавецкі цэнтр Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. Куляшова сёлета выпусціў першы зборнік вершаў дацэнта кафедры метадыкі музычнага выхавання, тэорыі музыкі і ігры на народных інструментах

Пятра Забелава. Гэтую кніжку аўтар выдаў у саракапяцігадовым узросце, а працаваў над ёй апошнія сем год. Замест назвы паэт сціпла пазначыў на вокладцы: “Сябрам, калегам — жартам і ўсур’ёз”. Зборнік утрымлівае вершы, эпіграмы, а таксама песні, аўтарам слоў і музыкі якіх з’яўляецца Пётр Забелаў.

Прэзентацыя гэтай кніжкі прайшла нядаўна ва ўніверсітэце. Рэктар навучальнай установы Канстанцін Бандарэнка павіншаваў аўтара з літаратурным дэбютам і ўручыў ганаровую грамату за 15-гадовую плённую педагагічную дзейнасць. На працягу ўсёй вечарыны аўтар чытаў свае вершы, многія з якіх даўно на слыху, бо паэт з’яўляецца заўсёдным удзельнікам ўніверсітэцкіх канцэртаў.

Уладзімір ДУКТАЎ

Назіраючы бой здалёк, кожны бачыць сябе стратэгам

Марат Ягораў — не толькі ветэран вайны, але і актыўны грамадскі дзеяч, змагар за мір. Шмат гадоў, значна больш чым правёў на вайне, Марат Фёдаравіч узначальвае Беларускі фонд міру.

І ўзнагароды свае ветэран атрымаў у розныя часы. За баявыя дзеянні ён мае ордэн Айчыннай вайны I ступені, ордэн Чырвонай Зоркі, ордэн Славы III ступені і шмат медалёў: за адвагу, за баявыя заслугі, за абарону Каўказа, за вызваленне Варшавы ды іншыя.

У мірны час спіс узнагарод папоўніўся: міжнародны пасол міру ўганараваны ордэнам Скарыны, мае 5 медалёў Савецкага фонду міру, медаль Фрэдэрыка Жуліо Кюры (ад Сусветнага камітэта абароны міру), медалі Балгарскага камітэта абароны міру, камітэта абароны міру ГДР, амерыканскі медаль гонару (яго заснаваў Сусветны біяграфічны цэнтр у Амерыцы). Акрамя ўсяго, яго ўзнагародзіў Амерыканскі інстытут амерыканістыкі — за заслугі перад беларускім народам.

У ганаровай скарбонцы захоўваюцца яшчэ тры расійскія і два ўкраінскія медалі і ўнікальнейшы медаль, заснаваны Сусветнай федэрацыяй ветэранаў — у гонар заканчэння Другой сусветнай вайны. На ім — тры партрэты: Сталіна, Рузвельта і Чэрчыля. З беларусаў такую ўзнагароду мае толькі наш суразмоўца.

Успаміны для сучаснікаў

— Марат Фёдаравіч, святочныя дні ў ветэранаў вайны заўсёды напружаны, але гэта не значыць, што яны пазбаўлены ўвагі ў астатні час...

— Вельмі люблю сустрэцца з моладзю, сёлета запрасілі да сябе студэнты Беларускага нацыянальнага тэхналагічнага ўніверсітэта — слухачы факультэта транспарту.

Гаварыць жа пра вайну цяпер можна вельмі многа, аб'ёмна, але трэба пранікліва адчуць, што патрабуецца менавіта той аўдыторыі, да якой ідзе.

А другая сустрэча адбылася на факультэце журналістыкі БДУ. Расказваў пра першыя свае журналісцкія працы ў гады вайны. Майму журналісцкаму вопыту — ужо за шэсцьдзесят.

— Чытаць аўдыторыя “ЛіМа” — таксама адмысловая...

— І мушу зазначыць: мне шмат даводзілася сустрэцца з творцамі падчас працы ў бюро прапаганды Саюза пісьменнікаў БССР. А літаратура знігаваная з мастацтвам. Акцёры часта чытаюць прозу, паэзію. І бывае, выконваюць, дэк-

ламуюць лепш за аўтара — таму, што дадаюць сваё бачанне прачытанага. Толькі націск паставяць па-іншаму — і твор гучыць зусім па-новаму. Мастацкае выкананне шмат значыць, і артыст выступае тут як быццам сааўтар.

— Пра вайну напісана многа. Дзяліліся ўспамінамі ўдзельнікі вайны, нешта занатоўвалі іх дзеці і нават унукі. І кожны па-рознаму бачыць падзеі...

— Складана гаварыць пра вайну нават цяпер. Асабліва ж — падчас паездкаў за мяжу. Цяжка знаходзіць патрэбныя словы ў Германіі — мы ж ваявалі з іх бацькамі. Згадваю, як у 2005 годзе на сходзе грамадскасці ў Гумбальдскім універсітэце, прысвечаным 60-годдзю вызвалення ад фашызму, я рабіў даклад. А ў Балгарыі мяне ўзнагародзілі двума залатымі медалі Камітэта абароны міру. Я прымаў тады ўдзел ў дзвюх вялікіх акцыях супраць вытворчасці нейтроннай бомбы і гонкі ўзбраенняў. Я выступіў, а пасля паплечнікі сказалі: “Так, як вы, мы выступіць не зможам. А горш — не маем права.” Вось і давялося тады паездзіць па гарадах ды паўсюль трымаць слова.

Пра хлеб і відовішчы

У службовым кабінёце Марата Фёдаравіча — і цяпер, пасля праведзенага ў памяшканні фонду рамонту, размяшчаецца плакат, на якім намаляваны тры бомбы розных памераў, а супраць кожнай з іх — бохан хлеба.

— Такі мой дэвіз і сёння: многа бомб — мала хлеба, і наадварот: мала бомб — больш хлеба, — тлумачыць, злавіўшы на плакаце мой позірк, суразмоўца. — Вайна — не тое, што ў кіно паказваюць.

— З напісанага пра вайну што, на ваш погляд, лепшае?

— Пра вайну пісалі многія, і кожны дае сваю інтэрпрэтацыю падзей. А мне чамусьці памятнае старонкі Канстанціна Сіманова, асабліва пра абарону Магілёва, творы Васіля Быкава.

Таго, што піша непасрэдна ўдзельнік вайны — нічым не замяніць. Я прайшоў з баямі ад Каўказа да Варшавы — гэта больш як 2 тысячы кіламетраў. І не заўсёды ішоў — даводзілася і паўзіць, і бегчы ў атаку. Уявіце сабе: у чалавека пры гэтым дадатковы груз — каля 50 кілаграмаў. Гэта, вобразна кажучы, з мехам бульбы на плячах прайсці марш у дзве тысячы кіламетраў!

Франтавікі ў сучасных мастацкіх творах адразу заўважаюць фальш. Тое, што мы называем мастацкім вымыслам, калі ён не адпавядае рэальнасці, — гэта фальш. Скажам, ідзе кіно. 41-ы год. На грудзях байца — ордэн Чырвонага Сцяга на падвесцы. У 1941 годзе такі ордэн быў толькі на вінце! Альбо з пагонамі ў 41-м, альбо з пяціліцамі — у 44-м. Гэтая драбязка для шырокай масы насельніцтва не з'яўляецца вызначальнай, але ж...адразу відно: пры здымках не было ніводнага кансультанта-франтавіка. Альбо валасатыя салдаты на фронце, у той час ніводнага салдата з густой шавялюрай на галаве не было — усіх стрылі нагала. Іншым разам гэта спрацоўвала не на карысць нашым палонным афіцэрам. Яны, хоць і апраналі, каб падмануць ворага, салдацкую гімнасцірку, але выдавалі іх якраз доўгія валасы.

Дакументалізм альбо мастацкі вымысел?

— Я б сучасным творцам рэкамендаваў чытаць газеты часоў вайны. Бо “каждый мнит себя стратегом, видя бой со стороны”. А там — дакументальны падмурак. Гэта як своеасабліва энцыклапедыя тага-

часнага жыцця.

— У вас, пэўна, часта пытаюцца, чаму многае з таго, што пісалі пра вайну, не сабралі ў асобную кнігу?

— А я не магу пісаць, пакуль няма назвы. Ёсць, праўда, адна выдатная назва, якая цалкам адпавядае майму адносінам да падзей, але... (Ягораў загадкава ўсміхаецца) да мяне яе выкарысталі ўжо.

— Значыць, цяпер можна сказаць, які гэта быў варыянт?

— “Вайна і мір”.

Мы ўдваіх смяёмся. І пасля кароткага эмацыянальнага паслаблення — усё ж прамінулае, аб чым гаворым, не з лёгкіх, дамінантаў тут слова “мір” — пераходзім да статystыкі.

На міратворчай сцяжыне Марат Фёдаравіч — 35 гадоў. І 27 гадоў служыў у арміі. Але нават зараз, у свае “за восемдзесят”, мае досыць мала часу. Ветэран у выдатнай спартыўнай форме, працуе з камп'ютэрам (!), ведае Інтэрнет і актыўна ім карыстаецца. Выступае ў многіх міжнародных арганізацыях.

Сёлета Марат Фёдаравіч гаварыў пра вайну дэпутатам Бундэстага. Фракцыя, перад якой выступаў, летась была ініцыятарам правядзення антываеннай акцыі, сцэнарый якой зрабілі паводле баллады Брэхта. Пасля Ягорава чакала наступленне ў кінатэатры “Вавілон” на прэм'еры фільма пра акцыю, у якой і ён браў удзел. З Германіі пасол міру накіраваўся ў Вашынгтон, затым — у Мінск і Брэст.

— На ваш погляд, праз дзесятак гадоў якая будзе літаратура пра вайну, што найбольш пачне непакідаць людзей?

— Думаю, і тады знойдуцца таленты, якія здолеюць асэнсаваць і перанесці маральныя перажыванні, клопат пра незалежнасць краіны на сучасную глебу з улікам міжнароднага становішча і новага ўзроўню развіцця чалавека. Згадайце, праз колькі гадоў пасля Айчыннай вайны 1812 года Леў Талстой напісаў свой раман?

Але крыўдна тое, што і пра пераломныя гады пішуць мала.

Я ў Афганістане бачыў (і мяне гэта ўраза), як пры нараджэнні дзіцяці яму дарылі сапраўдны аўтамат. Для некаторых народаў зброя — як для нас рыдлёўка, як прылада, з дапамогай якой яны будуць зарабляць на пражыццё. І трэба такое ўяўленне перамагчы!

Гутарыла Ірына ТУЛУПАВА

«Мы сваю справу зрабілі!»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Алесь Ануфрыевіч нават і не ведаў, што за тая баі пад Шаўлем яго ўзнагародзілі ордэнам Славы. І толькі праз 55 гадоў, калі прыйшоў у новы Ленінскі райваенкамат Мінска, запрасілі дакументы з ваеннага архіва, і там адшукалі ўзнагародны ліст ад 1944-га. Усё гэта было вельмі цікава і нечакана прыемна для ветэрана. Акрамя гэтай запозенай узнагароды, Алесь Савіцкі ганараваны ордэнамі Чырвонай Зоркі, “Знак Пашаны”, Айчыннай вайны I ступені і медалімі.

У лістападзе 45-га, пасля першага загада аб дэмабілізацыі радавога і сяржанцкага складу, якія маюць тры раненні, Алесь Ануфрыевіч вярнуўся дахаць. З першага студзеня 1946 года пачаў працаваць у полацкай абласной газеце “Бальшавіцкі сцяг” (пазней — “Сцяг камунізму”). (Да слова, раней гэта газета насіла назву “Чырвоная Полаччына” і ў ёй працавалі такія літаратары, як Пятрусь Броўка, Эдуард Самуйлёнак, Тарас Хадкевіч, Янка Скрыган.) У “Бальшавіцкім сцягу” ў 1948 годзе апублікавана першае апавяданне А. Савіцкага. А друкавацца ён пачаў з 1943-га ў газеце ветрынскага падпольнага райкама партыі “Чырвоная звызда”. Працуючы ў газеце, Алесь Савіцкі ўзначальваў літаратурнае аб'яднанне “Надзвінне”...

Нядаўна, 17 красавіка, полацкай газеце, якая змяніла каля дзесятка назваў і цяпер называецца “Полацкі веснік”, споўнілася 90 год. Былы яе супрацоўнік, пісьменнік-ветэран не мог прамінуць такога юбілею і наведаўся на сваю малую радзіму...

Пасля была вучоба ў Літаратурным інстытуте імя М. Горкага, які пісьменнік скончыў у 1958-м, а ў 1961-м — аспірантуру пры гэтай навучальнай установе. У гэтым жа годзе ён стаў членам Саюза пісьменнікаў СССР.

За студэнцкія гады А. Савіцкі аб'ездзіў

уюся краіну: Байкал, Альхон, Камсамольск-на-Амуры, Дальні Усход... “Калі ўпершыню перакрывалі Ангару ў Іркуцку, а мы туды прыехалі як практыканты літінстыгута, — узгадвае Алесь Савіцкі, — дык газетчыкі праспалі гэту падзею. І я ў газеце “Восточносибирская правда” напісаў рэпартаж. Потым на будаўніцтве Брацкай ГЭС напісаў аповесць “Кедры глядзяць на мора” — сваю дыпломную працу”.

У 1961 — 1962 гадах Алесь Ануфрыевіч — загадчык рэдакцыі выдавецтва “Ураджай”, у 1962 — 1969-м — вучоны сакратар Літаратурнага музея Якуба Коласа, дырэктарам якога тады быў старэйшы сын паэта Даніла Канстанцінавіч, у 1969 — 1973 гадах загадваў сектарам мастацкай літаратуры аддзела культуры ЦК КПБ. А потым, пасля доўгага гадзін шэсць, цікавай размовы адзін на адзін з Пятром Машэравым напісаў заяву і пайшоў на вольны пісьменніцкі хлеб.

Але самая дзіўная рэч, як прызнаецца Алесь Савіцкі, ён, які прайшоў усю вайну, пачынаючы з 1942 года, першы свой раман пра яе з трылогіі “Верай і праўдай”, “Літасці не чакай”, “Памерці заўсёды паспееш” напісаў толькі праз дваццаць гадоў пасля Перамогі. І першы раман “Верай і праўдай” выйшаў з друку ў 1976-м. “Калі працаваў у рэдакцыі газеты, — працягвае А. Савіцкі, — напісаў раман “Палын — зелле горкае” пра пасляваенную вёску. Справа ў тым, што мы, газетчыкі, адразу пасля вайны пісалі пра тое, як аднаўляецца зямля, яе будуюцца новыя гарады, як перасяляюцца людзі з зямлянак у новыя дамы. Потым пачаў пісаць для дзяцей: тры аповесці-казкі выйшлі адной кнігай пад назвай “Дзівосы Лысай Гары”. За яе атрымаў Дзяржаўную прэмію Рэспублікі Беларусь у 2002-м. Аповесці-казкі — гэта нібыта свет казачны, але героі і абставіны ў іх — абсалютна рэальныя: здрада ёсць здрада, муж-

насць — гэта мужнасць, сяброўства — гэта сяброўства...”

А яшчэ Алесь Савіцкі — лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1970) за аповесць “Самы высокі паверх” і Саюза пісьменнікаў СССР за дакументальную аповесць “След пракладае першы” (1971) як за лепшую кнігу пра рабочы клас.

Узгадваючы Вялікую Айчынную, Алесь Ануфрыевіч расказаў выпадак з партызанскага жыцця: “У 43-м групу на заданне на чыгуначную станцыю Загадзе павёў не я, а масквіч Коля Паўлаў. У баі ён быў паранены і загінуў. Я дагэтуль жыву з адчуваннем таго, што тады, у тую ноч, гэта была мая куля. Дзіўная рэч, Шамякін, Быкаў, Навуменка і іншыя пісьменнікі прайшлі ўсю вайну. Нібыта нябёсы так хацелі, каб яны засталіся жывыя і расказалі людзям пра вайну, пра мужнасць і гераізм. Бо кожнае пакаленне прыходзіць на гэтую зямлю з запаветам, перадвызначанасцю. Маё пакаленне было народжана для вайны, каб абараніць свет. І мы сваю справу зрабілі”.

Так, дзякуючы нябёсам і героі нашага аповеда застаўся жывым. Акрамя згаданых твораў, Алесь Савіцкі аўтар кніг “Пасля паводкі”, “Белы гарлачык”, “Белая знічка”, “Жанчына”, “Толькі аднойчы”, “Зямля не раскажа”, “Верасы”, “Обаль”, “Шкляная нітка” і інш.

“Я пісаў з сябе, з хлопцаў, — падкрэслівае пісьменнік, — што змагаліся побач. Працятапы ўсе рэальныя. На маю думку, пра гераізм беларускага народа яшчэ напісана не ўсё. Падняты толькі верхні пласт гераізму. Обальскае падполле... Обальцы зрабілі больш, чым Краснадон. Пра іх застаўся веліч ваеннага, духоўнага подзвігу і — наша Памяць. Памяць ёсць не толькі ў людзей, але і ў зямлі. Памяць — несакрушальная цытадэль сэрца. Як толькі зямля і людзі пазбавяцца гі-

старычнай памяці, не будзе нацыі, не будзе дзяржавы. Цывілізацыі зніклі не таму, што не было мудрых галоў, мужных людзей, а таму, што новыя пакаленні грэбавалі вопытам папярэдняга, не вучыліся на памылках і не рабілі высноў. Наша ж краіна захавала не толькі інтэлектуальны падмурак, у якім такія валаты, як Еўфрасіння Полацкая, Францыск Скарына, Купала, Колас..., але і замацавала сваю духоўную спадчыну”.

Сёння Алесь Савіцкі — член ваенна-мастацкай студыі пісьменнікаў “Доблесць” пры Цэнтральным Доме афіцэраў, якая адыгрывае значную ролю ў патрыятычным выхаванні маладога пакалення. Пісьменнік упэўнены, што “літаратура, і кніга ў прыватнасці, — своеасаблівы мастацкі летапіс жыцця краіны. А сённяшняю літаратуру, асабліва паэзію, з вялікай нацяжкай можна назваць мастацкім летапісам эпохі. За 20 апошніх год шмат чаго адбылося, але амаль нічога з таго не адлюстравана. Вось у “Людзях на балоне” Мележа чытаць бачыць людзей таго часу, тагачасны побыт і падзеі...”

Не застаецца А. Савіцкі і па-за літаратурным працэсам: “Шчыра кажучы, вельмі не хапае часу. Размяняўшы дзевяты дзесятак, трэба ўсур'ёз думаць пра будучую гаворку з Богам (пасміхаецца. — аўт.), пра тую справу-вадзачу, якую будзеш рабіць перад ім. А так, у часопісе “Польмя” друкавалася маё “Пісьмо ў рай”, зараз яно — у перакладзе на рускую мову ў часопісе “Нёман”. Гэта мая цяперашняя праца”.

Вялікай Перамозе — шэсцьдзесят два гады. І ўсё гэты час пісьменнік не пакідае думка, што, можа, тыя, хто палёў у вайну, напісалі б лепшыя кнігі, склалі б лепшыя песні, зрабілі б адкрыцці, якія б здзівілі свет. І, можа, свет быў бы зусім іншым.

Калектыв рэдакцыі газеты “Літаратура і мастацтва” віншуе ўсіх ветэранаў са святам Вялікай Перамогі. Жадае вам і вашым сем'ям моцнага здароўя ды вясновага настрою!

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота К. Дробава

Сёе-тое фрагментарна, з “Беларускай восені Твардоўскага”, як адчапное ці што, Міхаілу Фёдаравічу надрукаваць удалося. Трэба зазначыць, што Аляксандр Трыфанавіч Твардоўскі, будучы спецыяльным карэспандэнтам газеты 4-й арміі “Часовой Родины”, у верасні 1939 года пабыў у шмат якіх беларускіх населеных пунктах, у тым ліку і на Старадарожчыне, радзіме Міхаіла Кадзета. Восенню таго ж года ў Брэсце ў рэдакцыі гэтай жа газеты па ініцыятыве Твардоўскага была надрукавана кніга “Фронтые стихи” — своеасаблівы зборнік твораў савецкіх паэтаў, удзельнікаў вызваленчага паходу Чырвонай Арміі ў заходнія раёны Беларусі, напісаных, як кажуць, па гарачых слядах тагачасных падзей. Сярод аўтараў таго выдання — сам Твардоўскі, Яўгеній Далатоўскі, Ілья Фрэнкель, Сямён Кірсанаў, Сяргей Фіксін ды іншыя творцы.

У гэтай працы Міхаіла Кадзета таксама расказваецца, як была вайсковая газета “Красноармейская правда” (вядомая нам пасля як “Во славу Родины”) у гады вайны зрабілася калыскай знакамітага “Васіля Цёркіна” — тут друкаваліся першыя раздзелы “Кнігі пра байца”. А пасля Перамогі — заключныя. Ёсць таксама апавед аб тым, як у чэрвені-ліпені 44-га падчас наступальнай аперацыі “Баграціён” спецыяльны карэспандэнт “Красноармейской правды” падпалкоўнік Аляксандр Твардоўскі, які і ў 39-м, зноўку прайшоў беларускімі дарогамі.

Увогуле Міхаіл Кадзет сабраў вялікі фактычны матэрыял пра жыццё і творчасць Твардоўскага, запісаў успаміны яго саслужыўцаў. Міхаіл Фёдаравіч таксама доўгі час перапісваўся з жонкай Аляксандра Трыфанавіча.

Але, паўтарыўшы, цалкам апублікаваць “Беларускую восень Твардоўскага” аўтару так і не ўдалося. Захаваўся “отлуп” з аднаго выдання, дзе сфармулявана і “прычына”: маўляў, гэты вызвалены паход Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь быў сталінскі ды іншая лухта. Вось так, аказваецца, нехта, маючы пасаду, можа без усялякіх на тое важкіх прычын звесці на нішто шматгадовую працу іншага, якая для многіх і многіх людзей сапраўды ўяўляе цікавасць.

Другую сваю шматгадовую працу, аповесць “Тайны скорбного лета”, Міхаіл Фёдаравіч перадаў мне ўжо як гатовую кнігу, пасля таго, калі зразумеў, што ніхто яе не надрукуе, бо кожны патрабуе, і чамусьці ад аўтара: дай тыхаж... Але, скажам дзкую “Нёману” і яго супрацоўнікам: надрукавалі амаль цалкам ажно ў 3-х нумарах часопіса (7 і 8 за 2004, 4 за 2005). Толькі ж, часопісная публікацыя — гэта часопісная, а кніга — ёсць кніга.

Аповесць “Тайны скорбного лета” — пра першыя дні вайны. Пра тое, як нашы воіны сустрэлі яе на заходніх межах Радзімы. Гэта — своеасаблівая сага аб бяспрыкладным у гісторыі гераізме і подзвігу савецкага воіна. І — аб той трагедыі, якая напаткала талды тысячы і тысячы нашых людзей. А таксама — аб сённяшняй пошукавай рабоце сыноў і ўнукаў тых, хто змагаўся за Айчыну. Такіх, напрыклад, як мінчаніна Аляксандра Дударанкі — аднаго з арганізатараў Беларускага рэспубліканскага грамадскага аб’яднання “Пошук”. Так, таго аб’яднання, якое свае дзеянні, як і належыць, узгадняе з дзеючым у Міністэрстве абароны нашай краіны ўпраўленнем па ўвекавечанні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр вайны. (Пошукаўцы — патрыёты, а не так званыя чорныя капальнікі, што займаюцца вандалізмам).

Міхаіл Фёдаравіч быў чалавек бескарэслівы. Ведаю, ён ніколі ні ў каго нічога не прасіў для сябе. Прынцып у яго такі быў жыццёвы. Ён не мог, як скажам, некаторыя надта прыткія “літаратары” выпрошваць, як міласціну, у багатых грошы. Калі перадаваў мне рукапіс кнігі, сказаў: “Вазьмі, ці мала што...” Прадгісторыя тут такая: перад Новым, 2003 годам,

РВУ “Літаратура і Мастацтва” да 60-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 60-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне аб’явіла ўсенародную акцыю па стварэнні кнігі “Наша Перамога”. Часу было вельмі мала, і рэдакцыйны калектыў прыступіў да справы. Першыя дні паказалі, якая вялікая праца чакае наш невялікі калектыў: літаратурныя рэдактары Віктар Гардзеі і Алесь Гаўрон, мастацкі рэдактар Віктар Калінін і фотакарэспандэнт Кастусь Дробаў. Ды — тэхнічныя работнікі, якія, між іншым, усё рабілі на грамадскіх пачатках: карэктары, а па сутнасці яшчэ і стыльрэдактары, М. Гілевіч, М. Гусева, І. Качурка, Н. Пархімовіч, тэхрэдактар С. Стараверава, наборшчыца Л. Макаранка. Літаральна тысячы матэрыялаў з усіх

РЭАЛЬНАСЦЬ І ЛІТАРАТУРА

Сумленнасць

У мяне захоўваюцца рукапісы двух дакументальных аповесцей Міхаіла Фёдаравіча Кадзета, былога ваеннага журналіста, які аддаў службе ў вайсковым друку амаль трыццаць гадоў жыцця. Літаратар па таленце, цудоўны чалавек, нястомны даследчык падзей Вялікай Айчыннай вайны. (Памёр М. Кадзет у 2006 г.). Першая з іх называецца “Беларуская восень Твардоўскага”. Ухвалены аўтарам рукапісны тэкст яе перакладу на беларускую мову, які я рабіў некалі, спадзеючыся надрукаваць у адным з часопісаў. А як жа: Міхаіл Кадзет, як кажуць, па макулінцы збіраў амаль два дзесяцігоддзі матэрыялы з жыцця і творчасці гэтага вялікага рускага паэта, у якога нашы беларускія карані, аўтара бесмяротнага “Васіля Цёркіна”, і, вядома ж, шэрагу іншых выдатных паэм і мноства вершаў, а таксама знакамітага ў свой час рэдактара “Нового мира”. Гэта ён, Аляксандр Твардоўскі тады адкрыў свету, як вядома, цэлую плеяду выдатных пісьменнікаў. І калі ўжо так, дык нагадаем, што Твардоўскі пераклаў на рускую мову творы Аркадзя Куляшова, Янкі Купалы, Якуба Коласа, іншых беларускіх паэтаў.

кутку былой вялікай краіны СССР прыйшло да нас. А аўтары — ветэраны, каму папчасціла выжыць, родныя і блізкія змагаюцца за Радзіму, іх дзеці, унукі і нават ужо праўнукі. Словам, прадстаўнікі ўсіх слаёў насельніцтва, розныя па ўзросце.

Вось тады мы і запрасілі да працы над кнігай Міхаіла Фёдаравіча Кадзета. Ён, як мы з ім лічылі, быў маім зямляком (выхоўваўся пасля вайны ў Любоніцкім дзедоме ў маім Кіраўскім раёне). Нарадзіўся ж мой старэйшы таварыш у 1937 годзе ў в. Юр’евічы Старадарожскага раёна.

Чаму не запрашалі раней? Адказваю: у Міхаіла Фёдаравіча не ўсё ладзілася са здароўем. Магчыма, гэта вынік яго працяглага ўдзелу ў ліквідацыі наступстваў аварыі на Чарнобыльскай АЭС, дзе ён сапраўды быў у самым пекле, каля рэактара. І таму мне не хацелася... Але з іншага боку: як рабіць такую кнігу без чалавека, які, як рэдка хто, ведае не толькі першапачатковы перыяд вайны, але і ўвесь яе ход у Беларусі? Ён жа на працягу дзесяцігоддзяў то з камандзіровачым пасведчаннем, то выкарыстоўваючы свой адпачынак прайшоў, напрыклад, усю Слонімшчыну, Зэльвеншчыну, многія іншыя месцы нашай зямлі, дзе ішлі надзвычай жорсткія баі, дзе і сёння яшчэ шмат не выяўленых, не даведзеных да патрэбнага стану воінскіх пахаванняў. І гэта нягледзячы на нястомную пошукавую, арганізацыйна аформленую працу па ўшанаванні памяці загінуўшых.

Так, не магла такая кніга выйсці без яго, Міхаіла Фёдаравіча. А ён, між іншым, у сваёй працы “Тайны скорбного лета” развянчаў меркаванне, якое існавала ў так званым “свабодным” друку, быццам на пачатку вайны савецкія воіны, людзі розных нацыянальнасцей, “здаваліся ў палон ворагу дывізіям”. Дакументы ж архіваў сведчаць аб іншым. Так, спробы перапісаць на свой капыл гісторыю Вялікай Айчыннай вай-

ны, прынізіць подзвіг савецкага салдата ў разгроме фашызму, рабіліся і робяцца. Хаця, вядома, у вайну было ўсялякае. Але ж дамінавала не гэтае “ўсялякае” — інакш Перамогі не было б...

Вось, напрыклад, што ў сувязі з гэтым піша Міхаіл Кадзет у аповесці: “Среди участников приграничного сражения я знал немало таких, как замполитрук Миколенко. (С.Д. Миколенко служыў у 4-м асобным пантонна-маставым батальёне 6-га мехкорпуса, прайшоў усе кругі фашысцкага пекла, застаўся жывым, аўтар знайшоў яго ў Балаклеі, што ў Харкаўскай вобласці. — У.С.) он тоже оказался в плену в бессознательном состоянии. Кто-то поднял руки, потому что был единственным выбором: плен или смерть. А кому, скажите, хотелось умирать в 20 лет? Ветераны также утверждали, что разговоры о повальной добровольной сдаче в плен — злой вражеский навет, оскорбление памяти воинов, которые безвестно погибли в приграничных боях, умерли в фашистском плену от ран, полученных в неравных боях”. І далей: “В связи с этим напомним дневниковую запись Гальдера... “Русские всюду сражались до последнего человека...” (Франц Гальдер — генерал-палкоўнік, начальнік генштаба супрабтных войск Германіі, запіс зроблены 29 чэрвеня 1941 года. — У.С.)

Трэба сказаць, што асноўную працу над “Нашай Перамогай” узяў на сябе Міхаіл Фёдаравіч. Гэта да яго ішлі ветэраны: генералы і радавыя, партызаны і падпольшчыкі. Гэта з ім мы ездзілі ў Дзяржынск, у Беларускі дзяржаўны архіў кінафотадакументаў, дзе яго дырэктар, падпалкоўнік у адстаўцы, рускі, з-пад Волагды, сын воіна В. Баландзін са сваімі супрацоўнікамі прадаставіў нам сотні самых розных дакументаў. Гэта да нас часта прыходзіла дабрайшая і мудрая Вольга Васільеўна Казлова, дачка легендарнага Васіля Іванавіча Казлова са сваімі матэрыяламі і парадамі. Прыходзіла, між ін-

шым, іншы раз не зусім здаровая, у галалёд ды завіруху... Гэта да нас прыходзіў партызан і воін, слынны пісьменнік Алесь Ануф’евіч Савіцкі, а таксама былы юны партызан, пісьменнік Уладзімір Канстанцінавіч Федасенка. Зрэшты, прыходзілі многія і многія людзі...

Аднойчы, калі ўжо адквітнелі пралескі і кніга амаль была гатовая, мы вярталіся з Міхаілам Фёдаравічам з Дзяржынска. Калі пад’язджалі да Піччы, ён раптам прамовіў: “Гэта рэчка майго дзяцінства”. Я тут жа прытармазіў і з’ехаў да моста.

Мы выйшлі з машыны. Хоць тут рачулка вузенькая і не глыбокая, ад яе цягнула халадком. Зеленыя трава. Мы моўчкі стаялі ля вальды. Я думаў, колькі гора перажыў гэты чалавек хлапчуком, застаўшыся ў вайну сіратой. І таксама аб тым, што, мабыць, не выжыў бы ён, каб не добрыя людзі, якія кармілі, апраналі, як маглі аберагалі. І — аб тым, што пасля вайны краіна і яго не пакінула без увагі (які дзесяты тысяч такіх жа сірот...). І — як няпроста было яму потым знайсці сваю дарогу сярод людзей... Ад яго таварыша па дзедоме, майго земляка (ён з вёскі Чыгрынка) паэта Міхаіла Фёдаравіча Віняцкага (атрымалася так, што мне папчасціла праз шмат гадоў іхняя расстання пасля дзедоме звесці гэтых людзей) я ведаў, што Міхась Кадзет быў “несусветны” рамантык: трызніў морам... І пра тое, што ён хацеў стаць пісьменнікам, як Грын. Я чытаў шматлікія рэчы Міхаіла Фёдаравіча і лічыў, ды і зараз лічу, яго не толькі журналістам, публіцыстам, але і пісьменнікам... Таксама думаў тады, што іншы б з нас на яго месцы, маючы такі аўтарытэт у журналісцкіх колах, у ветэранаў, наогул у людзей, мог бы выдаць “Тайны скорбного лета”. Таксама думаў тады, што Міхаіл Фёдаравіч, мабыць, з таго апошняга пакалення нашых пісьменнікаў, каго асабіста я назваў бы (калі б яны далі мне такое права) словам, пэўна ж, нязвыклым, але дужа дакладным — Сумленнікі.

Прачытайце прозу і паэзію беларускіх літаратараў, равеснікаў Міхаіла Кадзета, ды як кажуць, плюс-мінус тры гады туды або сюды, тых, хто дзецьмі перажыў вайну, хто выхоўваўся на прыкладах бацькоў, рос з вераю ў людзей, талентам сваім служыў ім, і вы пераканаецеся ў тым, што ўся іх літаратура, створаная да так званых перабудовачных часоў — гэта літаратура чалавечага сумлення. Гэтую літаратуру нельга выводзіць з жыцця грамадства. Бо яна — выхаваўчая літаратура, якая вучыць шанаваць чалавека, любіць Айчыну. Яна прасякнута гуманізмам, стваральнасцю, дабрыйнёй. У ёй — дух беларускага народа, сумленнасць для якога — ці не асноўная яго рыса.

Спіс імёнаў і твораў вялікі. Сёння, калі пэўныя “дзеячы” мэтанакіравана і настойліва імкнуцца вымываць з літаратуры менавіта сумленнае, дык якраз сумленнасць уяўляецца тым духоўным багаццем, якое карозіі не падаецца... (Зрэшты, калі пра паняцце сумленнасці ў літаратуры, дык яно не можа знікнуць, бо перадаецца ў творцаў ад пакалення да пакалення. Хаця і тут, як ва ўсіх сферах чалавечага быцця і людской дзейнасці, ёсць усялякае. Але зноў жа, у літаратурным працесе ўвогуле дамінавала і, нягледзячы ні на што, будзе дамінаваць — Сумленнасць. Бо прырода сапраўднай творчасці — такая...)

А Міхаіл Фёдаравіч між тым настойліва рупіўся пра “Нашу Перамогу”. Праз нейкі час ён сказаў: “Ведаеш, у мяне прадчуванне, што наша кніга выйдзе пазней свята”. “Чаму? — спытаў я. — Усё ж ужо зроблена”. “Ды так будзе і лепш, — сказаў Міхаіл Фёдаравіч. — Такія кнігі не павінны прывязвацца да дат. Яны павінны быць патрэбныя ў любы дзень, у любы час. Тады яны будуць мець сваю вартасць. Памяць жа не павінна прывязвацца да аднаго якога-небудзь канкрэтнага дня”. Тады таксама аддаў ён мне “Тайны скорбного лета”, рукапіс, які ён чамусьці заўсёды вазіў з сабой.

Пазней высветлілася, што Міхаіл Фёдаравіч меў рацыю: кніга не па нашай віне своечасова не выйшла. Сёй-той з нас шчыра абураліся: “Чаму?...” Маўляў, калі б да дня Перамогі, дык кнігу раскупілі б, як іншыя, прымеркаваныя...

...Помню, не жадаючы мірыцца з тым, што ідзе затрымка, асабіста я наведваў кабінет аднаго ці то чыноўніка, ці то дарадцы, ад якога залежала “своечасовасць”. Я стаяў перад ім, трымаючы пад пахай арыгінал-макет кнігі, над якой працавала мноства людзей, кнігі, якая ўвабрала ў сябе гісторыю нашага народа, краіны, безліч чалавечых лёсаў, а ён спакойна... еў смажаную курачку. Яму наогул не было ніякай справы ні да чаго... Да гэтага меў шчасце і гонар (хай гэта будзе нясціпла) працаваць побач з лаўрэатамі Сталінскіх і Ленінскіх прэмій, Героямі Савецкага Саюза і Савяцкіх Працы, з генераламі, з воінамі і партызанамі і ніхто з іх не меў такой фанабэрыі. А галоўнае — усе яны, калі трэба было, рэальна дапамагалі ў справе, нягледзячы на свае пасады. Мне зрабілася шкада гэтага чалавек.

... А кніга наша жыве. Не “прывязана” да часу. Жывуць аповесці Міхаіла Кадзета. Надрукаваныя — “Пінская драма” і “Дзіма-Дзілмурад” і яшчэ ненадрукаваныя. Таму хай сярод нас і надалей будуць тыя, хто вырашае “пускаць” альбо “затрымаць”. Не трэба крыўдзіцца. Іх трэба шкадаваць: бяготнікі яны... І, як кажуць людзі, не было б большага гора. А мы помнім, што былі і ёсць тыя, хто нягледзячы ні на што — будучы годна рабіць сваю справу на карысць людзям, грамадству. Кожны на сваім месцы — гэтак жа, як, напрыклад, Міхаіл Кадзет.

Так, Міхаіл Фёдаравіч Кадзет жыў для людзей. Гэта ведаюць усе тыя, хто з ім сутыкаўся. І мы, хто працаваў побач з ім над кнігай “Наша Перамога”, — не выключэнне.

Уладзімір САЛАМАХА

На здымку: М. Кадзет з жонкай і ўнукам.

Фота К. Дробава

Творчая рэфлексія

«Польмя» № 4

Часопіс пачаў друкаванне рамана Уладзіміра Дамашэвіча "На мяжы цяжэння". Вядома, калі твор прачытаны не поўнасьцю, не выпадае характарызаваць яго адназначна. Але змест першай публікацыі ня мала здзівіў. Паспрабую патлумачыць. У час чытання ўнікае вострае жаданне высветліць "аўтарскую пазіцыю", бо падаецца, што сімпатыі пісьменніка на баку не надта "сімпатычнага" галоўнага героя. Гэты персанаж — выдавецкі рэдактар Рамейка, чалавек, чый узрост падыходзіць да адзнакі ў "паўстагоддзя", — "нечакана адчуў непрыемны сігнал — боль у пахвіне ля правай нагі", пазней, "прымаючы ванну, абмацаў пухліну". Гэты факт прымусяў героя азірнуцца на пройдзены шлях, зрабіць "падсумаванне". Пісьменнік дэманструе "аб'ектыўнасць" самаацэнкі персанажа, калі той "падводзіць вынікі жыцця": "...яны былі нікчэмныя, дасягненні — мізэрныя. Ці варта было жыць для ўсяго гэтага? Не варта, — адказваў сабе. А потым, пагудмаўшы: а мо і варта? Дзве дачкі пусціў ён на свет, мо гэта і няма. Выгадаваў, хутка стануць на свае ногі... Зрабіў трохі людзям добра, памог у цяжкую гадзіну не аднаму чалавеку — хіба гэта кепска? Жыў сумленна, не заграбаў да сябе ўсяго, што трапалася пад рукі, думаў і пра іншых, пра такіх, як сам, нават пра слабейшых за сябе. <...> Многім хацелі памагчы — суседзям, знаёмым, усім бедным, казаў сабе: калі ў мяне будзе вольныя — лішні! — грошы, я аддам іх тым, каму яны вельмі патрэбныя. Але, на жаль, лішніх грошай у яго не даздалася, хоць і жылі яны сціпла, не мелі дарагой мэблі, не мелі дачы, машыны". Такі востры сумленны герой... У адрозненне ад жонкі, якую аўтар спрабуе вымаляваць зласлівай, хцівай і звяглівай кабетай. Але з асобных эпизодаў сюжэта складаецца карціна адваротная. Спачуванне і сімпатыю выкладае менавіта жанчына, якая жыве інтарэсамі дзяцей, клопатіцца пра іх дабрабыт, прагне ўвагі мужа, пакутуе з-за таго, што паміж імі няма "цеплыні і шчырасці", шукае прычыну яго халоднасці, нават раўнуе, падазраючы ў здрадзе. Падазрае, нібыта, беспадстаўна. Але ж "сумленны муж", як толькі прайшла яго "смяротная" хвароба, пачынае "наганяць страчанае". Спачатку круціць рамана з адной кабетай (якая, дарэчы, яму і не асабліва даспадоба), прычыным, з лёгкасцю выдаткоўвае грошы на патрэбы гэтай жанчыны. Сваіх жа ўласных сямейнікаў гаспадар прывучае да аскетызму, шмат маралізуе вакол пытанняў "матэрыяльнага" і "духоўнага". Пасля, як надакучыла яму каханка, пачаў заляцацца да іншай, на якую "запаў" яшчэ ў школьныя гады... Карацей, да чаго схіліцца рэфлексія аўтара, пакуль застаецца загадкай. Калі на мэце пісьменніка было стварэнне вобразна-самазадаволеннага эгаіста, то гэта ў яго цалкам атрымалася, калі ж Рамейка задуманы як "станоўчы герой", то гэта сапраўды парадокс.

У паэтычных абсягах часопіса — вершы Навума Гальперовіча, Янкі Лайкова, Васіля Андрэеўскага, Эдуарда Зубрыцкага, Васіля Медунецкага (пераклад з рускай М. Мятліцкага) і Алеся Жыгунова. Творчая рэфлексія апошняга аўтара выклікала непаразуменне... Метафарычная вобразнасць асобных вершаў аздачывае. Вось, напрыклад:

Чыя, скажыце, тут віна,
І на каго мне тут маліцца?
Гуляла вёска давідна,
Як знепрытомненая быццам.

Цікава, ці здольна чытацкая рэфлексія ўзнавіць малюнак відовішча, як хтосьці "знепрытомнены" весяліцца да раніцы?.. Рэфлексія Навума Цыпіса ў

збіўшыся са шляху, мінаючы спакусы соцень іншых варыянтаў; дазваляе стрыжняю задумкі атрымаць жаццяздольную форму" (А. Крыўцун. "Феномен рэфлексіі ў мастацкай творчасці").

Творчая рэфлексія знаходзіцца ў прамой залежнасці са здольнасцю аўтара да самааб'ектыўнасці і аб'ектыўнасці ў ацэнках навакольнага свету... Пры гэтым вызначэнне пункту найбольшай аб'ектыўнасці ў кожным канкрэтным выпадку індывідуальнае і мае прыроду не рацыянальную, не эмацыянальную, а інтуітыўную... Дарэчы, паводле А. Шапенгаўэра, "геніяльнасць ёсць ні што іншае як абсалютная аб'ектыўнасць".

аповесці-эсэ "Два ўрокі" тычыцца ўспамінаў дзяцінства. У аснове твора — насамрэч адмысловыя сітуацыі, у пэўнай ступені камічныя, але не пазбаўленыя, так бы мовіць, жыццёвай мудрасці. Асабліва ўдалымі падаюцца тыя старонкі, дзе аўтар выкладае падзеі паслядоўна і лаканічна. Так, напрыклад, дасціпна, з тонкім гумарам асвятляецца гісторыя выступлення "групы прызнаных паэтаў у Палацы культуры Мінскага трактарнага завода", парадасальнае становішча, у якім апынуўся Рыгор Бязрозкім, што кіраваў "мерапрыемствам". А вось асноўная апавядальная плынь занадта шчодра перамяжоўваецца рознымі адступленнямі, зваротамі да чытачоў і фрагментамі самай уласна "аўтарскай рэфлексіі". Хаця жанравыя вызначэнне — "аповесці-эсэ" — якраз мае на ўвазе і свабодную форму твора, і наяўнасць у сюжэце разваг ды меркаванняў, падаецца, што "Другаснага" ў тэксце зашмат. Напрыклад: "Не часта дазваляецца аўтару пагаварыць пра тое, што ён напісаў. Выпаў перадых, калі не пішацца. Хто яго ведае, чаму, але ў такі гзень і прыгожая жонка варыць нясмачны боршч. Вось я і карыстаюся магчыма, сцю: не справа, дык хоць пра яе і г. д. Некаторыя "рэмаркі" аўтара выглядаюць проста як "загрыванні" з чытачом: "Я люблю свайго чытача і, мяркуючы, што ён можа ўсумніцца, пагсцялю саломку. Справа ў тым, што праз гады я, вядома, не помню той урок у падрабязнасцях, і таму пераказ мой будзе фрагментарны і складзецца з запамінальных маналагаў зяздзкі Пеці". Думаецца, падобныя "прызнанні" не толькі не павышаюць мастацкай вартасці твора, але і загравацьваюць цікавы сюжэт.

"Малая" проза прадстаўлена ў часопісе нізкай гумарыстычных апавяданняў Уладзіміра Саўліча. Рубрыка "Легенды XX стагоддзя" прысвечана адной "з самых яркіх, таленавітых жанчын свайго часу, бліскучай актрысе" Стэфані Станючэ.

"Школьны факультатыв" разглядае творчасць Уладзіміра Ліпскага.

Пра ролю Янкі Купалы і Якуба Коласа ў фармаванні беларускай нацыянальнай ідэі разважае Валеры Максімовіч у артыкуле "Класіка і сучаснасць".

«Малодосць» № 4

Творчае светаадчуванне Вікі Трэнас найчасцей урэчаўляецца ў "верлібравай" рэфлексіі, але інтэнсіўнасць эстэтычных пошукаў аўтара час ад часу выяўляецца ў гарманічным сугуччы радкоў:

у завулку чарговых
фантэзіі цёмна
і на вуліцы пекных
рыфмаў душна
на праспекце шматлікіх
верлібраў сцёбна
я ігу, адчуваю сабе нязмушана

манекены метафар жывуць
за вітрынамі
параўнанняў караі
ляжаць карціна
ды я тут ні пры чым,
я ганюлю цытрынамі,
так што, мілы паэта,
праходзьце міма

Сюжэты трох апавяданняў Таццяны Дземідовіч паміж сабою паяднаны, у іх дзейнічае адна і тая ж галоўная героіня — маладая журналістка. Выконваючы "вытворчыя даручэнні" дзёўчыне даводзіцца сутыкнуцца з сапраўды дзікаватымі трагедыямі.

Апавяданне Андрэя Федарэнкі "Бунін-Марцінкевіч" — лаканічнае па форме, але шматмернае па сэнсе. Фактычна ўся мастацкая вобразнасць твора — бальнічная палата, тры цяжкахворыя чалавекі, смерць — успрымаецца як метафарычная палата — прастора, дзе ўтрымліваецца "хворы соцыум"; самі персанажы — "стары, малады і яшчэ адзін — сярэдняга веку" ідэнтыфікуюцца з прадстаўнікамі гэтага "соцыуму", якія гавораць "на розных мовах", зацпыленыя на сваім, адзін аднаго не разумеюць... Універсальная шматзначнасць рэплік, дыялогаў і маналагаў дазваляе кожнаму чытачу "ўбачыць" у творы штосьці сваё: хтосьці "прыкладзе" сітуацыю да ўласнай сям'і, другі — да грамадства, трэці ўвогуле ўявіць "карціну свету", а яшчэ нехта, магчыма, далучыцца да экзистэнцыяльнай рэфлексіі пісьменніка і схіліцца да асэнсавання ўласнай творчасці ці ўсяго літаратурнага працэсу... Вось, напрыклад, разважанне хворгага "на лёгкія", якому забаронена размаўляць: "Які прасты рэцэпт. Супакойся, не варушыся — выжывеш сам і ашчаслівіш сяброў, жонку, сына... Маўчы — і не будзе выцэджвацца з твайго цела ў буталы апошняга, магчыма, кроў...". А вось "трагікамічны" дыялог, які, думаецца, не патрабуе каментарыяў: "...самым жалівым было адчуванне, што можаш памерці, а не сказаць нейкага вельмі важнага слова — родным, бліжнім, увогуле людзям... <...> У любы момант яны могуць стаць апошнімі — так у Буніна... — Ды якога Буніна — Дуніна! — сярэдзіна папраўляе, як яму здаецца, памылку гэду.

— Не зразумуеў...
— Дунін такі быў! Катормы восі з воза пакраў, ды міліцыя шукала... Жыў далей туды трохі, трэця хата за хутарам...
Малады задумваецца. Падымае руку разам з трубкаю кропельніцы і пацірае лоб.
— Што ж, слушна заўвага. Усё правільна, мугры мой дзядуля. Дакуль мы будзем цытаваць чужых Буніных, забываючы на сваіх Дуніных-Марцінкевічаў? І гэта, сапраўды, вельмі важна, і над гэтым яшчэ трэба ўсур'ез падумаць...
"Вінніцкія замалеўкі" Навума Цыпіса — нізка аўтабіяграфічных гісторый-ўспамінаў аўтара, многія з якіх маюць яркія анекдатычныя сюжэты. "Гумары-

Творчая рэфлексія — абавязковае суправаджэнне крэатыўнага працэсу. "Феномен рэфлексіі — залог паспяховасці творчасці, крыніца віртуознай вынаходлівасці мастака. Рэфлексія, з аднаго боку, заздзіруе самыя неверагодныя магчымасці мовы мастацтва, а з другога — запускае механізм самавыпраўлення і самаабмежавання, дапамагае мастаку прайсці па вузкай сцежцы, не

стычная" рэфлексія пісьменніка дазваляе адчуць яго глыбокую любоў і павагу да неардынарных людзей, у асяродку якіх прайшло яго маленства.

Арыгінальны сюжэт мае аповесць Алеся Наварыча "Памалою Перуну, пакланюся Вялесу...", друкаванне якой пачаў часопіс. Тут ізноў трэба абмовіцца, што ўражанне можа быць агульным і завершаным толькі пры ўмове азнаямлення з усім творам. Але, па-мойму, ужо па першай публікацыі відавочна, што аўтар стварыў адмысловую гісторыю. Нават цікава, якім чынам пісьменнік "выкруціцца" са складанага "сюжэтнага становішча"... Настаўнік гісторыі Савіцкі "меў багатую фантазію. Амаля на кожным уроку пасля выкладання праграмы матэрыяла, звычайна пад канец заняткаў, частаваў навучэнцаў чарговай порцыяй сваёй задумкі". На заключным уроку перад летнімі канікуламі выкладчык прапаноўвае вучням своеасаблівую легенду, зусім неверагодную: пра манаха, які амаль тысячу гадоў таму, ідучы "з сакрэтным пасланнем ад настояцеля аднаго з кіеўскіх манастыроў", трапіў у страшную наваліну. Ад непагадзі манах схаваўся ў вялікім дупле дуба, але ў дрэва патрапіла маланка і яго абрынулася з абрыву ў раку... Але праз шмат стагоддзяў, у "нашыя дні", пасля меліярацыйных асушэнняў, той дуб апынуўся на паверхні, і манах ажыў... Безумоўна, васьмікласнікі з недаверам паставіліся да гэтай фантастычнай гісторыі. Самае цікавае, што ў хуткім часе казачная гісторыя літаральна ўвасабляецца ў рэальнасці: мясцовы жыхар "выцягнуў з ракі вялізную чорную дубовую калоду з дупла якой "вываліўся" манах. У гэтым і ёсць інтрыга, — цяжка нават уявіць, да якой развязкі схіліцца рэфлексія пісьменніка...

Адвечная тэма кахання набывае чарговае мастацкае ўвасабленне ў апавяданні Алеся Жука "Сінія незямныя агні".

Мініяцоры Адама Глобуса "Альгерд" і Уладзіміра Сцяпана "Настаўнік" прысвечаны Альгерду Малішэўскаму, паводле Глобуса, "выкладчыку нумар адзін Мінскай мастацкай вучэльні". Два аўтары ў аднолькавым жанры пішуць пра аднаго і таго ж чалавека, але іх рэфлексія мае адрозныя нюансы... У аповедзе Глобуса — дамінуюць ноты захаплення і адценні адчувальнай цеплыні, у Сцяпана — халаднаватай павагі і, як мне падалося, крыўды.

Творчасці Алеся Жука прысвечаны артыкул Анатоля Бутэвіча "Каб быў чалавек чалавекам".

З публікацыі Маргарыты Аляшкевіч "Лабірынты і цмокі Пятра Васчонкі" мажліва даведацца шмат новага пра вядомага пісьменніка і навукоўца. Чытачам, відавочна, будзе цікава даведацца, як сп. Васчонка "стаўціцца да літаратурных "неграў", што сярод яго хобі — "збіранне парсучоў", а ў творчасці маюць

ца ўзоры любімых раманаў.

Пра кнігу "Елена Аладова. Музей — ёе судба: воспоминания, документы исследования" расказвае Алесь Карлюкевіч у артыкуле "На службе ў мастацтва".

«Нёман» № 4

У рубрыцы "Інтэграцыя" прадстаўлены артыкул выконваючага абавязкі першага намесніка старшыні Мінскага аблвыканкома Андрэя Пазняка "Стройць — значыць жыць" і матэрыял "Наша дружба прайшла праз горніла іспытанняў..." — гутарка галоўнага рэдактара "Нёмана" Ніны Чайкі з губернатарам Маскоўскай вобласці Барысам Громавым.

Сярод узораў паэзіі "Нёмана" — творы Васіля Макаравіча, патрыятычная лірыка Рыгора Сакалоўскага, філасофскія вершы Геннадзя Аўласенкі і інш.

Раман-хроніка Мікалая Елянеўскага "Время пастыря" — гэта рэальная гісторыя, апавед пра сур'езную даследчыцкую справу, што доўгія гады была клопатам аўтара твора. Пра святара Платона Максімавіча Ціхановіча, які нібыта напісаў першую беларускую граматыку, аўтар даведаўся амаль выпадкова. Аднолю нітка падзей пацягнулася і павяла за сабой. Пісьменнік дэталёва ўзнаўляе, як па кропельцы збіраў інфармацыю, дакументальныя сведчання, шукаў людзей, якія нешта маглі ведаць пра святара Лунінскай царквы, звяртаўся ў архівы. І ўрэшце роспукі дасягнулі поспеху, граматыка знайшлася ў дзёржаўным гістарычным архіве Літвы. "И моему взору предстал уже такой знакомый красиво-аккуратный почерк Платона Максимовича Тихоновича. Почерк, не подвластный времени. Казалось, ушедшие 100 с лишним лет исчезли... <...> По сути дела, это даже не учебник, а художественное произведение, написанное языком того времени и тех людей, которые на нём разговаривали. Столько в нём сочности, образности. В рукописи <...> диалоги не обозначены, а речь льётся непрерывной звенящей струйкой, словно из животворного источника". Але і на гэтым даследчык не спыніўся: ён карпатліва збіраў звесткі пра ўнікальнага чалавека... Пра тое, колькі цікавых фактаў адкрыў пісьменнік за час сваёй вышуквай працы, колькі даведаўся пра гісторыю свайго краю гэтаксама сведчыць рамана-хроніка.

Сюжэты абодвух апавяданняў Івана Галубычага — "Странное письмо" і "Инструкция покойника" — прыйдучца па густу аматараў трылераў: у творах дзейнічаюць таямнічыя ўпльовыя асобы, адбываюцца загадкавыя забойствы... Але тых чытачоў, якія прывыклі знаходзіць у мастацкіх гісторыях сэнс, чакае расчараванне. Ні лагічным выглумачэннямі, ні якім-небудзь абгрунтаваннем падзей аўтар сябе не абіяжарвае. Творчая рэфлексія пісьменніка проста-такі абяззбройвае сваёй шчырасцю: "В чём смысл истории? А в чём смысл нашей светлой, вестмоковой, наполненной неизбывной погоней за иллюзиями жизни? Да ни в чём!.."

У апавяданні Максіма Замшава — "Дремлет притихший..." і "Жаклин" — увасабляюцца гісторыі кахання: у першым выпадку — драматычнага, у другім — амаль трагічнага.

Грунтоўна прадстаўлена ў часопісе рубрыка "Публіцыстыка". Сярод матэрыялаў — артыкул Алеся Пралыскаўскага "Ориентация — на созидание", дзе аўтар расказвае пра палітыку дзёржавы і дзёржаўныя праграмы, накіраваныя на падтрымку моладзі Беларусі; нарыс Рудольфа Баландзіна "Чернобыль — Семипалатинск: радиобоязнь опасней радиации?"; нарыс Таццяны Куварынай "На отдых в усадьбу", прысвечаны справе сельскага турызму.

Пра жыццё, лёс і творчасць Таісы Бондар разважае Ксенія Мяло ў артыкуле "Крыло для выси".

Літаратурная крытыка прадстаўлена рэцэнзіяй Алеся Марціновіча "Общность через духовность" на кнігу Алеся Карлюкевіча "Мы — вместе!"

Лада АЛЕЙНИК

Тэма радзімы ў творчасці Марыі Канапніцкай і Янкі Купалы

Творчасць польскай паэтки М. Канапніцкай у канцы XIX — пачатку XX стагоддзя была вядомай і мела прыхільнікаў у асяроддзі польскамоўнай інтэлігенцыі, якая жыла і працавала на беларускай зямлі, і аказала значны ўплыў на фарміраванне творчай індывідуальнасці ранняга Янкі Купалы.

Першы пэтычны зборнік М. Канапніцкай выйшаў у канцы 80-х гадоў, а ўжо ў 1883 годзе на адзін з яе вершаў спаслаўся А. Рэпінскі ў лісце да А. Плуга. Пазней з'явіліся першыя пераклады твораў паэтки на беларускую мову, ажыццёўленыя А. Абуховічам, якія, на жаль, не захаваліся, а таксама перастарэўны З. Манькоўскай. Матывы любові да роднай старонкі ў творчасці М. Канапніцкай знаходзілі шчыры водгук у сэрцах інтэлігентаў, многія з якіх удзельнічалі ў вызваленчых паўстаннях, і марылі аб аднаўленні дзяржаўнай моцы магучай некалі Рэчы Паспалітай. Да іх належаў З. Чаховіч — бясядскі сябра і настаўнік маладога Яся Луцэвіча, аб чым сведчаць успаміны паэта: "Часто он мне выбирал книги для чтения, а иногда я сам просил его таких или других авторов. Кроме всякого рода поэзии, которой я больше всего увлекался, беллетристики, истории и т. п., у него первого я познакомился с нелегальной литературой, больше всего относящейся к польскому востоку. Были это издания краковские, лондонские, парижские и т. д. Встречалась ли мне тогда у него социалистическая литература — не помню. Но помню хорошо, что читаемая тогда мною нелегальная литература была проникнута вся ненавистью к царизму и любовью к свободе и независимости..." Ёсць падставы меркаваць, што, дзякуючы З. Чаховічу, Янка Купала ўпершыню пазнаёміўся з творчасцю польскай паэтки М. Канапніцкай, у якой ён знайшоў такі неабходны беларусам прыклад патрыятычнай адданасці Бацькаўшчыне.

Варта адзначыць, што ў народаў, якія ў выніку складаных гістарычных працэсаў былі пазбаўлены магчымасці нацыянальна-культурнага развіцця ў межах самастойнай дзяржаўнай фармацыі, з цягам часу адбываецца пэўная трансфармацыя патрыятычных уяўленняў. Любоў да родных мясцін набывае лакальны характар, а моцная генетычная павязь з імі становіцца заслонай на шляху імперскай асіміляцыйнай палітыкі. Традыцыі такога ўспрымання Айчыны былі закладзены вялікімі рамантамі А. Міцкевічам, для якога родная зямля

— гэта беларуская зямля, любая Наваградчына, дзе ён нарадзіўся і вырас, і куды ён імкнуўся душой з выгнання. У паэме "Пан Тадэвуш" А. Міцкевіч паказвае трагедыюнасы разрыву з Бацькаўшчынай, якая прыводзіць да духоўных пакутаў, што ўспрымаюцца ім амаль фізічна:

*Літва! Бацькоўскі край,
ты як здароўе мое:
Не цнім, маючы,
а страцім — залатое,
Шкада, як і красы твае,
мой родны краю.
Тугою на табе тут вобраз
твой ствараю...*
(Пераклад Я. Семязона)

У паэта ўзнісла вобраз "роднага краю" адпавядае патрыятычным уяўленням шляхецкага саслоўя і не выходзіць за яго межы. Аднак ужо ў творчасці наступніка А. Міцкевіча — У. Сыракомлі, адбываецца змена акцэнтаў. Для яго паняцце "радзіма" ўключае ў сябе не толькі ўзвышаны ідэал — "zemio moja rodzona, Litwo moja święta!" —, але і простую вясковую хату, і ўсё тое, што складае сутнасць сялянскага жыцця ва ўсіх яго правах:

*Палоска з плугам, з крыжам,
з мечам, ці з чарай,
То працуюць узаемна,
як расказа старшы,
То вядуць жыццё ў крузе
дзятвы крыклівай,
То ў малітве, то дома,
то паміж чужымі
Хутка ідуць хвіліны
вечнасці той зямлі.*
(Тут і далей падрэдаваны пераклад А. Вальчук)

У Сыракомлі патрыятызм пазбаўлены саслоўнай выключнасці. Ён здольны аб'яднаць прадстаўнікоў розных сацыяльных станаў, як шляхціца, так і мужыка, калі над "святой зямлёй", "домам" навісае пагроза:

*На адно мейсца, як браты,
прышлі —
А як урадзім вайну на грамадзе
Бараніць дзеткі, і зямлю, і дом,
Мужык і шляхціц на каня ўсядзе
Касіць касою, рубаць тапаром!*

Як адзначае М. Інглот: "У творчасці гэтага паэта (У. Сыракомлі) вобраз дому ўсё больш стылізуецца пад вясковую хату, а паступова і наогул выяўляецца праз вобраз хаты. Падобная дваістая уяўлення таксама стане ўласцівасцю лірыкі М. Канапніцкай..." Такім чынам, гаворка ідзе

не пра механічнае перайманне ўжо вядомых матываў і вобразаў, распрацаваных папярэднікамі, а пра іх мастацкае перасэнсаванне ў творчасці польскай паэтки. У вершы М. Канапніцкай "Pieśń o domu" вясковая хата становіцца сімвалам "ojczystych ścian", Радзімы ў шырокім агульнанацыянальным значэнні, любоў да якой выяўляецца не толькі ў актыўнай вызваленчай барацьбе, але і ў штодзённай працы на роднай зямлі:

*О, калі любіш, калі хочаш
Жыць пад тым дахам,
хлеб есці жытнёвы
Сэрцам айчынных парогў барані
Сэрца ў айчынных сценах злажы.*

Паэты даволі часта даводзіліся знаходзіцца па-за межамі краіны, расстанне з якой яна ўспрымала як з'яву часовую, бо думкі яе імкнуліся туды, дзе жыве "Piastowy duch". Аб тым, наколькі балюча перажывала М. Канапніцкая расстанне з айчынай, сведчаць наступныя радкі:

*О краю мой, о краю мой
Зноў я твая, твая!*

Не могуць вытрымаць расстанне з роднай зямлёй і героі паэмы "Пан Бальцар у Бразіліі". Цяжкі лёс прымуціў іх пакінуць свае хаты і выправіцца ў далёкую Амерыку, дзе яны спадзяваліся знайсці куточак, які з цягам часу стаў бы для іх другой радзімай. Аднак, мары не спраўдзіліся. Нібы птушкі з далёкага выраю, вяртаюцца сяляне-выгнанцы ў родную старонку, туды, дзе давалася нарадзіцца:

*Ідзем да цябе, зямля, маці наша,
Што з першароднай урадзіла
нас гліны!
Ідзем да цябе,
грамада твая птушыная,
Вяртайцеся да сваіх гнёздаў,
сыны...*

Відавочна, што асноўным матывам любові да роднай зямлі, а для пана Бальцара і яго спадарожнікаў — гэта Палесе, літвінскай зямля, паэма М. Канапніцкай пераклікаецца з творчасцю А. Міцкевіча і У. Сыракомлі, для якіх знаёмства са светам адбываецца праз асабістае спазнанне каштоўнасці Айчыны. Страта духоўнай павязі з Бацькаўшчынай стала вялікай трагедыяй для А. Міцкевіча. Тым не менш, дзякуючы гэтаму, з'явіліся на свет творы, дзе з вялікай сілай пачуцця выяўляўся патрыятызм паэта. Тое ж можна сказаць і пра М. Канап-

ніцкую. Вандруючы па Еўропе, яна заўсёды імкнулася ў Польшчу, да роднай хаты, зямлі.

На пачатку XX стагоддзя творчасць польскай паэтки М. Канапніцкай дапамагала беларускім аўтарам, а ў іх ліку і Янка Купала, дайсці да вытокаў нацыянальнай свядомасці, бо, як адзначае даследчык С. Дрозд, "яе эстэтычны вопыт ужо засведчыў, што сапраўдны ідэал вырастае з народнага жыцця..." Невыпадкова многія вершы паэта маюць тыпалагічны сыходжанні з творами М. Канапніцкай. Так, у вершы "Мая хата" Янка Купала звяртаецца да вобраза старой, пахілай беларускай хаты, знешні не зусім прыбабны выгляд якой сімвалізуе гаротны ўмовы існавання яе гаспадара. Ён "не багач", таму няма тут ні святліці, ні "столі з драці". Аднак, калі ўважліва прыгледзецца, то тут можна знайсці ўсё, што патрэбна селяніну ў яго нялёгкай працы, рэчы, якія традыцыйна складаюць яго побыт. Страта хаты становіцца для беларуса вялікай трагедыяй, бо пазбаўляе надзейнага жыццёвага апорышча. Таму цалкам зразумела тая рашучасць, з якой паэт прамаўляе:

*Хоць старая, хоць крывая,
З аднаго гнілля, —
Не аддам яе нікому,
Бо яна мая!
Бо яна мая!*

Варта адзначыць, што купалаўскія апісанні сялянскага побыту ўражваюць сваёй рэалістычнасцю, якая ідзе непасрэдна ад жыццёвага вопыту паэта. Ён паходзіць з асяроддзя спольшчанай беларускай шляхты, жыццё якой было блізкае да сялянскага. Як многім іншым пісьменнікам, беларускаму паэту давялося перажыць расстанне з роднымі мясцінамі, якое выклікала ў яго самотныя, песімістычныя настроі, абвастрала пачуццё любові да Айчыны.

*Я ад вас далёка...
Божа ты мой мілы!
Неразлучны з вамі
да самой магілы, —
Не пакіну думцаў світам
і ўпацёмку:
Як там жывяць вы,
як жыве старонка?*

Засмучала Янку Купалу адсутнасць палітычнай незалежнасці краіны, якая дала б народу магчымасць самастойнага вырашэння нацыянальных праблем.

Тэма радзімы, патрыятычных пачуццяў да яе, узятая ў творчасці польскай паэтки М. Канапніцкай і беларускага песняра Янкі Купалы, абараніла славянскія народы ад асіміляцыі, абудзіла ў іх жывыя сілы, якія салзейнічалі актыўныя адраджэнскія працэсы ў канцы XIX — пачатку XX стагоддзяў, у выніку чаго як палякі, так і беларусы атрымалі дзяржаўную незалежнасць.

А. ВАЛЬЧУК

Надочы завіталі да мяне добрыя суседзі Раіса Іванаўна і Васіль Іванавіч Харланавы, муж і жонка. Паведамлі, што хадзілі на вечарыну "Маіх радкоў няма без Рудабелкі".

«Дэбют» прапагандуе

На ёй былі прадастаўлены вершы паэтки, супрацоўніцы раённай газеты "Чырвоны Кастрычнік" Кацярыны Дончанкі. А чытала іх і сама паэтка, і ўдзельнікі вечарыны. Паспрыяла гэтаму літаратурнае аматарскае аб'яднанне "Дэбют", створанае чатыры гады таму пры Цэнтральнай бібліятэцы гарадскога пасёлка Акцябрскі. Ініцыятар — загадчыца аддзела бібліятэчнага маркетынгу Іта Рыгораўна Грынкевіч. Кіраўнік аб'яднання Галіна Аляксандраўна Шарамецьева, журналістка мясцовага радыёвяшчання. А прапагандуюць творцаў яра пятаццаць актыўных яго ўдзельнікаў, людзей розных па ўзросце і прафесіі.

Займаецца аб'яднанне літаратурным краязнаўствам, прапагандай спадчыны вядомых паэтаў і пісьменнікаў, выданнем буклетаў і прэзентацый мясцовых паэтаў, вядзе банк дадзеных творчых людзей.

Адначасова аматарскае аб'яднанне "Дэбют" дапамагае развіваць творчае майстэрства, знайсці сяброў па пыры, данесці вершаваныя творы да слухачоў. А іменна — праводзіць літаратурныя чытанні, літаратурныя вечары-сустрэчы, прэзентацыі твораў, прымае самы актыўны ўдзел у літаратурных конкурсах. І не толькі ў райцэнтры, але і ў вёсках раёна.

Асабліва пры вялікай актыўнасці слухачоў прайшлі прэзентацыі кніг Васіля Ткачова "Тратнік", Галіны Анісковіч "Я тут ва ўсім", паэтычныя вечарыны Галіны Шарамецьевай і Людмілы Міхедавай.

У аб'яднанні адбылася і выстава карцін мясцовага мастака Аляксандра Кісялёва.

Да 125-й гадавіны да дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа падабрана выстава іх кніг "Летапісцы свайго народа", а да свята паэзіі — "І думкай і словам служыць Беларусі".

Праведзена аб'яднаннем і запамінальная вечарына "Галасы чалавечнасці", прысвечаная паэзіі Сяргея Грахоўскага, Марка Смагаровіча, Элаізы Пашкевіч і Максіма Танка.

З душою аформлены і буклет мясцовых аўтараў "Пра цябе, родны край, нашы песні гучаць" з вершамі Алесі Мельнікавай, Надзеі Бялько, Дзмітрыя Цагельніка, Галіны Ермаловіч, Валяціны Дашкоўскай, Барыса Фясько, Алены Ліхашапкі, Васіля Русага ды іншых. Радуе, што ў гэтым зборніку-буклеце многа месца адводзіцца творчасці школьнікаў.

Было і мне пра што пагаварыць з удзельнікамі творчага аб'яднання. Нагадалі і пра з'езд пісьменнікаў і аб першым пасляз'ездаўскім пасяджэнні, выступленні на ім старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалая Чаргінца. Гаварылі аб задачах і перспектывах, сярод якіх адно з галоўных — аб святкаванні юбілею класікаў айчынай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Закранулі і пытанне аб правядзенні абласнога літаратурнага конкурсу "Праба пярэ", што і як зрабіць, каб у яго ўключыць як мага болей адораных дзяцей, якія займаюцца літаратурнай творчасцю.

І выходзіць, што творцаў яра "Дэбют" не толькі прапагандуе, але і натхняе, арганізоўвае і ўшаноўвае. І гэта вельмі добра.

Надзея ПАРЧУК

Віктар ЛОЎТАЧ

«Убачыць сэрцамі»

У сябрыны літаратурнага аб'яднання "Выток", што грунтуецца пры спецыялізаванай бібліятэцы для інвалідаў па зроку ў горадзе Брэсце не толькі прыемная навіна, але і вялікая доўгачаканая радасць: толькі што з "Брэсцкай друкарні" выйшаў у свет калектыўны зборнік вершаў невідучых паэтаў-аматараў "Убачыць сэрцамі".

Прыемна адзначыць, што гэтую радасць разам з аўтарамі зборніка падзяляюць шматлікія іх добразачліўцы і ў першую чаргу, канечне, Людміла Антонаўна Валюшка — загадчыца Брэсцкай спецыялізаванай бібліятэкі, яна ж і кіраўнік літааб'яднання "Выток". Больш за тое, лічу патрэбным падкрэсліць, што яе заслугу ў выданні гэтай з густам аформленай кніжачкі — цяжка пераацаніць. Бо, як мне падаецца, — без яе кіпучай энергіі, без яе ўлюбёнасці ў прыгожае пісьменства і паэзію наогул, без яе адданасці сваёй справе і нават самаахвярнасці перад абзеленымі лёсам людзьмі — наўрад ці з'явілася б на свет гэты маленькі літаратурны цуд. Нездарма ж Людміла Антонаўна да ўсяго сказанага з'яўляецца яшчэ і ўкладальнікам выдання.

Значнасць зборніка заключаецца і ў тым, што рэдагаванне яго вопытны майстар паэтычнага слова Алякс Каско. І гэтым усё сказана. Яго літаратурная Брэсцчына ведае не толькі як паэта-прафесіянала, але і як прынышовага і строгага крытыка, які не прапусціць у літаратуру нізкапробных твораў.

Шчырую прадмову да зборніка напісаў сам старшыня Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі — Анатоль Крэйдзіч. Але і ў гэтым выпадку я захапляюся арганізацыйным здольнасцямі шанюнай Людмілы Антонаўны, яе ўменнем і настойлівасцю дамагацца пастаўленай мэты. Бо менавіта яна дастукалася да сэрцаў гэтых літаратурных асоб, гэта яна папрасіла іх адкласці свае паўсудзённыя справы і спрычыніцца да калектыўнага

выдання твораў, што ўваходзяць у Брэсцкую абласную арганізацыю Беларускага таварыства інвалідаў па зроку.

У зборнік увайшлі лепшыя творы адзінаццаці аўтараў з розных мясцін Брэсцчыны, прычым чатыры з іх — жыхары горада над Бугам. Усе вершы напісаны пранікнёна і шчыра, якой бы тэматыкі яны ні былі, хача ў кожнага паэта — сваё ўяўленне і сваё светаадчуванне, свой унутраны погляд на жыццё і на яго правы. Кожны з твораў — павольна арыгінальны і непаўторны, а што тычыцца паэзіі Аляксея Капацкевіча, дык гэта, можна сказаць, сапраўднае мастацтва. Вось некалькі радкоў:

*Яшчэ ўначы мароз рыпціць,
А ўдзень ён сілы ўжо не мае.
Зямля пад снегам ціха спіць
І ў снах глыбокіх трызіньч маем.
Завей зрываю зіма
Яшчэ трасе, бы конь шалёны,
Ды раптам ціхі сум яна
Мне ссытле ў цёплым далоні.*

Узяўшы ў рукі ўпершыню зборнік "Убачыць сэрцамі", мне па-

Анатоль
ШУШКО

ПІНСКАЯ БУСЛІНАЯ БАЛАДА

Таццяне Аркадзьеўне ХВАГІНАЙ,
як сааўтару, ахвярую

Размова з аднакурсніцай

... — Пра белыя крылы
хачу распачаць.
Пра тое, што стогне ў гневе.
Мінулае, чую, патрэбна згадаць,
Бо блудзяць нашчадкі ў сумневе.

Паверыш, я казку-быліну знайшла
Таму, хто забыўся на зерне...
— Мая ты! Вядзі ж, калі ўжо ўсчала.
Сапраўднае, дзейснае вернеш...

2.
— Ой, ты, Толіку-свет!
Гамані, гамані!
Уцінайся ў Слова,
Пражыся!
Біся,

ліся,
цурчы,
Грэйся,
грайся,
цані
Разам з тою,
З якою здружыўся.

Г Э Т А — праўдай было.
Перад самай вайной
Растрывожана
Доля кружляла...
Ды ўсё ж верыцца мне,
Што цалюткай віной
Жэўжыць верш у табе
Ад Купалы...

— Таня,
Меней лячы!
— Не сярдуі...
Не крычы...
— Мне сягоння
Дарэчы ўсялякасаць...
— Зараз сэрца гучыць?
— Як мага ад прычын...
— Уцячы б ад каторых
Паплакаць?..

.....
Бачыш гэту буслянку,
Сябрук Анатолю?
Даражэчкі мой
Аднакурснік!
Не да прымхай больш мне,
Лепш душу мне спатоль:
Аб мінулым паслухай,
Хайруснік!

3.
Байку-быль
Мне вядоміла
Бабця адна:
— ...Тое, Танечка,
Мела я ўчора.
З цесляром-спадаром
Дзень за год пражыла,
А няўзнак
Дачакалася гора.

За Пальшчызнай было.
Нейкі прышч Рабінтроп,
Шчэ ж наш Молатай,
Ды распісалісь...
Мой тады дзежкі
Кіпцем-скабэлкам аскроб,
А буслы,
Бы набат,
Клекаталі.

Так вясновіўся дзень —
Не хавай нават цень.
Нават кветкі,
Як промні,
Зіхцелі.

І, здавалася,
Кожны
Зрыўголай ляцеў
Да жаданай
Любові-надзеі.

Бо буслы прыляцелі,
Бо іхне крыло —
Заўжды
Людскае долі
Прычасце —
Між стагоддзяў
Дзяцінства для ўсіх
Берагло
Ад бядовасці
І ад напасцяў.

Ды няможна было
Зразумець іх
Тады.
Цар, бач, іхні
Да Пінска прылецеў...
Ведай, мілка,
Гады —
Ні туды, ні сюды,
Як святло
Заманулася ў свеце.

Як даведаўся цар,
Што ягона
Кубло
Тратны трукенць
Заняў і (пляскоча),
Не стрываў ён,
Дачушка,
Жытло ёсць жытло.
Дурань толькі
Ў руінах рагоча.

Сам
Панёсся на здрайцу!
Чырвонаю біў
Дзюбай
Белыя-белыя грудзі.
І, ці чуеш?
Ён ворага кроў
Распусціў,
Каб угледзелі
Добрыя людзі.

Хто зірнуў,
Той забачыў.
А бойка цякла.
Бацянам саступацца на каліў?
Ападалі яны
І пякельна цвіла
Кроў,
Якой пінчукі
Не чакалі.
...Як уздумаю зараз,
Зараза стара,
Што заўчора зазнала —
Злякацца б!
Ды не дбаеца,
Зорухна,
Мне паміраць,
Ад жыцця ад свайго
Адракацца.

Нашаптала тады
Карга стара адна,
Як табе ўпору я:
— Маем хвілі.
Дзетка,
Будзе вайна.
Доця,
Нойдзе яна...

Першым верасня
Зло
Спарадзілі.

Серафіма БЕСТАВА

НЕПРЫГУБЛЕНАЕ ШЧАСЦЕ

Ззяў твой твар, як вішня спелая,
Шчасце бачыла ты ў снах.
Ды тваё дзясцоцтва светлае
Ўсё пакрэсліла вайна.
Прыгажэй, як ты, нявесты
У акрузе не знайшлі б.
Ды вясной ля тваіх весніц
Не шалелі салаўі.
І не чулі адалоскаў,
Сціх гармонік ля акон.
У якім краю бярозка
Любага вартуе сон?
Непрыгубленае ішчасце,
Лёс — прагорклым палыном.
Ці туман, ці слёзы засцяць
Колькі год тваё акно.

* * *

Мой край, узняўся ты з руінай,
Цябе цяпер і не пазнаць.
І нездарма завуць быліннымі,
І песні шчырыя гучаць.
Шоўк Прыдняпроўскае нізіны,
Азёраў люстраная гладзь...
І будуць птушкі спевам дзіўным
Тваю адвагу апяваць.
І будзем песняй, добрым словам
Мы вас, героі, ўспамінаць.
У каравуле ганаровым
Нашчадкі ўдзячныя стаяць.

НЯВІННЫЯ ДУШЫ

З дарогі збочыўшы,
пабачыш ты здаля
Узгорак, дзе крывёй сцякала гора,
Дзе доўга варушылася зямля,
Дзе стогн людскі рваў
на шматкі прастору.
Вятры журбу разносяць
скрозь па краю
І сведка даўніх жахаў — беразняк
Шуміць над помнікамі,
нібыта паўтарае
Усхліп загінуўшых:
“За што нас так?”
О, колькі абарвалася
тут лёсаў!
Нястрымны боль паласане,
як брытва.
Прыціхлі разгайданыя нябёсы,
І слухаюць нявінных
душ малітву.

Алесь КАМАРОЎСКІ

АБЕЛІСКІ

А
ІМІ
ДАЎНО
ЗАМАГНІЧАНА
ПОЛЕ,
Удовіным смуткам,
накатам слязы...
Граніца граніца
на выступе болю
І, як абеліскі, паўсталі лясы.
За горадам — гора,
за горадам — горад,
У вербах плакучых —
сутонні магіл...
Салюты прывечваюць Госпада хорам
І будзяць прасонне жыллёвых махін.
Калыша Зямля немаўлятаў калыскі,
Люляе надзеі і песціць любоў...
Не дрэмлюць на варце жыцця
абеліскі:
Дзе радасць крынічыць —
струменіць і боль.

Яўген КАРПУЦЬ

НАША ПАМЯЦЬ

Дарогі вайны
клічуць зноў следапытаў,
Да Брэста, Хатыні...
Да горада Мінска.
“Ніхто не забыты,
нішто не забыта!” —
Напісана золатам на абелісках.

Вяртаецца памяць
аб паўшых салдатах,
Вяртаецца Дзень Перамогі
з тых даляў,
Дзе болем пранізаны
ўсе нашы страты,
Дзе чуецца ордэнаў звон
ды медаляў.

Бязрозкі маўклівай стаяць чарадою,
Закінуўшы косы за зграбныя плечы.
Убор абнаўляючы кожнай вясною,
Яны, як нявесты, чакаюць сустрэчы.

Гранітныя пліты і цёмныя травы
Сівеюць ад гора ў маўклівай Хатыні.
Грыміць Перамога салютамі славы,
Гудуць нашы нервы і памяць не стыне.

Вячаслаў БАРТАШЭВІЧ

* * *

Пашкадуйце матуляў сваіх,
людзі добрыя —
ім памажыце!
Працавалі яны за траіх
і “знаходзілі” дзетак
у жыцце...

У гады ашалелай вайны,
пад абцасам фашыскай
навалы,
не здзяўбалі іх воч груганы,
бо матулі вінтоўкі пабралі.

Пераносилі нас на руках
праз балоты лясныя і грэблі...
У заплечных падсумках,
мяшках
і патронаў ставала,
і хлеба.

А пасля, як не стала вайны,
і сплыло ў апраметную гора,
заставаліся ў вёсках адны,
выпраўляючы дзетак
у горад.

Пашкадуйце нямоглых,
старых,
людзі добрыя, ім дагаджайце:
да стрывожаных сэрцаў іх —
сваю ласку, любоў дадайце!

Фота В. Каввалёва

Адплата за грахі

Апавяданне

Алесь ДЗЯТЛАЎ

Інфаркт зваліў Кузьму Карпызу праз пятнаццаць гадоў пасля заканчэння вайны. Працяў неўспадзеўку сонечным майскім ранкам востры боль у грудзіне, і дзень адразу згас. Кузьма тупаў у школу, дзе працаваў загадчыкам гаспадаркі. Натрапілі на яго гадзіны праз дзве, бо Карпыза заўсёды хадзіў загуменнем — так было бліжэй. Ляжаў ён ніцма на мякы з калгасным полем, ужо амаль не дыхаў, але мясцовая фельчарка, якая хуценька прыбегла, зрабіла ўкол, дала нейкага пітва. “Хуткая” забрала ў гарадскую бальніцу, яшчэ пашанцавала мужыку — не затрымалася ў дарозе.

Больш за два месяцы чалавека адхайвалі ўрачы. Моцны арганізм вытрымаў, адужаў немац, ды цяжкавата Кузьма выбаўляўся ад хворасці — перасіліў ашк лёгкіх, сэрца не спраўлялася качаць кроў. Многія ў вёсцы спачувалі, што гэтакія бяда прычапілася, — яшчэ ж не стары, крыху за пяцьдзесят, жыць ды жыць. А сёй-той не мог забыць выпадак, які здарыўся на шашы перад самым адступленнем немцаў. Смерць жанчыны, недарэчная і страшная, за два дні да вызвалення ўзрушыла вясцоўцаў. Злочная на трыце Анюта Сідоркіна, сведка трагедыі, муж якой не вярнуўся з вайны, разносіла па вёсцы:

— Усё ж не забыўся Божа, пакараў нелюдзя. Хай памучыцца цяперака. Ета ж нельга прасціць смерць Лукер’і. За што бабу загубіў? Падлюка прадажны, медалькі гэтыя начапіў, выхваляўся. Бог усё бачыць, не прашчае!

Вярнуўся Кузьма дадому, высалхы, знямоглы, але жывы. Да зімы акрыяў, што-колічы лёгкае рабіў па гаспадарцы, ківаўся па двары. І ўсё думаў: Бог пакараў мяне за грахі, але ж і дараваў. Мабыць, за тое, што ў душы пакаёўся, папрасіў яго пакінуць на гэтым свеце, яшчэ многае трэба зрабіць.

У жніўні сорок пятага Карпыза вярнуўся з вайны — старэйшыя ўзросты не трымалі ў войску. Два ордэны, пяць медальёў пабліскавалі на выгаралай гімнасцёрцы — сплаціў Кузьма свой доўг вайсковы. Пры выпадку, калі пыталіся, скупа расказваў пра перадавую, не выхваляўся, толькі цяжка ўздыхаў, у думках успамінаючы перажытае.

— Як узліў у сорок чацвёртым, то дні два падвучылі, прыставілі першым нумарам пры станкачы, — распавядаў цікаўным Кузьма. — І адразу кінулі на перадавую. За горадам не давалі немцам правацца, паклалі іх процьму. І нашых палягло. У атаку падымуцца — рязану чаргой, а думак ніякіх, пустая галава, толькі сэрца калоціцца, як ашалеелае. З “максімам” сваім пад Брэстам біўся, потым пад Варшавай, Кракаў браў, Вену пабачыў. Толькі пад канец вайны жыць хацелася.

Вясцоўцы дзівіліся: як выжыў Кузьма, на перадавой увесь час, не скалечылі, не забілі, нават драпіны не атрымаў. А Карпызу трывожыла пачуццё вінаватасці за смерць кабеты, стрэмкай у душы тырчала, не выпягнеш. Тады знячужку памкнуўся да яе, каб не сядзела, рабіла, бо немец раз’юшаны. Мо ад страху за сябе? Збаяўся немчыка?

...Тады, у другой палове чэрвеня сорок чацвёртага года, усе чакалі вызвалення. Пра тое, што нашы войскі рушаць наперад, сведчылі налёты самалётаў з чырвонымі зоркамі; яны жорстка бамбілі ўсё, за што пры адступленні маглі б зачэпіцца немцы. Асабліва даставалася шашы, па якой вораг перакідваў часці да фронту, які стаяў зусім блізка, у раёне Жлобіна. Знішчалі масты на дарогах, нават на асушаны луг накідалі дробных фугасаў, бо пракапаня ўручную да вайны вузкія каналы прынялі за варожыя траншэі.

Асабліва ўзмацніліся налёты за два дні да наступлення. На участку шашы каля вёскі, дзе быў нешырокі мосцік праз Вулку, усё навокі скрамсалі. На шашы спыніўся рух, бо і сама дарога была ў ямах. Нямецкія сапёры паспешліва рамантавалі мосцік, а вясцоўцаў, у асноўным жанчын, сагналі засыпаць ямы. Быў тут і Кузьма — не паспеў схавацца. Таму і кляў сябе

апошнімі словамі: перад самым вызваленнем можна загінуць — ці ад бамбёжкі, ці ад нямецкай кулі. Усю вайну праседзеў у хаце — у сорок першым не паспелі мабілізаваць, не пайшоў і ў партызаны, бо лясой паблізу вёскі не было, толькі зрэзь наведваліся невялікія групы разведчыкаў і адразу зніклі. А дзе шукаць тых партызан, ніхто не ведаў. Так і жыў Кузьма, чакаючы немаведама чаго.

Немцы былі нервовыя, устрыжаныя, таму людзі з асіярогай паглядалі на іх. Хваляваўся і Кузьма. І калі пажылы, мардаты немцаў, які падвозіў на машыне пясок, раптам выскачыў з кабіны і падбег да яго, у Карпызы ўнутры ўсё пахаладнела. Але немец падаў яму пугу, відаць, у некага адабраў у вёсцы, тыцнуў пальцам у грудзі, прагаўкаў на нейкай сумесі беларускіх і нямецкіх слоў:

— Ду, музік, глаўны здэсь. Кто плёха арбайт, ду шлаген. Панімайт? Найн, пуф-пуф, — наставіў вінтоўку ў грудзі Кузьмы, падаў яму пугу, паказаў, як трэба біць. — Штундэ зэхс арбайт эндэ.

Кузьма залыпаў вачамі, і немец уцяміў, што мужык не зразумеў апошнія словы, паднёс да носа Кузьмы наручны гадзіннік, паказаў на лічбу шэсць, і раптам усюпаў рускія словы:

— Шэст, конец, паняйт?
— Я, я, паняў, — Карпыза хутка заківаў галавой. — Паняў, пан.
— Харасё, — немец яшчэ раз пільна паглядзеў на Кузьму, уся пастава і выраз твару якога сведчылі аб гатоўнасці выканаць загад немца.

Немец не жартаваў, гэта Кузьма зразумеў па яго злых вачах. Спяшаюцца, гады, аднавіць рух да ночы, вось і мітусяцца. А забіць чалавека — ім адзін раз плюнуць. Пазаўчора ў час налёту самалётаў застрэлілі Ёсіпа Бурга. Ён касіў каля шашы сена, а калі, спалохаўшыся выбухаў, пасігаў да вёскі, з бліндажа, што стаяў каля дарогі, груканулі з кулямёта. Што ім зрабіў стары чалавек? Так што трэба асцерагацца.

Карпыза падышоў да жанок, якія засыпалі ямы, трамбавалі пясок і зносілі на дарогу раскіданыя камяні.

— Дык што табе еты таўстун тараторыў? — спытала Насця, якая старая бліжэй? — І во пугу даў. Няўжо шлягаць будзеш?

Кузьма яшчэ не адышоў пасля размовы з немцам, не прыняў жартаўлівы тон кабеты, клопатна адказаў:

— Вы тутака язык не распускайце, немец гразіўся забіць, хто дрэнна будзе рабіць. Да шасці гадзін загадаў засыпаць ямы. А калі трэба, то і пацягну каторую, не памрэш. Цяперака немцы на ўзводзе, усё можа быць. Да шасці, панянтэ?

Хтосьці незадаволена прабурчаў, хтосьці кінуў на Кузьму зневажальны позірк, але ўсё ўзяліся за работу. Карпыза таксама ўзяў у рукі лапату. Сонца моцна прыпекла, і каторая з жанчын прысядала на хвіліну-другую ўзбоч кветы, адпачывала. Кузьма, калі бачыў блізка немца, строга пакрыкваў, і кабета няспешна падымалася, бралася за лапату, кідала ненавісны позірк на наглядчыка.

Бліжэй да абеду жанчыны ўпарыліся, знядужалі, таму часцей перадыхалі. Найболей прыстала Лукер’я, ужо ў гадах кабета, суседка Кузьмы. Яна стамлёна прысела на кучу пяску, і калі Кузьма прыкрыкнуў на яе, жанчына злосна агрызнулася:

— Адхісніся, Кузьма, трохі пасяджу, усё цела ные...
Яна не паспела дагаварыць, бо

з пад’ехаўшай машыны выскачыў той самы немец, што прызначыў Кузьму наглядчыкам, прыкмеціў непарадак, нешта злосна крыкнуў па-нямецку і падбегам пакіраваў да старшага, трымаючы ў руцэ вінтоўку. Карпыза ад страху, які імгненна пранізаў яго істоту, зжахнуўся, бо скеміў, што гэта набліжаецца яго смерць, і пакуль раз’ятраны фрыц абягаў вялікую кучу пяску, скочыў да Лукер’і і з усяе моцы аперэзаў яе пугай. Тая войкнула, сагнулася як не папалам, завішчэла тонкім голасам.

— Ідзі, бяры лапату! — крыкнуў, як без памяці, і не пазнаў свайго голасу — сіпатага і дрыжачага.

Лукер’я крыху выпрасталася, спадылба зірнула і ўбачыла немца, які, мінуўшы Кузьму, набліжаўся да яе; прыкмеціла яго лупатыя вочы, пабалеўшага ад гневу, памкнулася ўзяць у рукі лапату і не паспела. Амаль не цэлячыся, немец грукнуў з вінтоўкі, перашмаргнуў затвор. Кабета здзіўлена паглядзела на свайго забойцу, хапілася абедзвюма рукамі за жывот і паволі абсунулася на жоўты пясок. Жанчыны знямелі, з жахам глядзелі на немца, усе загаласілі. Але немец не звяртаў на іх увагі, закінуў за плячо вінтоўку, падышоў да Кузьмы.

— Гут, музік, гут, — паблагліва паляпаў Кузьму па плячы, павярнуўся да жанчын, пагрозліва крыкнуў: — Швайн, арбайтэн! Потым паднёс да Кузьмы гадзіннік, пастукаў пальцам па корпусе, гаўкнуў злосна — Шэст! Паняйт? Найн — шысэн!

Кузьма, збляднелы ад перажытага страху, толькі ківаў галавой, як заведзеная лялька, а ногі дробна-дробна, здрадліва дрыжэлі ў каленях.

Двое салдат тым часам выграблі пясок з кузава, і машына паехала. Жанчыны з плачам кінуліся да Лукер’і, аднеслі яе на ўзбочыну, апусцілі на траву. Жанчына ўжо не дыхала. Прыкрылі твар хусткай, усхліпваючы, прыняліся за работу. Кузьма чуў іх ціхую гамонку, разабраў словы:

— Каб той зльдзнен не вытнуў яе пугай, немец мо і ўвагі не звярнуў бы. А так наўвё...

Яму было балюча чуць гэта, бо і сам не ведаў, чаму раптам падскочыў да жанчыны і вышў яе, не шкадуючы, калі ўбачыў немца з вінтоўкай. Слізкі страх пранік, здаецца, у самае нутро. “Прыйдучь нашы, што тады? Данясуць першаю ў форме — і каюк. Не пашкадуюць, не прымуць пад увагу, што да вайны быў актывістам у калгасе, брыгадзірам палявой брыгады. Усё гэта не мае ніякага значэння. У трыццаць сёмым Бабака за нішто ўзялі — на ферме здохлі дзве свінні. Прыпісалі шкодніцтва, патарабаніў на дзесяць гадоў, і цяперака не чуваць, дзе ён.

Бы вінячыся, бокам, Кузьма падсунуўся да жанчын, ціха сказаў:

— Чулі, немец яшчэ раз папярэдзіў, каб да шасці ямы засыпалі. Шалёны нейкі фрыц, яны ўсе цяпер здурнелі перад сваім канцом. А што? Падняволены я...

Анюта, самая смелая, языкастая баба, не вытрымала:

— Зраднік, нямецкі прыхвасцень! Скура нашы прыйдучь...

Яна не дагаварыла, прыкусіла язык, бо тут яшчэ немцы, і Кузьма са страху можа данесці. Але Кузьма прамаўчаў, хай дурная баба папляскае языком. Па сутнасці, ён невіноўны ў смерці жанчыны, паставілі старшым — не прасіўся, толькі адзін раз пугай пацягнуў... Але пагроза Анюты будзе мець

рэальную сілу, калі вернецца савецкая ўлада. Вось тады і выкручвайся.

Але сёння Карпыза імкнуўся не думаць, што там, далей. Яго турбавала, ці засыплюць яны гэтыя праклятыя ямы да шасці гадзін. Паглядзеў уздоўж на шашу — яшчэ метраў пятнаццаць, не меней, калдобін. Кідалі, мабыць, соткі, каб глыбей разбурыць, сыпалі і дробныя, для жывой сілы.

У канцы дваццатых Карпыза цягнуў тэрміновую на аэрадроме ў Бабруйску, быў у ахове складоў з бомбамі. Наглядзеўся на гэтыя штуківіны. Вухне такая дурніца, то ад хаты адна парахія застаецца. Калі наляталі самалёты, ён пра сябе адзначыў, што на вёску бомбы не кідаюць, хаця там стаіць нейкая фронтавая часць, а сыплюць на шашу, масты, бліндажы, што за вёскай. Таму і назіраў без боязі. Самалёты нейкія незвычайныя, такіх да вайны не было, хаця ў трыццаць дзевятым праходзіў вайсковыя зборы. А цяпер во якія! Прэ нізка, які не над зямлёй, палівае немчуру з кулямётаў, гармат. Стралай не страляй — з вінтоўкі не саб’еш, хаця сёй-той з немчыкаў спрабуе пацэліць. З бліндажа далі чаргу, дык лётчык разварнуўся ды і ўлупіў, мо якой ракетай. Толькі бяровенне паляцела, а немцаў і хаваць не было чаго, засыпалі бліндаж той ды крыж уваткнулі. А паваяваць прыйдзецца, гэта Кузьма ведаў пэўна. Яшчэ не стары, гады прызыўныя, самы час гімнасцёрку апрануць. Толькі вось гэты выпадак з Лукер’яй...

Ноччу суцэльным патокам у тры рады, займаючы нават узбочыны, раўлі нямецкія машыны. Учора былі чутны далёкія грымоты на ўсходзе і нібыта на поўдні. І раніцай рух не спыніўся, толькі парадзеў. З першым пробліскам сонца з’явіліся самалёты. Па тры, па шэсць яны з ровам праносіліся над шашой, вёскамі, вышукваючы цэлі. Выбухі, кулямётныя чэргі грымелі бесперапынна. Адляталі адны, прыляталі новыя. На шашы гарэлі нямецкія аўтамашыны, бронетранспарцёры, іх скідвалі за кветы.

Карпыза з радасцю назіраў за работай самалётаў, але да гэтага пачуцця прымешвалася і трывога. “Перадавыя — яны злыя, шпакнуць, — думаў ён. — Трэба куды зашыцца на дзень-два, калі схлыне першая хваля, а там будзе відаць”. Пра сваю задуму падзяліўся з жонкай:

— Відаць, заўтра будзем вольныя, нашы прыйдучь. А што, калі перачакаць, каб перадавыя прайшлі? Дурніца гэта, ці якая іншая плявузгэнны язык, не дакажаш...

— Ты ж не вінаваты, — адказала жонка, — так здарылася. І цябе маглі забіць.

Па вуліцы прабегла група немцаў, палахліва ўзіраючыся ў неба. Два самалёты імпэтна прайшлі ўздоўж вёскі, немцы пападалі пад платы.

— Бач, не страляюць, бо, відаць, людзей прыкмецілі, не хочуць па сваіх, — заўважаў Кузьма, спяшаючыся да ямы, якую загадзя выкапаў на сотках, далей ад хаты. Жонка з дземеці бегла паперадзе.

Самалёты вярнуліся праз паўхвіліны, здавалася, знізіліся да самых хат, прашылі платы, каля якіх хаваліся немцы, кулямётнымі чэргамі.

Так працягвалася цэлы дзень. К вечару ўсё сціхла. Адзіночныя нямецкія машыны, асіярожна аб’язджаючы варонкі ад бомбаў, кіравалі да горада.

— Выдыхнуўся фрыц, — заключыў Кузьма. — Дзесьці адрэзалі іх. А гэтыя ўцякаюць. Ну, заўтра ці ноччу чакай нашых, чые маё сэрца. Вунь як грыміць на ўсходзе.

Пад раніцу, калі неба трохі зашарэла, Кузьма, прыхапіўшы з сабой нешта з ежы, гарадамі шмыгануў да Вулки, дзе густое лазавінне апляло дрыгвяністыя

берагі, зашыўся ў кустоў. Перад адыходам наказуў жонку:

— Калі што пачуеш, бяжы да мяне. К вечару вярнуся, а мо шчэ ноч пасяджу.

Калі пясвятлела, праз навесь нізкіх галін Кузьма прыкмеціў групу вайскоўцаў, якія невядома адкуль з’явіліся. Яны ціха пасуўваліся да мастка на грунтавой дарозе, усе з аўтаматамі “ППШ”. На нейкі час яны зніклі ў нізвінчы, над якой вісеў рэдкі туманок, і зноў узніклі ўжо на тым баку Вулки, бліжэй да вёскі. А ўдалечыні на шашы пачуўся ляггат гусеніц, нізкі, вантробны гул магутага матора. Раптам ранішняю цішыню разарваў страхотны, грамавіты гарматны стрэл, і амаль адразу данёсся выбух. У адказ загрукатаў нямецкі кулямёт, біў нервова, доўгімі чэргамі. Танк паслаў яшчэ два снарады, зашпокалі аўтаматныя чэргі.

“Немцы заслон пакінулі, каб хоць трохі затрымаць наступаючых, — здагадаўся Кузьма, — ды, відаць, збілі яго. Мо ў тым асцалым бліндажы заселі, з якой забілі Ёсіпа?”

Неўзабаве страляніна сціхла, і па шашы пацёк патоку машын, на вуліцы вёскі пачуліся крыкі людзей. “Усё, — выдыхнуў Кузьма, — нашы прыйшлі”. Але была ў гэтым выдыху не толькі радасць, але і горкая боязь. “Ну гад немца, ну гніда, задушыў бы сваімі рукамі, — скрыгатуў зубамі Карпыза. — Мо ўжо дзе ляжыць мёртвы, а тут расхлёбвай!”

Увечары, калі ўцямнелася, Кузьма вылез са свайго схову, асіярожна пасунуўся дахаты. Яго ўжо чакала жонка, падрыхтавала вячэру.

— Не бойся, ніхто пра цябе не ўспомніў, — паведаміла яна. — Анюта рада, што прыйшлі нашы, бегала па вуліцы, распытвала ў чырвонаармейцаў пра мужа. Людзі плакалі ад радасці, што сваіх убачылі. Усе з пагонамі, з аўтаматамі, усю вуліцу занялі, столькі іх было.

На наступную раніцу ў вёсцы спыніліся дзве вайсковыя машыны. Бадзёры вусаты маёр праз пасыльных аб’явіў, каб праз гадзіну ўсе мужчыны прызыўнога ўзросту сабраліся каля канторы калгаса. Кузьма прыбег першы, паставіў ўзбоч стала, які вынеслі ў двор, мяшэчак з харчамі, падаў свой ваенны білет. Пісар запісаў прозвішча, імя, імя па бацьку, год нараджэння, загадаў чакаць каля машын, нікуды не адыходзіцца. На вайне больш нічога не патрабавалася — слухай і выконвай загады. Гэтае правіла яшчэ на тэрміновай службе асела ў памяці Кузьмы, урэзалася на векі. І быў рады, што гэтак проста запісалі ў войска, нічога не спыталі, не папракнулі, што сядзеў у хаце тры гады, і што знікне страх, звязаны з жудаснай смерцю жанчыны. Толькі б хутчэй умасціцца ў кузаў гэтай амерыканскай машыны з незнаёмай назвай “студабекер” — усё, ён вольны і недасягальны, будзе ваяваць, як усе.

Праз два дні гадзавы Кузьма Карпыза, у новай гімнасцёрцы і падношаных кірзавых ботах, у складзе кулямётнага ўзвода адбіваў атакі ачмурэлых немцаў, якія не хацелі здавацца і лезлі напрамом да пераправы праз раку, каб вырвацца з акружэння.

...Вясной, як зусім акрыяў, нават следу не засталася ад хворасці, Карпыза выйшаў на работу. Дзякуй дырэктару школы, захаваў пастава, у другі Бог не пусціў туды, — думаў Кузьма. — Чалавек заўсёды грэшны на гэтым свеце. Мо цяперака сплаціў грахі? А мо не ўсё? Але жыць трэба, бо тут лепей, чым там”.

Сакавіцкае сонца зырчэла на ўсю моц, дарыла жышчэ ўсім — і грэшнікам, і бязгрэшным. Прырода мудрая, сагрэе і травінку, і чалавека.

Арт-пацеркі

Святочную нядзельную праграму насустрач Дню Перамогі падрыхтаваў Акадэмічны ансамбль песні і танца Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь пад кіраўніцтвам Уладзіміра Варашаева. Канцэрт адбыўся 6 мая ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Пад уражаннем ад паездак у чарнобыльскую зону жывапісец Віктар Ціханаў напісаў 25 краявідаў, што склалі тэматычную экспазіцыю “Смукат пакінутых вёсак” у Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі. Выстаўка, прымеркаваная да 21-й гадавіны катастрофы на ЧАЭС, спалучаецца з паказам дакументальнага фільма, які працягваецца роўна 21 хвіліну і які мастак зняў у зоне адчужэння. Пабочыць гэты праект можна да 15 мая.

Выстаўка “Разам”, зладкаваная ў сталічным Палацы мастацтва, зацікавіла многіх. Яе арганізавала творчае аб’яднанне Беларускага саюза мастакоў, вядомае пад назвай “Пагоня”. Экспазіцыя, паяднаўшы мастакоў, якіх у пэўным сэнсе лічаць апанентамі, мабыць, расцарвала тых, каму хацелася ўбачыць у ёй скандальную сенсацыю. А вось на людзей, чутых да шчырай і высокай творчасці, яна зрабіла моцнае ўражанне. Дэвіз “Разам” (што, на думку арганізатараў выстаўкі, значыць — Беларусь

на ўсіх адна) сабраў больш як сто работ усіх традыцыйных жанраў і ўсіх стыляў, вядомых у нашым выяўленчым мастацтве. Была тут і айчынная класіка, і сапраўдныя шэдэўры майстроў нашага часу, і творчыя эксперыменты таленавітай моладзі. У тым ліку, маляваныя дываны Я. Драздовіча, партрэты, створаныя ў 1930—40-х гадах П. Сергіевічам, спадчына М. Сеўрука і Я. Куліка, пейзажы Я. Батальёнка, У. Сулкоўскага, Ю. Піскуна, графіка М. Сітніцы, М. Купавы, работы скульптара К. Селіханова і дызайнера Л. Талбузіна, рэалістычны жывапіс В. Свентахоўскай і абстрактныя кампазіцыі С. Цімохава... Старшыня Беларускага саюза мастакоў У. Басальга адзначыў на цырымоніі адкрыцця выстаўкі, што тут ёсць выдатныя творы, якія ўвойдуць у скарбніцу беларускага выяўленчага мастацтва.

Асобу Галіны Дзягілевай шануюць і тэатралы, і літаратары, бо дзякуючы ёй у нашай культуры існуе такая своеадметная з’ява, як Беларускае паэтычнае тэатр аднаго акцёра “Зьніч”. Выпускніца Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута (курс прафесара В. Рэдліх), яна была актрысай Коласаўскай сцэны. А ў 1991 г. стварыла ў Мінску тэатр “Зьніч”, рэпертуар якога складаецца з больш як паўтара дзесятка спектакляў. Тут і айчынная лірыка, і проза А. Сент-Экзюперы, і творчасць Ф. Дастаеўскага, і манаопера пра А. Міцкевіча... Заснавальніца, мастацкі кіраўнік, рэжысёр і актрыса унікальнага тэатра, аўтар арыгінальных інсцэніровак, Г. Дзягілева адзначыла свой юбілей. Дамінантай яе творчай вечарыны стаўся паказ вядомага манаспектакля “Пацакай сонца”, у аснове якога — вершаваны гістарычны раман Ліны Кастэнік “Маруся Чурай” (пераклад з украінскай Ніны Маціш). Гэты бенефіс артысткі робіць узрушальнае ўражанне!

С. ВЕТКА
Фота К. Дробава

Тэатр юнага гледача — адзін з самых складаных сяргод тэатраў. У яго няпростая місія: выхоўваць гледача ад дзіцячага да сталага ўзросту. Менавіта гэтая акалічнасць вымагае ад калектыву высокай адказнасці.

Тэатр там, дзе пачуцці сапраўдныя

На сённяшняй афішы Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага гледача самыя разнастайныя творы, разлічаныя на гледачоў розных узростаў: “Сястра мая Русалачка” Л. Разумоўскай, “Дарога на Віфліем”, “Тарас на Парнасе”, “Пацалунак ночы” С. Кавалёва, “Каліф Башмачнік” С. Навуменкі, “Матылёк” П. Гладзіліна, “А зоры тут ціхія” А. Дударова паводле Б. Васільева, “Марныя намаганні каханьня” У. Шэкспіра і іншыя.

Камедыя “Дурнічка” Лопэ дэ Вегі (пераклад П. Макаля) — нядаўняя прэм’ера, варта ўвагі. У першую чаргу таму, што гэта вельмі рэдкая назва (ды і сам аўтар) на афішах нашых тэатраў, тым больш — у рэпертуары ТЮГа. Такім чынам тэатр нібы падкрэслівае, што яму ўласцівы сур’ёзны эксперымент і добры густ. Таленавіта пастаноўчаная група гэтага спектакля: рэжысёр Святлана Навуменка (якая цікава, як аўтар і пастаноўшчык, ужо зарэкамендавала сябе ў “Каліфу-башмачніку”, “Залатым сэрцайку” і іншых работах на сцэне ТЮГа), мастак Ларыса Рулёва, харэаграфія Уладзіміра Іванова.

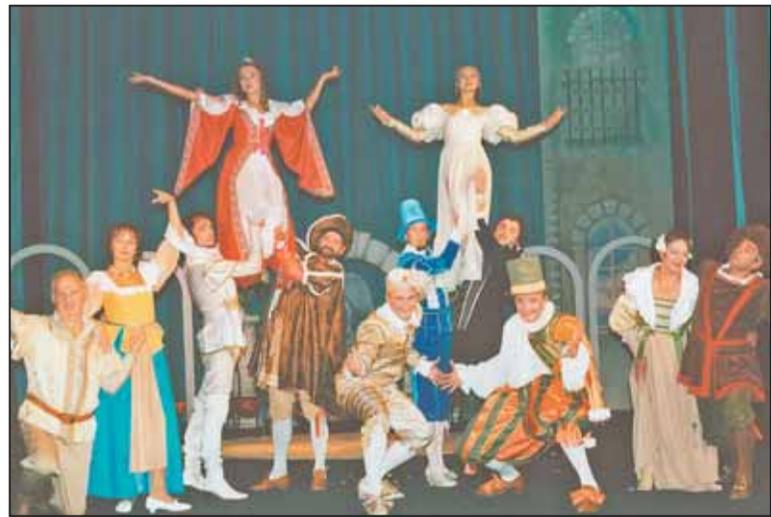
Л. Рулёва робіць сцэну эфектнай і прыцягальнай у падборы фарбаў і дакладнасці дэталей. Чырвона-чорна-белыя колеры прадказваюць гледачу відовішча нешараговае і яркае. Лёгка, амаль бяззавяжкі калоны спрыяюць прыгажосці і даклад-

з музыкай і танцам. Яны нібы пераліваюцца адна ў адну: ад чароўнага пралогу танцоўшчыц з веерамі — да шэрагу камедыйных сітуацый, сустрач закаханых і высвятленняў адносін, што ўрэшце вядзе да шчаслівага фінала.

Цікавыя вобразы ў спектаклі: абаяльны, самаўпэўнены і разважлівы Актывіе — А. Палазкоў, разумная і прыгожая Ніса — В. Бранкевіч, гарэзлівая, жыццярадная і прывабная Фінэя — А. Салодкая. Надзвычай ярка, запамінальна паказаўся перад гледачом акцёр Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Мікалай Прылуцкі. У “Дурнічцы” ён стварыў вобраз прыгожага і мужнага, рамантычнага і закаханага Лаўрэнсіе, прадэманстрававшы многія акцёрскія якасці, пакуль не раскрытыя на акадэмічнай сцэне. Магчыма, гэта першая самая значная работа акцёра ў драматычным тэатры.

П’еса Лопэ дэ Вегі ў пастаноўцы С. Навуменкі дэманструе вялікія магчымасці тыюгаўскай трупы, умненне працаваць над складаным драматургічным матэрыялам, вытрымліваць яго жанр і даносіць да гледача.

Дарэчы сказаць, замежная драматургія, пазначаная тут на афішы, з’яўляецца сапраўды прыцягальнай для гледача як аўтарскай задумай, так і рэжысёрскім вырашэннем: псіхалагічная, вострадраматычная

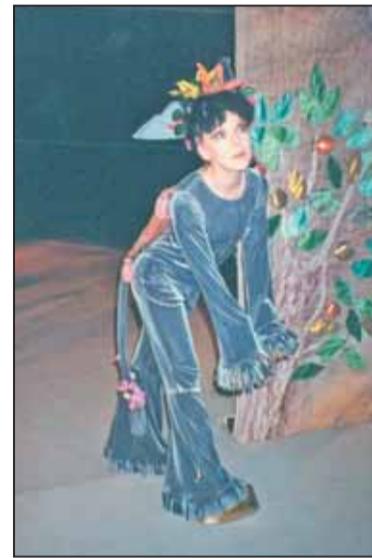

насці мізансцэн, з’яўленне ж герояў не можа быць не заўважанае. Яны жывалісна паўстаюць у своеасаблівай галерэі, па-майстэрску прадстаўленай сцэнографам. Мастачка, як заўсёды, з любоўю стварае касцюмы для сваіх персанажаў, што дадатна адбіваецца на якасці спектакля.

Рэжысуры С. Навуменкі ўласцівыя вынаходлівасць і ўменне працаваць з акцёрам, імкненне да тэатра рамантычнага, у якім моцныя жарсці, сапраўдныя пачуцці і высакародныя ўчынкі дамінуюць над усім астатнім. Мізансцэны спектакля — гнуткія, пластычныя, знітананыя

“Стваральніца цуду” У. Гібсана (рэжысёр У. Салок, мастак Н. Бахвалава), вытанчаныя, вынаходлівыя “Марныя намаганні каханьня” У. Шэкспіра (М. Шыйко, Л. Рулёва), цікава пабудаваны па-рэжысёрску і сцэнаграфічна “Маленькі лорд Фаўнтлярой” М. Воранава паводле Ф. Бернет (А. Андросік, Д. Мохай) і іншыя.

На сцэне ТЮГа ў свой час былі цікава вырашаны і прадстаўлены і многія творы беларускіх аўтараў: “Песня пра зубра” А. Дударова паводле М. Гусоўскага (М. Абрамаў, Я. Іваню), “Ноч на Івана Купалу” Ю. Куліка (М. Абрамаў,

Л. Рулёва), “Пінская шляхта” паводле В. Дуніна-Марцінкевіча (Р. Баравік, Л. Рулёва), “Палачанка” А. Дударова (А. Андросік, Б. Герлаван), “Дарога на Віфліем” (“Братка асёл”) С. Кавалёва (Н. Башава, Л. Рулёва), “Рыцар ордэна Сонца” П. Васючэнка (Н. Башава, Л. Рулёва) і іншыя. На жаль, сённяшняе нацыянальнае рэпертуар ТЮГа выклікае шэраг крытычных заўваг. Так, “Тарас на Парнасе” (інсцэніроўка С. Кавалёва, рэжысёр Н. Башава, мастак Л. Рулёва) змог бы зрабіцца яго своеасаблівай візіткарткай. І, здавалася б, на тое былі ўсе падставы: актуальная тэматыка, паэтычны тэкст, які чытаецца з цікавасцю і захваленнем. І ўсё гэта магло б быць таленавіта выканана маладымі акцёрамі ТЮГа. Чамусьці ў спектаклі, акрамя выдатных касцюмаў, сцэнаграфіі, а таксама банальных размоў недалёкіх, смешных бажкоў і зратычных багін, нічога адметнага не заўважаецца. Акцэнт у сцэнічным дзеянні робіцца на ўцехах багоў і свяце віна. Тэатр забываецца на тое, што, акрамя тэксту, ёсць яшчэ і падтэкст, які і з’яўляецца галоўнай таямніцай спектакля.

“Пацалунак ночы” С. Кавалёва замоўлены як п’еса-прыпавесць і мае прысвячэнне тым людзям, што дапамагаюць хворым беларускім дзецям. Побач з рэальнымі героямі твора — хлопчыкам Рыгоркам, дзецьмі з бальніцы, Медсястрой, клоунам Клаусам і іншымі, існуюць і персанажы-сімвалы: Душа Маці, Смерць, Хвароба, Вартаўнік Саду... Безумоўна, п’еса С. Кавалёва мае ўсе падставы для яе нечаканага працягання на сцэне. Тэатр жа прапаноўвае гледачу відовішча змрочнае, малавыразнае (Н. Башава, В. Грыцаева), у якім усё паўстае ў рэальным вымярэнні, нават такія персанажы, як Двухгаловы і Чатырохгаловы і іншыя. І чароўны Сад вымалёўваецца карцінай, штучна далучанай да спектакля. Відавочна, што рэжысёр не адрознівае двух розных вымярэнняў: свету рэальнага і фантастычнага, імкнецца скарыстаць мноства прыёмаў, не спалучальных адно з адным. Здаецца, хоча выкарыстаць на

сцэне адначасова ўсё, што толькі магчыма, а гэта зусім не сядзейнічае поспеху спектакля. Галоўнае, што адсутнічае ў пастаноўцы — дакладна вывераная задума рэжысёра. Такім чынам, тэма, замоўленая драматургам, пазбаўляецца ў тэатры сваёй актуальнасці, толькі пампезна дэкларуецца. Тэатр нібы забываецца на тое, што нельга гуляць такімі няпростымі з’явамі, як невылечныя хваробы і смерць.

Нядаўняя прэм’ера ТЮГа “Таямніцы блакітных азёр” (Н. Башава, Д. Мохай) прымяркоўвалася да яго 50-гадовага юбілею. Гэта сцэнічнае ўзнаўленне твора А. Вольскага і П. Макаля “Асілак Жадан”, пастаўленага Л. Мазалеўскай у 1958 годзе.

Нельга не пагадзіцца з тым, што любоў да бацькаўшчыны, роднай зямлі — нязводная. І ў гэтым актуальнасць драматургічнага матэрыялу. Вось толькі хацелася б, каб вядомы лірычны твор быў увасоблены новымі сродкамі, паказаў гледачу новыя магчымасці трупы (тым больш, што амаль уся яна занята ў гэтым спектаклі). Тэатр імкнецца ўласціва на сцэне сапраўднае вялікае палатно. Гэта працягваецца ў пераканаўчай, яркай сцэнаграфіі Дзмітрыя Мохавы. Мастак малюе на задніку сцэны таямнічае, чароўнае возера, якое ўвесь час мяняе колеры: ад празрыстага блакітнага — да насытанага сіняга і нават фіялетавага са срэбнымі зорчакмі на няўлоўных хвалях. Трапяткое возера мае працяг на лёгкай суперзаслоне, хвалі на якой пераліваюцца, знікаюць і з’яўляюцца зноў. Возера і кавалачак зямлі па-за ім — вобраз роднай зямлі, якая да нашых дзён беражэ легенду пра асілака Жадана і Смока, гісторыю каханьня маладых людзей. Сцэна мае ўласцівае мяняцца: побач з возерам з’яўляецца загадкавы лес, бясконцае поле, вызваляецца прастора для народных святаў і гулянняў.

Нягледзячы на цікавую сцэнаграфію, рэжысуры спектакля не ўдаецца вывесці сцэнічнае дзеянне на высокі эмацыйны ўзровень, не вытрымліваецца і замоўлены жанр пастаноўкі — “беларуская легенда ў жанры мюзікала”. Як вядома, мюзікл — гэта складаны музычна-сцэнічны жанр, а невыразнае чаргаванне побытавых дэялогў з песнямі і танцамі мюзіклам зусім і не з’яўляецца. Відавочна, што кампазітар Уладзімір Кандрусевіч напісаў музыку да канкрэтнага спектакля, а не як уласны самастойны твор. Відавочна і тое, што ў спектаклі існуе пэўная пабудова танцаў балетмайстрам Людмілай Фадзеевай. Адсутнічае іншае — цікавае бачанне ўсяго сцэнічнага твора рэжысёрам-пастаноўшчыкам. Спектакль нагадвае набор канцэртных нумароў (“Купалле”, “Скамарохі”, “Варажба”, “Танец русалак” і г. д.), якія то з’яўляюцца, то знікаюць за суперзаслонай. А сам паэтычны тэкст аўтараў губляецца за мітуснёй мізансцэн. Дэклараваны ў праграмцы да спектакля патрыятычны пафас пастаноўкі, яе лірычны настрой насамрэч адсутнічае, бо ў сапраўднасць таго, што адбываецца на сцэне, чамусьці не верыцца.

Сённяшняга тэатральнага гледача ўжо нельга здзівіць пераказам тэксту і сюжэта нават самых цікавых твораў. Яго можа ўзрушыць толькі высокае майстэрства. Няма сумніву, што тэатр, які толькі пачынаў сваё жыццё ў 50-я гады мінулага стагоддзя, быў сапраўдны і шчыры. Ён адпавядаў патрабаванням свайго часу. Хацелася б, каб і наш сучасны ТЮГ таксама быў такі.

Вераніка ЯРМАЛІНСКАЯ

На здымках: сцэна са спектакля “Тарас на Парнасе”; В. Кавалёва ў спектаклі “Дарога на Віфліем”; “Дурнічка”.

Калі адбываецца яднанне актёра з глядачом?.. Так, у час спектакля, у хвіліны, якія артыст і зала перажываюць разам, зліваюцца ў адно цэлае, адчуваюць адно аднаго. Праз позірк, праз усмешку, праз апладысменты. Шчырым аматарам высокага мастацтва знаёмыя гэтыя моманты. А яшчэ яны маюць магчымасць пастаянна сустракацца з улюбёнымі актёрамі і па-за сцэнай — на творчых вечарынах клуба “Таленты і паклоннікі”.

Паклоннікі талентаў

“Часцей за нас ніхто ў Мінску ў тэатры не ходзіць!”, — запэўніла мяне Галіна Махаева, кіраўнік сталічнага клуба аматараў тэатра “Таленты і паклоннікі”. Сапраўды, удзельнікі гэтага клуба не прапускаюць ніводнай прэ’еры і актыўна прычыняюцца да тэатральнага жыцця сталіцы: наладжваюць творчыя сустрэчы і конкурсы, святочныя канцэрты і дабрачынныя спектаклі. А зусім нядаўна клуб “Таленты і паклоннікі” адзначыў свой першы юбілей: 10 гадоў!

“У часы, калі ішла перабудова, пра тэатр неяк забыліся і людзі думалі пра тое, як выжыць у неспрыяльных умовах, — глядзельныя залы пуставалі. Да таго ж, быў зачынены сталічны Дом актёра, і артысты пазбавіліся магчымасці сустракацца з глядачамі, адпачываць разам. Таму ў мяне нарадзілася ідэя стварэння клуба аматараў тэатра”, — удакладняе Галіна Махаева. І наша размова працягваецца...

— **Такая любоў да тэатральнага мастацтва тлумачыцца...**

— Тым, што з дзяцінства жыву творчасцю! Спачатку мы з сябрамі “давалі канцэрты” па дварах, з пятага класа я ставіла невялічкія спектаклі ў школе. Потым скончыла Маскоўскі дзяржаўны інстытут культуры па спецыяльнасці “рэжысёр народных тэатраў”, працавала выкладчыкам эстэтыкі. А цяпер кірую літаратурна-музычную гасцёўню ў БДУ і з задавальненнем выконваю ролю арганізатара, сцэнарыста і рэжысёра ў нашым клубе.

— **А з чаго пачалася дзейнасць клуба “Таленты і паклоннікі”?**

— Са святочнага канцэрта, прысвечанага Дню абаронцаў Айчыны, што працягнуў у Доме ветэранаў у 1997 годзе. У гэтым мерапрыемстве бралі ўдзел такія мэтры, як Марыя Захаравіч, Артур Вольскі, Наталля Гайда, Павел Дубашынскі... Глядачы былі ў захвапенні! Зала паўнютка — яблыкі не было дзе ўпасці, людзі сядзелі нават у праходах на прыстаўных крэсёлках!..

Крыху пазней, у 1998-м, мы арганізавалі конкурс маладых актёраў “Прызнанне ў каханні”. Дванаццаць пар, Рамео і Джульет, змагаліся за права называцца лепшай. Дарэчы, перамаглі, тады яшчэ амаль нікому не вядомыя, сучасныя зоркі тэатральнага мастацтва Анастасія Кот і Людміла Сідаркевіч. Можна нават сказаць, што і наш клуб немалую ролю адыграў у творчым станаўленні гэтых актёраў!

Затым мы вырашылі далучыць да тэатра і зусім маладое пакаленне. Тры разы на працягу гэтых гадоў клуб праводзіў конкурс сярод школьнікаў “Мы любім тэатр з дзяцінства”. Дзеці выступалі ў ролі рэцэнзентаў, мастакоў, крытыкаў... Яны з задавальненнем хадзілі ў тэатры, сустракаліся з актёрамі, пісалі пра спектаклі, складалі творчыя партрэты артыстаў, малявалі афішы. З вялікай адказнасцю ставіліся дзеці да конкурсу. А як жа?! Кантралявалі працэс Ларыса Рулёва і Артур Вольскі.

Працавалі мы і разам з Беларускам саюзам мастакоў: да 80-годдзя Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы былі створаны партрэты актёраў, рэжысёраў, драматургаў.

— **Што самае цікавае ў працы вашага клуба?**

— Безумоўна, сустрэчы з актёрамі, тэатральныя салоны, гасцёўні. Вельмі прыемна, калі адчуваеш зацікаўленасць у супрацоўніцтве з боку тэатральных дзеячаў. Так, Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы Беларусі ўжо тры гады арганізуе для нас канцэрты з удзелам маладых спевакоў. Тэатры запрашаюць на дабрачынныя спектаклі. Потым мы сустракаемся з актёрамі, рэжысёрамі, абмяркоўваем, спрачаемся... Стараемся на кожнае свята павіншаваць улюбёных артыстаў — кветкамі, паштоўкамі, невялічкімі падарункамі. Між іншым, у кожнага члена клуба (а нас сорак чалавек!) ёсць свае абавязкі, даручэнні, якія размяркоўваюцца на штотыднёвых пасяджэннях клуба ў Доме ветэранаў. Таму

разам рабіць сюрпрызы актёрам — задавальненне для нас!

Цікава працаваць з падшэфнымі тэатральнымі школамі: клуб наладзіў сустрэчы школьнікаў з рэжысёрамі Н. Башавай, С. Навуменкай, А. Яфрэмавым, У. Ушаковым, Б. Луцэнкам... Дзякуючы нашым намаганням Рэспубліканскі тэатр юнага глядача, Новы драматычны тэатр, Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі сыгралі шэраг дабрачынных спектакляў у дзіцячых дамах-інтэрнатах. Кранаючы тэму маці і дзіцяці, не магу не ўспомніць пра канцэрт, прысвечаны Году маці. Мы яго і назвалі: “Маналог маці”. Рэжысёрам была Святлана Навуменка, удзельнічалі вядомыя, найталенавітыя актрысы Марыя Захаравіч, Наталля Гайда, Таццяна Мархель і інш. Артысткі паказалі, якой павінна быць маці. Атрымалася вельмі цёпла, кранаальна і прыгожа.

— **А як вы адзначылі юбілей клуба?**

— У Доме ветэранаў адбыўся канцэрт з удзелам вядучых майстроў сцэны: Наталлі Гайды, Марыі Захаравіч, Тамары Мужэнкі, Аляксандра Шарова, Сяргея Жураўля — яркае, цікавае, захваляльнае шоу. Клуб прымаў віншаванні, адзнакі, падарункі ад прадстаўнікоў арганізацыі культуры, грамадскіх арганізацый, мінскіх тэатраў... Ведаецца, дзесяцігоддзе — гэта магчымасць падвесці вынікі нашай працы. І я лічу, што мы шмат зрабілі. Але хочацца на гэтым не спыняцца. У нас нават дэвіз такі: “Ідзі льюцца праз край, нам толькі спонсараў давай!”

— **Падзяліцеся, калі ласка, планами клуба “Таленты і паклоннікі” з чытачамі “ЛіМа”.**

— Вельмі хочацца расказаць пра тэатральныя дынастыі Мінска! І яшчэ ёсць мара... Арганізаваць скульптураў, архітэктараў Беларусі і зрабіць у скверыку Купалаўскага тэатра сцяну памяці лепшых актёраў — Стэфаніі Станюты, Зінаіды Браварскай, Мікалая Яроменкі...

Ірына ГРЫПАРАН

На здымку: Галіну Махаеву вініцу на родная артыстка Беларусі Наталля Гайда.

Жанчынам Вялікай Айчыннай вайны, салдацкім удовам, беларускім маці прысвяціў сваю персанальную выстаўку жывапісец Аляксей Панцюк-Жукоўскі. Называлася яна “Пад мірным небам — Маладая Беларусь” і праходзіла ў Беларускам дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Гэтым надзвычай кранаальным вернісажам-акцыяй урачыста адкрылася пасля 10-гадовай рэстаўрацыі ўтульная экспазіцыйная зала музея.

Прытуліцца да роднага

Выстаўка А. Панцюка-Жукоўскага прыныпова адрознівалася ад вернісажаў у мастацкіх галерэях. На яе адкрыццё кіраўніцтва музея запрасіла прадстаўніц камітэта жанчын-удзельніц Вялікай Айчыннай вайны мінскага савета ветэранаў, Беларускага саюза жанчын, тых адважных дзяўчат баявых саракавых, якім сёння па 80 і “за”, але яны не адышлі ад грамадскага жыцця. Разам з мінчанкамі-ветэранамі прыйшлі ў музей і прадстаўніцы вучнёўскай моладзі — пакаленне дзяўчат новай эпохі, за якімі — будучыня мірнай суверэннай Беларусі. Атмасфера была надзіва гарманічная і святочная. Гучалі цёплыя прамовы, вершы, песні — пра незабыўныя дні вайны, пра беларускую зямлю-матухну і характава жыцця, пра каханне. І пра тую адзіную на ўсім свеце, якая ніколі не падманіць, не здрадзіць: пра родную матулю. Гаварылася пра высокі спадвечны сэнс і своеасаблівую пераемнасць каштоўнасцяў у нашым сённяшнім грамадскім жыцці: мінулы год праходзіў у Беларусі як Год Маці, сёлетні абвешчаны Годам Дзіцяці. І няцяжка было заўважыць, наколькі арганічна сугучны гэтым каштоўнасцям вобразны свет палотнаў Аляксея Панцюка-Жукоўскага.

“Самую найвялікшую каштоўнасць на зямлі — чалавечае жыццё — трэба заўсёды бараніць. Няма ў свеце нічога даражэйшага за жыццё. Яго, як і любоў да роднай зямлі, трэба параўноўваць з Боскім дарам, — падкрэсліў, адкрываючы выстаўку, старшыня Беларускага саюза мастакоў Уладзімір Басалыга. — І трапятлівае стаўленне да гэтага дару выказвае ў сваіх работах Аляксей Панцюк-Жукоўскі. Мастак годна праспяваў песню пра мірнае неба, мірную працу — пра тое, што баранілі нашы продкі, за што ахвяравалі жыццём”.

Хіба гэта не творчы феномен? Чалавек, які нарадзіўся праз 10 гадоў пасля вызвалення Беларусі, гэтак тонка адчувае, прымае блізка да сэрца, выяўляе праз пераможны стваральны дух пасляваеннай эпохі тэму вайны, якой не бачыў. Нездарма ён далучыўся

да студыі вайсковых мастакоў, у якой аб’ядналіся творцы-франтавікі, партызаны і відавочцы колішніх падзей — дзеці вайны...

Даверлівая інтанацыя, дабрыня позірку на зямны свет, замілаванасць да простых і спрадвечных рэчаў, некрыклівая метафарычнасць, беларуская шчырасць — усё гэта надае карцінам А. Панцюка-Жукоўскага прыцягальную своеадметнасць. А ў экспазіцыю ўвайшлі пераважна работы 2002—2006 гадоў. Сярод 20 твораў — і ўжо добра знаёмае знаўцам жывапісу, у тым ліку і чытачам “ЛіМа”, напоў-

ненае сонцам і радасцю палатно “Пад мірным небам — Маладая Беларусь”, і выява сентыментальнага хлапчука з абярэмкам паляных кветак (“Ля студні”), сюжэты з нізкі “Спас”: шчодрая яблынька; кош спелых пладоў; старэнькая бабуля; будучая маці; “Раўбішкая мадонна” пад пялёсткамі-промянімі сланечніка. І партрэт роднай матулі ў акне — з пажоўклімі франтавымі лістамі (“Салдатка”). І суровы, працяты біблейскі матывамі, трыпціх “Салдаты”...

А якія пейзажы: “Вясной” — краявід, у якім яшчэ пераважае

шэрае, рудое, бягла-благітнае, але ўжо зелянее трава і вецер, напоўнены новым жыццём, гуляе ў аблоках; “Вясновая сінь” з празрыстым блакітам неба і рэчкі! Якія цудоўныя нащорморты: святочны — з даматканым ручніком, з кулічым і самаварам, з велікоднымі яйкамі ды свечкай; са старымі сотамаі, з міскай, лыжкай ды слоікам; з рассыпанымі кветкамі, сухім букетам ды бярозавымі чуркамі (“Гаспадар восені”); з пажухлымі кветкамі, палымымі гронкамі рабіны, пасельнымі яблычкамі ды грушай і — зярнятамі, насеннем новага жыцця (“Мелодыя восені”). Ці “Ключ да разгадкі лета”: з сіне-кімі кветкамі “бабінага лета”, з клубніцамі, з вінаградом — “белым” ды “чорным” — на старой шклянёй вазачцы, са слоікам “закаткай”, з дарамі салат... Ці “У імя жыцця (малітва)”: каласы ў збанку, хлебны бохан з адрэзанай лустай, зерне ў сіце...

Рыхтуючыся да выстаўкі, Аляксей Панцюк-Жукоўскі напісаў невялічкіе кранаальнае эсэ, прысвечанае Маці, Жыццю. І зварыўшы яго так: “... Ладзячы гэтую выставу, хочацца аддаць часцінку павагі, цёпліні і добра нашым блізкім сэрцу Матулям і ў першую чаргу старэнькім нашым Маці, якім давялося прайсці праз жудасныя гады вайны, застаўшыся салдацкімі ўдовамі, адным гадавалі дзіцяці, падымаць з папялішчаў разбураную ворагам краіну. Засяродзіць увагу на пераемнасці пакаленняў, на нашай спадчыне, на родным

краі і, безумоўна, на нашым сённяшнім дні — на нашай Пад Мірным Небам Маладой Беларусі. Нашы дарагія Матулі, няхай жа Бог дасць Вам здароўя, радасці, доўгіх гадоў жыцця і шчасця нам, Вашым дзецям, таму што мацярынскае шчасце — гэта шчасце Вашых дзяцей...”.

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: А. Панцюк-Жукоўскі; карціна “Пад мірным небам — Маладая Беларусь”; ганаровыя госці вернісажа.

Фота К. Дробава

Ад вікінгаў...

У Віцебскім абласным краязнаўчым музеі прайшла выстаўка “На шляху ў Візантыю”. Былі прадстаўлены работы членаў віцебскага клуба гістарычнай рэканструкцыі “Варгенторн”: кашомы, зброя, даспехі, упрыгажэнні, прадметы побыту насельніцтва Прыдзвіння і суседніх тэрыторый, дзе ў IX—XI стагоддзях жылі вікінгі, крывічы ды латгалы. Экспанаваліся вырабленыя са скуры і драўніны карта гандлёвага шляху “з варагаў у грэкі”, тканы з воўны і расшыты латгалскі мужчынскі плашч, кашуля мараплаўцы XI ст., зробленая з каналіянцкай тканіны, іншыя ўзоры тагачаснага рамяства. Наведнікі атрымлівалі амаль дакументальнае ўяўленне пра развіццё культуры дзвінскага рэгіёна ў далёкія часы, бо ўсе прадметы рабіліся паводле гістарычных матэрыялаў,

зמעшчаных у друку, на аснове археалагічных раскопак. Прытым усе экспанаты — з натуральных матэрыялаў, апрацаваных уручную, без выкарыстання сучасных тэхналогій. Для клуба гістарычнай рэканструкцыі “Варгенторн”, які існуе з 2004 года, гэта была першая маштабная выстаўка.

Гітарыст-пераможца

Першае месца на VIII Міжнародным конкурсе юных гітарыстаў, што адбыўся ў красавіку ў германскім горадзе Веймары, заняў беларус Ігар Дзедусенка. Імя гэтага 16-гадовага музыканта з Маладзечна ўжо неаднойчы з’яўлялася на старонках “ЛіМа”. Дзіва што: у яго творчай біяграфіі ўжо добрыя паўтара дзесятка міжнародных конкурсаў, удзел у якіх амаль заўсёды даваў вы-

датны вынік. Першае сваё лаўрэатскае званне рэспубліканскага ўзроўню І. Дзедусенка заваяваў, калі яму не было і дзесяці гадоў. Сёння ён студэнт 2 курса Маладзечанскага музычнага вучылішча імя М. Кл. Агінскага. Адна з найбольш значных падзей яго творчым жыццём звязана з Міжнародным конкурсам гітарыстаў у Венгрыі “Сегед-2006”: юны музыкант заваяваў Гран-пры і ў якасці прызга атрымаў гітару, зробленую вядомым італьянскім майстрам Джаакіна Джусані. І яшчэ — магчымасць выступіць у “жывым” эфіры Нацыянальнага радыё Венгрыі. А з нядаўняй перамогай таленавітага беларуса на конкурсе ў Веймары звязана і запрашэнне яго да ўдзелу ў Еўрапейскім фестывалі класічнай гітары ў Нюртэнгене (ФРГ).

Я. КАРЛІМА

Агульнарэспубліканскі конкурс сачыненняў (эсэ) сярод школьнікаў, студэнтаў і моладзі краіны «Мая Беларусь»

ЗАСНАВАЛЬНІК: газета «Літаратура і мастацтва».

Мэты і задачы праекта звязаныя з комплекснай праблемай патрыятычнага і мастацка-эстэтычнага выхавання, фарміравання ў юнацтва і моладзі актыўнай грамадзянскай пазіцыі, выпрацоўкі ў іх дзейснага стаўлення да агульназначных у сацыяльна-культурных адносінах грамадскіх з’яў, ініцыятыў, мерапрыемстваў і г.д.

Магчыма, прадстаўнікам тых пакаленняў, чыя творчая сталасць ці сталенне супалі з інтэрвенцыйнай чарговай этыка-эстэтычнага крызісу ў абсягі айчынай культуры, нашмат цяжэй выбавіцца з цяжэўнага стаўлення ды песімізму, чым сённяшняй літаратурнай моладзі. Бо апошняя заклапочаная не столькі асэнсаваннем таго, што было, колькі захопленая прадчуваннем адкрыцця таго, што будзе.

Своеасаблівым адкрыццём можа стаць для людзей «дарослых» вобраз не той Беларусі, якой «няма», але той, у

якой жывуць (і якую збіраюцца пераўтвараць-удасканальваць) сённяшнія школьнікі, студэнты, працоўная моладзь. Таму галоўнай мэтай конкурсу бачыцца прыцягненне як мага больш шырокага кола юных і маладых аўтараў да шчыра зацікаўленага абмеркавання праблем, з якімі яны сутыкаюцца сёння. У выніку інтэгральны вобраз краіны мог бы сфарміравацца з тых «адбіткаў», што будуць люстравана ў сачыненнях (эсэ). Бо прапанаваная тэма мае на ўвазе выяўленне найперш асобна-асабістага стаўлення да Беларусі, а эсэістычны жанр дае магчымасць спалучыць эмацыйнасць і разважлівасць, прадэманстраваць аналітычнасць і ўласна мастацкія здольнасці.

Канкрэтныя задачы конкурсу звязаныя:

— з распаўсюджваннем інфармацыі пра конкурс і яго ўмовы (у гэты працэс мусяць быць улучаныя не толькі супрацоўнікі рэдакцыі газеты «ЛіМ», але і калегі з іншых выданняў, і, безумоўна, настаўнікі, выкладчыкі сярэдняй

ды вышэйшай школы);

— з падрыхтоўкай матэрыялаў спачатку да публікацыі ў тыднёвіку, а пасля падвядзення вынікаў — у асобным выданні.

Умовы конкурсу. Да друку рэдакцыйны тыднёвік «ЛіМ» прымаюцца тэксты памерам да трох друкаваных старонак фармату А4 (шырыня Times New Roman, кегль 14, інтэрвал 1,5), з указаннем імя, імя па бацьку і прозвішча аўтара, месца ягонай вучобы (альбо працы), адрасу і кантактнага тэлефона.

Матэрыялы дасылаюцца на адрас: 220034, Мінск, вул. Захарава, 19; з пазнакай «На конкурс сачыненняў (эсэ)»; тэл. (8017) 284-81-53.

Па выніках конкурсу рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» плануе выдаць кнігу (анталогію) лепшых сачыненняў (эсэ), што друкаваліся на старонках тыднёвіка «ЛіМ».

Каляровая мелодыя...

Пішу гэтыя радкі і слухаю песню «Явар і каліна» гурта «Песняры». Як прыгожа запявае Леанід Барткевіч! Час ад часу я звяртаюся да «Песняроў», каб праз іх жыцьбыя песні адчуць беларускі дух, каб хоць на паўгадзіны вырвацца з паўсядзённасці сталічнага жыцця. Мінск — цудоўны еўрапейскі горад, ён захапляе, але, шчыра кажучы, няшмат у ім месцаў, якія адлюстроўваюць нашу самабытнасць. Тым больш мяне прывабіла ансамбль «Песняры», кіраўнік якога — Уладзімір Мулявін — быў рускім па нацыянальнасці. Чалавек, які не жыве ў Беларусі з маленства, здолеў пранікнуцца беларускай культурай, палюбіць яе і стварыць цудоўныя песні, частка якіх — беларускі фальклор, стылізаваны пад сучаснасць, іншыя ж — творы беларускіх паэтаў, пакладзеныя на музыку. Так, мая Беларусь моцна звязана з асобай Уладзіміра Мулявіна. А калі небеларус у часы Саветаў Саюза паказаў нашу краіну ў новым, ганаровым для яе святле, ці не прыгледзецца нам таксама да Беларусі больш уважліва?..

Словам, я пачала па драбніцах збіраць уражанні, прыгадваць падзеі майго жыцця, якія дапамаглі б класіфікаваць агульны вобраз Беларусі. Атрымаўся цэлы комплекс, важнае месца ў якім займае прырода і гісторыя. Наша радзіма мае шмат прыналежаў месцаў, дзе можна «адпачыць душою», адчуць сябе часткай наваколія. Гаворачы пра Беларусь, мы ўжываем спалучэнне слоў «краіна блакітных азёраў». Але каб для кожнага чалавека гэтае азначэнне было асабістым сэнсам, абавязкова трэба наведваць такія мясціны, пастарацца «растварыцца» ў іх. Чаму для нас так істотна, што паэт Адам Міцкевіч, які ў асноўным пісаў свае творы на польскай мове, дзяцінства і юнацтва правёў у Беларусі? Не толькі таму, што гэта дае падставу залічыць яго спадчыну ў скарбніцу беларускай культуры, а, здаецца, і таму, што мясціны, якія ён наведваў, глыбока ўражвалі, з’яўляліся невычэрпнай крыніцай натхнення.

Гэта былі цудоўныя мясціны Беларусі! Якую лагоднасць перадае возера Свіцязь у ясны дзень, калі зіхачуць у сонечным праменні! Угледзіся ў празрыстую вадзіцу, і ў галаве міжволі пачнуць складвацца чароўныя казкі. А суседнія дрэвы, калі толькі прыслухацца больш уважліва, нашэпчуць шмат дзівоснага. Ці не гэта краінае душу людзей з творчай жылкай? Калі адкрыеш для сябе такое месца, цяжка ўтрымацца, каб не вяртацца туды зноў і зноў. У маім жыцці вялікае значэнне мае Сялява — возера майго маленства. Цікавая рэч: у апошнія гады маіх сустрэч з ім мне пачало здавацца, што возера само вітае мяне як старога сябра. Дзякуй яму за гэта.

Вядома, ёсць іншыя «блакітныя люстэркі» на Беларусі, якія з’яўляюцца своеасаблівымі выразнікамі нечага спрадвечна беларускага. У мяне не раз узнікала пытанне: чаму адной з нацыянальных рысаў беларуса лічыцца памяркоўнасць? Адказ зразумелы: сама прырода вымагае быць менавіта такім. Амаль раўнінная мясцовасць, лясы чаргуюцца з шырокімі палямі. Ідзеш па дарозе ўздоўж поля, і спадарожнічаюць табе мёрныя, спакойныя думкі. У цышню пранікаюць ледзь чутныя, незвычайныя галасы — спева прыроды... Вось адзін складнік маёй Беларусі.

Лёс нашай Бацькаўшчыны складаны, шмат разоў пакутавала яна ад разбурэнняў, але сапраўдным шукальнікам незвычайнага адчыніць яна свае таямніцы, і загучыць голас гісторыі на новы лад. Асабліва багатая на розныя помнікі культуры заходняя частка Беларусі. Мне пашчасціла мець сяброў, якія любяць вандраваць. Таму за апошнія гады я наведвала Гродна, Наваградка, Мір, Пінск, Галышаны, Ружаны, Слонім і інш. Цяжка перадаць тую пачуццё, якія ўзнікаюць пры адкрыцці нечага новага ў роднай краіне. Шматлікія цэрквы і касцёлы, замкавыя мury, асмужаныя легендамі. Наведайце Косаўскі палац уначы — храбрасці прыбавіцца адразу і хопіць надоўга! Пры дапамозе ўяўлення я дабудоўваю палац, і перад вачыма ўзнікае шыкоўны будынак з крыштальнай падлогай і лостранымі сценамі. І выпадкова прыгадваюцца радкі Франсуа Віёна, паэта зусім іншай эпохі: «Дзе цяпер леташні снег?».

Адным з самых цікавых выразнікаў пэўнай адметнасці Беларусі можна лічыць горад Гродна. Вялікая колькасць помнікаў архітэктуры, павольны Нёман, старыя дрэвы, якім на працягу свайго існавання давялося быць сведкамі розных падзей. Акрамя ўсяго іншага, горад проста здаецца гасцінным, хача — хто ведае? — з добрай кампаніяй любы куток будзе падавацца ветлівым. Я ж упэўненая: мая Беларусь мае годную гісторыю.

Мая Беларусь — гэта таксама людзі, захавальнікі традыцый і стваральнікі сучаснасці. Не так даўно я бачыла тэатралізаваную пастаноўку твора Уладзіміра Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» у ліцэі БДУ і была глыбока ўражана патрыятычнасцю і цеплынёй атмасферы, якія панавалі ў зале. Вучні разам з настаўнікамі здолелі данесці да аўдыторыі глыбокую любоў да Радзімы, прагу лепшага лёсу і нязломнасць у барацьбе, адлюстраваныя ў рамане.

Яшчэ адны энтузіясты, якія спрабуюць раскажаць людзям пра славетную мінуўшчыну Беларусі праз музыку і пра якіх абавязкова трэба сказаць колькі слоў, — гэта выдатны гурт «Стары Ольса».

Добрыя знаўцы гісторыі роднага краю, яны выконваюць музыку часоў Вялікага княства Літоўскага, выкарыстоўваючы адмысловыя музычныя інструменты: чароўная дзяўчына з гурта некаторыя кампазіцыі выконвае на дудцы, здольнай шчыра перадаваць як смутак, так і радасць; іншы ўдзельнік «Старога Ольсы», спяваючы, паўстае ў вобразе Гусяра, захавальніка нацыянальнай спадчыны.

Звяном у ланцужку рупліўцаў беларускай культуры з’яўляецца таксама тэатр імя Янкі Купалы. Колькі часу таму так з вялікім густам быў пастаўлены дзівосны спектакль «Сымон-музыка» па аднайменнай паэме Якуба Коласа. Праз прыгоды і пакуты Сымона гледцам адкрываецца шырокая панарама Беларусі тых часоў. Сымон — прадстаўнік беларускага народа, які ўвабраў у сябе лепшыя яго рысы; калі паназіраць уважліва за гэтым вобразам, можна прыйсці да разумення душы беларускай.

Нарэшце, неад’емнай часткай маёй Беларусі з’яўляюцца людзі, якія жывуць у краіне. Вяртаючыся да сваіх вандроўак, хачу адзначыць, што ці не самыя прыемныя ўспаміны пакінулі аб сабе жыхары тых месцаў, якія мы наведвалі. Імкненне дапамагчы, падказаць правільны шлях, нешта растлумачыць і проста зацікавіць нашымі вандроўкамі стваралі дзіўнае адчуванне, быццам увесь свет з намі.

«Дзве мовы ў мяне — абедзве чараўніцы, як в дзвух сестер, в обоих я влюблен»... Сапраўды, што яшчэ можа сведчыць аб усведамленні прыналежнасці да сваёй нацыі, які не мова? Вельмі добра, што нашы людзі разумюць абедзве дзяржаўныя мовы і могуць часам даволі хутка пераходзіць з адной на другую, але беларускай нацыі вельмі важна ўтрымаць тое каштоўнае, што ад рознівае яе ад іншых. Мне вельмі прыемна, што шмат беларускіх моўных людзей — мае аднагодкі. Маючы вопыт працы на Шэкспіра на беларускай мове, хачу з радасцю сказаць, што яна надзвычай прыгожая і мілагучная. Мая Беларусь увасоблена ў гучанні роднай мовы.

Абрыс маёй краіны гатовы, і я з ахвотай буду дапаўняць яго на працягу ўсяго жыцця. Мая Беларусь — гэта мае бацькі і ўспаміны дзяцінства, гэта шматлікія рэкі, азёры і лясы, гэта царква ў Ружанах, студыя мастака ў Гродна, крынічка ў Ракаве, сцежка ад станцыі метро Першамайская да ліцэя БДУ, гэта юнак, які выконваў ролю Кастуся Каліноўскага ў «Каласах пад сярпом тваім», гэта мае сябры. Мая Беларусь шматгранная, спадзяюся, як у кожнага чалавека. Калі ж вы яшчэ не вызначыліся — паспрабуйце, і вы абавязкова знойдзеце што-небудзь сапраўднае, знойдзеце сваю Беларусь.

Марына БАНДАРЭВІЧ,
студэнтка IV курса
Беларускага дзяржаўнага
універсітэта

Барысаўшчына

Адрасу зазначу, што назва нашай вёскі Барысаўшчына — цудоўная, мілагучная і запамінальная, як і назвы суседніх вёсак Малявічы, Залесе. Вядома ж, назва гэта звязана з іменем Барыс. Кажуць, што некалі тут жыве пан Барыс. У Барысаўшчыне жылі і цяпер жывуць людзі з прозвішчам Галецкія. Па гэтай прычыне Барысаўшчына мае і другую назву — Галецкія. Але гэтае найменне не афіцыйнае, а мясцовае. А была ж некалі ў вёсцы і яшчэ адна назва.

У кнізе «Памяць. Вілейскі раён» пра нашу вёску напісана наступнае: «Барысаўшчына. У 1794 годзе вёска, уласнасць Міхала Клеафаса Агінскага, падскарбіа літоўскага; канфіскавана ў казну. У 1800 годзе вёска Барысаўшчына, ці Барсучын, у маентку Лява, уласнасць генерал-аншэфа Мікалая Салтыкова, 10 двароў, 66 жыхароў. У 1850 годзе вёска, у маентку Забар’е, уласнасць Уладзіслава Грыгаровіча. У 1938 годзе вёска, у Хаценчыцкай вясковай гміне, 15 двароў, 94 жыхары. У 2003 годзе вёска, 33 двары, 81 жыхар». Цяпер жа ў вёсцы налічваецца толькі 15 двароў і 50 жыхароў.

З аднаго боку вёскі ў полі ёсць хутар. Там стаяць тры хааты, жывуць 9 чалавек, тры сям’і, прозвішчы якіх Іванец, Курац, Ляшок.

Палі і лясы тут маюць свае назвы. Напрыклад, адно поле завецца «Крыніца». Гэта таму, што тут некалі, яшчэ да меліярацыі, працякала крынічка. Вада ў ёй, кажучы, была чыстая і смачная, і там людзі яе пілі з задавальненнем. Яшчэ адно поле мае назву «поле Лазоўскага», бо там некалі стаяла хата Лазоўскага. Ёсць Антонаў лес, дзе быў некалі Анто-

наў хутар; маецца і Гачыцкі лес, там быў хутар Гачыцкіх.

Мая бабуля расказвае, што некалі за лесам жыве пан. Ён схаваў свае скарбы пад нейкім дрэвам, толькі пад якім — ніхто не ведае. Калі прайсці далей, можна ўбачыць луг. Там калісьці была сяліба пана Шымана. Ён быў блгім чалавекам, здэкаваўся з людзей, і яны яго не любілі. Пасля смерці пана гэта месца стала называцца Шыманамі.

Людзі, якія жывуць у вёсцы Барысаўшчына, дбайныя і працавітыя. Яны шмат працуюць і ўсё ўмеюць рабіць: вырошчваюць хлеб, даглядаць жывёлу, паспяваюць весці ўласную гаспадарку і працаваць у саўгасе.

А яшчэ і майстраваць умеюць. Як, напрыклад, Галецкія — Ніна Іосіфаўна і Віктар Іосіфавіч. Ніна Іосіфаўна ўмее рабіць вельмі прыгожыя кветкі з рознакаляровых паперы і з пластмасывых бутэлек. Яшчэ яна добрая швачка і вышывальшчыца. Віктар Іосіфавіч — майстар на ўсе рукі, ён робіць цудоўныя рэчы з дрэва.

Праца — асноўная крыніца дабрабыту людзей. Хто працуе — той мае, кажучы людзі. Злодзеі, гультаі, п’яніцы — нічога не маюць. Яны яшчэ паказваюць і дрэнныя прыклады для моладзі. Гультаёў, п’яніц, дармадаў не любяць нідзе і ніхто.

Барысаўшчына... Для мяне няма месца, даражэйшага за гэты куток Беларусі. Гэта вёска — і ёсць мая Беларусь.

Марыя ЛЯШОК,
вучаніца 10 класа Ільнянскай СШ
з краязнаўчым ухілам імя
А.А. Грымаці

Паважаць продкаў

Гаварыць пра чалавека-грамадзяніна, патрыёта Беларусі, добрага гаспадара роднай зямлі, адказнага за вынікі сваёй дзейнасці перад продкамі, сучаснікамі і нашчадкамі, можна толькі тады, калі ён усведамляе непаўторнасць, нацыянальную адметнасць і каштоўнасць шматвяковай матэрыяльнай і духоўнай культуры свайго народа ў сувесці славянскай, еўрапейскай і сусветнай культуры.

З самага нараджэння бацькі вучаць нас паважаць продкаў, якія змагаліся за незалежнасць нашай дзяржавы. Кожны з нас — грамадзянін Рэспублікі Беларусі з самага нараджэння, кожны роўны перад законам...

Мы, беларусы, народ вельмі просты, працавіты, гасцінны, талерантны, аптымістычны, таленавіты...

Сёння ў Беларусі працэнт нараджальнасці істотна павялічваецца, і ўжо гэта сведчыць аб тым, што беларуская нацыя не згіне.

Але мы сутыкаемся з такімі праблемамі, як курэнне, алкагалізм, схільнасць да наркатыкаў... Гэтыя тэмы, канечне, абмяркоўваюцца не толькі на класных гадзінах, не толькі прафесійнымі журналістамі ды ўрачамі, але і школьнікамі, навучэнцамі, студэнтамі... Шмат праводзіцца бліц-апытанняў на гэтыя балючыя тэмы, у выніку якіх можна зрабіць выснову: дрэнныя звычкі не ў модзе.

Выпраўляць сітуацыю, ды і развіваць моладзь дапамагае БРСМ. Ён праводзіць суботнікі, акцыі... Летам моладзь адпачывае ў летніках у маляўнічых кутках Беларусі, куды імкнучыся турысты не толькі з самой рэспублікі, але і з-за мяжы. Шмат адбываецца мерапрыемстваў, скіраваных на выхаванне патрыятызму: класныя гадзіны, экскурсіі ў музеі, краязнаўчыя гурткі, знаёмства з мастацкай літаратурай, кнігамі, жывапісам на гістарычныя тэмы. У краіне вядзецца рэстаўрацыя замкаў, палацаў, адраджаюцца традыцыі продкаў...

Святы абавязак цяперашняга пакалення — скарыстаць дадзены лёсам шанс для нацыянальнага самавызначэння, уладкаваць жыццё ў дзяржаве па жаданні, разуменні і вопыце самога народа, узячыць поспехам тысячагадовы пошук незалежнасці, стабільнасці і дабрабыту на шматпакутнай беларускай зямлі.

Вялікую значнасць у развіцці патрыятызму адыгрывае беларуская мова. Чалавек, які добра ведае гістарычныя шляхі развіцця сваёй Радзімы, становіцца патрыётам, таму што ён пачынае разумець асабістую адказнасць за яе будучае.

Кацярына ШЫМАНОЎСКАЯ,
вучаніца гімназіі № 3
г. Маладзечна

Паклон праз стагоддзі

Да 585-годдзя каралеўскай дынастыі Ягелонаў

Многія жанчыны Беларусі пакінулі адметны след у гісторыі. Іх імёны і справы памятаюць нашчадкі. Адна адыграла значную ролю ў палітыцы, на дзяржаўнай службе. Іншыя — у духоўным жыцці, культуры, літаратуры, навуцы. Былі прыкладам матчынага абавязку, сямейнай вернасці, служэння Айчыне. Аднак у жыцці здаралася так, што побач з дабрэнямі нярэдка ўжываецца зло, заган. Імёны некаторых венчаносных асоб жаночага полу сталі ўвасабленнем адмоўных рыс чалавечай натуры, якія маніпулявалі лёсамі цэлых народаў і дзяржаў.

Гістарычныя крыніцы — летапісы, хронікі, манускрыпты, утрымліваюць даволі падрабязныя апісанні гістарычных падзей, унутранай і знешняй палітыкі тых або іншых дзяржаў, імён, дат, — і менш за ўсё расказваюць пра чалавечыя якасці, рысы характараў тых жа палітыкаў, каралёў, каралеў. А як часам хочацца са смугой гістарычных падзей і дат убачыць жывых людзей. Даведдзі, якімі яны былі ў жыцці, што іх радавала, аб чым сумаваці, пачуць іх размовы, мары і думкі.

Рагнеда (у перакладзе з нарвежскай прыгажыні, як багіня...) — А. Ш.), яе дачка Прадслава, Еўфрасіня Полацкая, Фядора Друцкая-Саколінская, Багдана Друцкая-Саколінская... Гэта далёка не поўны пералік знаных беларускіх жанчын, яркіх зорак айчынай і еўрапейскай гісторыі, свет ад якіх ідзе да нас і сёння.

Але найбольш бліскучы след у гісторыі Беларусі пакінула беларуская князеўна, заснавальніца магутнай еўрапейскай вялікакняжацкай і каралеўскай дынастыі Ягелонаў Соф'я Друцкая (Гальшанская) (1405—1461).

Радзіма каралевы Соф'і Друцкай была асноўным цэнтрам праваслаўнай духоўнасці, якая лягла ў аснову менталітэту беларускага народа. Тут была пабудавана адна з самых першых праваслаўных царкваў і створаны ўнікальны помнік пісьменнасці — Друцкае Евангелле. Імя беларускай княгіні Соф'і, польскай каралевы, назаўсёды ўвайшло ў летапіс славянства.

Вялікаму князю Літоўскаму, а пазней каралю польскаму Ягайлу не шчасціла ў сямейным жыцці, калі можна так сказаць аб каралеўскім шлюбе. Ні адна з трох яго жонак не нарадзіла каралю спадчыніка. Пасля смерці трэцяй Ягайлавай жонкі Альжбеты Граноўскай Жыгімонт I павёў перагаворы з Ягайлам пра магчымы ягоны шлюб з чэшскай каралевай Офкай. Пры згодзе Ягайлы на шлюб, ён атрымоўваў у пасаг Сілезію. Вітаўт не быў зацікаўлены ў шлюбе, бо ўзвышэнне Польшчы, аслабленне ордэна супярэчылі яго задумам пераўтварэння Вялікага княства Літоўскага ў каралеўства.

Як адгаварыць стрыечнага брата Ягайлу ад шлюбу? Хітры Вітаўт хутка знайшоў пераканаўчы довад: Офка ўжо ў гадах і наўрад ці зможа нарадзіць каралю нашчадкаў, і расхваліў сваячку сваёй жонкі маладую прыгажуню Соф'ю Гальшанскую.

“Хроніка Быхаўца” данесла да нас некаторыя дэталі сватаўства Соф'і, з якой кароль упершыню сустрэўся ў час гасцявання ў Сямёна Друцкага. Маладая князеўна не вызначалася той кідкай прыгажосцю, якой валодалі каралевы Ядвіга і Альжбета. Соф'я “прываражыла” Ягайлу сваёй непасрэднасцю, абаяльнасцю, не столькі знешняй, колькі ўнутранай прыгажосцю душы, дзявочай нявіннасцю. І кароль прыняў рашэнне: пасылаць сватоў у

уплываць на Ягайлу. Але яго спадзяванні не здзейсніліся, Соф'я хутка разабралася ў сітуацыі. Яна свядома карысталася падтрымкай адной з уплывовых групавак, смела ішла нават супраць тых, хто дапамог ёй у палітычнай барацьбе за карону, у тым ліку і супраць сваяка і апекуна Вітаўта, адносіны з якім былі ўвесь час вельмі няпростымі.

Гэты шлюб не ашчаслівіў ні каралю, ні каралеву. Вялікая розніца ва ўзросце каралеўскай пары, раўнівы характар Ягайлы, бясконцыя інтрыгі ў прыдворных кругах і сярод палітычных праціўнікаў атручалі сямейнае жыццё. Каралева сумавала, ёй не хапала цёплых, чалавечых адносін, увагі.

1422 год стаў вяршыняй магутнасці Вітаўта. Узрос яго палітычны і дзяржаўны аўтарытэт. Ён — кароль Чэхіі, дзе кіруе яго намеснік. Уладу Вітаўта прызнаюць Ноўгарад і разанскія князі. Сярод ваяроў, працаўнікоў, рамеснікаў, купцоў і дзяржаўных дзеячаў — папечнікаў

Друцк.

На момант жаніцьбы Ягайлу было 74, а яго маладой жонцы ледзь споўнілася 17 год. Вячанне адбылося 24 сакавіка 1422 года ў фарным касцёле ў Наваградку. 12 лютага 1424 года ў Кракаве Соф'ю каранавалі. Учарашняя літвінская дзяўчына, нашчадак полацкіх князёў Соф'я Друцкая, па бацьку Гальшанская, стала польскай каралевай. За ўсю гісторыю Польшчы не бачыла такой урочыстай каранаванні. Святочныя мерапрыемствы працягваліся 7 дзён. Сватаючы Соф'ю, Вітаўт меў намер праз яе, як сваячку,

Вітаўта — такіх славетных імёнаў, як Іван і Сымон Гальшанскія, Аляксандр Лукомскі, Іван Баба, брат яго Пуцята Друцкі, Леў Друцкі, Сямён Друцкі, Сенька Сапега. За увесь час свайго існавання Вялікае княства не было такім моцным, як цяпер. Але Вітаўт не задаволены. Яму не хапае кароны Літвы...

31 лістапада 1424 года каралева Соф'я нарадзіла Ягайлу доўгачаканага сына — Уладзіслава. З'явіўся законны спадкамец вялікакняжацкай кароны. Гэта ў патаемныя планы Вітаўта не ўваходзіла. Сватаючы брату Соф'ю, ён меў на ўвазе, што

састарэлы Ягайла не зможа быць бацькам. Плён працы Вітаўта цяпер павінен дастацца Ягайламу сыну. Усё гэта сур'ёзна занепакоіла вялікага князя. У 1427 годзе ён рашуча дабіваецца каралеўскай кароны. Год таму Соф'я нарадзіла яшчэ аднаго сына — Казіміра, які хутка памёр. І вось 10 траўня 1426 года ў каралеўскай сям'і зноў нарадзіўся сын, якога таксама назвалі Казімірам Андрэем (другое імя ў гонар дзедка, князя Андрэя Гальшанскага).

Вітаўт вырашыў выкарыстаць любыя сродкі барацьбы, каб пазбавіць Ягайлава сына права на наследавання вялікакняжацкай кароны.

У 1427 годзе на Гардзельскім сейме вялікі князь літоўскі Вітаўт зрабіў ашаламляльную заяву, рэакцыю на якую можна было параўнаць з выбухам бомбы: Ягайла не з'яўляецца бацькам дзяцей Соф'і. У зале не знайшлося ніводнага чалавека, які б заступіўся за каралеву. Пачалося дазнанне. Многіх маладых рыцараў катавалі ў легах, дабіваючыся прызнання. Каля года ішло расследаванне. Абвінавачваемыя адмаўлялі сваю віну. І гэта выратавала каралеву. Вярхоўны суд прыняў да ўвагі, як раўнаваў Ягайла сваіх жонак Ядвігу і Ганну і задаволюся тым, што каралева прынесла “ачышчальную прысягу” і паклялася на Бібліі, што была вернай жонкай. У каралеўскай сям'і наступіла доўгачаканае прымірэнне.

Галоўнай справай жыцця каралевы стала барацьба за карону для сваіх сыноў. У гэтым Соф'я праяўляла талент палітыка і дыпламата, жаночую мудрасць і настойлівасць. Яна была даралчыкам для сваіх сыноў у важных пытаннях унутранай і знешняй палітыкі. Старэйшы сын Соф'і і Ягайлы Уладзіслаў у дзесяцігоддзевым узросце стаў каралём Польшчы, а ў 15 гадовым — каралём Венгрыі. Перамогі над туркамі зрабілі яго ўзорам рыцара-воіна. У 1434 годзе Соф'я аўдавала. З яе дапамогай і падтрымкай Казімір у 13 гадоў становіцца князем Вялікага княства Літоўскага і Рускага, а ў 1444 годзе пад імем Казіміра IV каралём Польшчы. У Казіміра IV было 13 дзяцей, Соф'я дачкалася пяцірых унукаў, у тым ліку і Аляксандра, будучага вялікага князя.

Прыняўшы перад каранаваннем каталіцтва, Соф'я ў душы заставаўся праваслаўнай, не парывала сувязей з літоўска-беларускім асяродкам. Да апошніх сваіх дзён падтрымлівала праваслаўную царкву Вялікага княства Літоўскага. Соф'я вызначалася ў беларускай гісторыі, культуры дзякуючы свайму розуму, мудрасці, верацярпімасці, талерантнасці, жаночасці. Вялікая патрыётка сваёй Радзімы — Беларусі, яна

заўсёды клапацілася аб захаванні нацыянальнай культуры, праваслаўных рэліквій. Па загадзе Соф'і ў час уступлення Казіміра на пасаду вялікага князя, Друцкае Евангелле было дастаўлена ў сталіцу Вільня, дзе захоўвалася на працягу некалькіх стагоддзяў у царкве Уваскрэшэння Хрыстова. (Будынак храма захаваўся.) Маці сваіх знакамітых сыноў прывіла ім любоў да Радзімы, павагу да сваёй гісторыі. У любові да Беларусі выхавала і сваіх унукаў.

У Гальшанах і Наваградку адкрыты помнікі і памятныя знакі, прысвечаныя 600-годдзю каралевы. Нацыянальным Банкам Рэспублікі Беларусь выпушчана памятная манета, на якой увасоблены вобраз князеўны-каралевы. Удзельнікі Міжнароднай канферэнцыі ў Прыёманскім краі з пяці краін Еўропы па пытаннях падрыхтоўкі да святкавання 600-годдзя Грунвальдскай бітвы і юбілеяў дынастыі Ягелонаў і Раманавых накіравалі прапанову ў Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, а таксама кіраўнікам адпаведных абласных выканаўчых камітэтаў аб стварэнні гісторыка-архітэктурнага запаведніка ў Гальшанах, рэстаўрацыі мясцовага замка і ўстаўленні ў Друцку памятнага знака ў гонар князеўны Соф'і.

Анатоль ШНЭЙДАР,
Друцк—Гальшаны

Памяці Соф'і Друцкай

Над шырокім гасцінцам пагоня —
Віцебск, Ворша... паднялі мяцеж...
Войска Вітава — людзі і коні,
Перайшлі, як лавіна рубеж...

Войска князя да замка падходзіць,
Вітаўт кажа: аблогай бяром!
Друцкі князь крыж цалуе...
падносіць...

Прысягае... навекі чалом...

На прасторным дзядзінцы
князеўна
Ледзь жывая глядзіць на сватоў...
Сам Ягайла падходзіць павольна
Да нявесты: “Паедзем дамоў...”

Каласком адзінокім у полі
Выглядае ў Польшчы яна.
Адбылося вячанне ў касцёле,
Каралевай ідзе сірата...

Соф'ю Друцкую помняць
Гальшанскай,
Каралевай князеўна цвіце...
Лёс зямлячкі здаецца нам казкай,
Сірату Бог ратуе, вядзе...

Шлях зямны яе добра вядомы —
Друцк — карона —
Вавельскі касцёл...
А душа? Тая рвецца дадому...
Дзе над Друццю лятае анёл...

Мікола ПЕТРУШЭНКА
Фота В. Кавалёва

Летам 2007 года беларусы і літоўцы плануюць здзейсніць водную вандроўку па рацэ Віліі шляхам Канстанціна Тышкевіча. Экспедыцыя графа ў чэрвені спаўняецца 150 гадоў.

3 гісторыі

Навуковая экспедыцыя, арганізаваная Канстанцінам Тышкевічам пачалася 5 чэрвеня 1857 года. Каля вёскі Камена Вілейскага раёна на ваду было спущана пяць суднаў. Яны былі разлічаны на глыбокую ваду і на абмялеўшай Віліі не ўсюды маглі бесперашкодна прайсці. Таму частку з іх замянілі на пласкадонныя лайбы. Экспедыцыя ад вёскі Камена да ўпадзення Віліі (Нярыса) у Нёман (Нямнас) на тэрыторыі Літвы доўжылася 4 месяцы. На працягу ўсяго часу рабіліся тапаграфічныя здымкі парогаў, запісваліся легенды, паданні, народныя песні, праводзіліся археалагічныя раскопкі. Апісваліся помнікі старажытнай архітэктуры, царквы, касцёлы, вёскі падрабязны дзёнік экспедыцыі. Па выніках экспедыцыі Канстанцін Тышкевіч у 1858 годзе закончыў працу над грунтоўнай манаграфіяй “Вілія і яе берагі”. Свет пабачыла асобным выданнем манаграфія, праўда, толькі ў 1871 годзе пасля смерці графа, у Дрэздэне.

Ідэя вандроўкі

Тры гады таму ў Вілейцы праходзіла навуковая канферэнцыя, прысвечаная выву-

Вілія — Нярыс: 1857—2007

чэнню камяні. У канферэнцыі ўдзельнічаў гісторык з Літвы Вікінтас Вайтквічус. Вікінтас прапанаваў у 2007 годзе адзначыць 150-годдзе экспедыцыі графа Тышкевіча воднай вандроўкай. Ідэя літоўца спадабалася дырэктару Вілейскай філіі АДА “Ваяжтур” Віталю Кастэнку. Дзякуючы ягонаму энтузіязму палажэнне аб правядзенні зацвердзілі Вілейскі, Астравецкі і Лагойскі райвыканкомы. Прычым мерапрыемства набывае міжнародны характар, бо удзельнічаць у ім будзе і літоўскі бок.

У свой час азначаным маршрутам прайшоў літовец беларускага паходжання Чэслаў Кудоба. Прафесар Віленскага ўніверсітэта, доктар географічных навук Кудоба ў 1985 годзе ў Вільні выдаў свае падарожныя запісы. У 1992 годзе ў перакладзе на беларускую мову яны выйшлі ў Мінску пад назвай “Па Віліі”.

У лістападзе 2006 года сябры вілейскага турклуба “Чарапашкі” пад кіраўніцтвам Міхала Петуха прайшлі частку шляху Тышкевіча — ад вёскі Вілейка Докшыцкага раёна да вёскі Кастыкі Вілейскага раёна. Вандроўку прыйшлося спыніць з-за моцных маразоў.

Нярыс і яго берагі

Экспедыцыя мусіць пачацца 1 чэрвеня 2007 года з пешай вандроўкі ад вытокаў Віліі да вёскі Камена. У гэтай частцы марш-

руту прыме ўдзел толькі беларускі бок. Літоўцы далучацца 5 чэрвеня. Менавіта ў гэты дзень 150 гадоў таму на ваду былі спущаны судны графа Тышкевіча. Да гэтай даты ў в. Камена адбудзецца адкрыццё помніка.

7 чэрвеня экспедыцыя сустрэне Вілейка. Адмыслова для гэтага мерапрыемства ў горадзе будзе ўсталяваны помнік рацэ Віліі. З прычыны, што Вілейка з'яўляецца арганізацыйным цэнтрам экспедыцыі на Беларусі, то і сустрэча з гасцямі тут будзе самая насычаная. Віталь Кастэнка рыхтуе выставу рэпрадукцый малюнкаў Напалеона Орды, якія можна аб'яднаць пад умоўнай назвай “Вілія на малюнках Н. Орды”.

Спадар Кастэнка зрабіў копію кнігі Канстанціна Тышкевіча “Вілія і яе берагі” і зараз яе па частках перакладаюць знаўцы польскай мовы. Магчыма, улетку будзе прэзентаваны беларускамоўны варыянт манаграфіі графа.

З Вілейкі экспедыцыя рушыць далей па рацэ. Найбольш значны прыпынкі — Залессе, Сморгонь, Міхалішкі, Няменчына, Вільня, Стырні, Коўна.

Ці будзе кінапапед?

З беларускага боку ў вандроўцы плануецца ўдзельнічаць 12—18 чалавек. Гэта прадстаўнікі Вілейкі, Астраўца, Лагой-

ска, Сморгоні. Пакуль канчаткова склад удзельнікаў не зацверджаны. Невядома і колькасць прадстаўнікоў літоўскага боку. Кіраўніцтва экспедыцыяй ляжыць на беларускім Аргкамтэце і літоўскім Аргсавеце. Непасрэдна на маршруце кіраваць будзе старшыня, якога таксама трэба яшчэ абраць. Выдаткі на правядзенне экспедыцыі з беларускага боку бяруць на сябе Вілейскі, Лагойскі, Астравецкі райвыканкомы ды іншыя дзяржструктуры. Адпаведна сваіх удзельнікаў літоўцы забяспечваюць усім неабходным.

У мястэчку Буйвіды (Літва) да ўдзельнікаў воднай экспедыцыі далучыцца плыт з сярбамі таварыства “Блокшыс”, а таксама іншымі ахвочымі.

Літоўскі кінадакументаліст Вітаўтас Дамашэвічус выказаў жаданне стварыць відэааповед пра рэгіён ракі Віліі, які будзе паказаны па еўрапейскіх тэлеканалах. Падаруць вынікі экспедыцыі мяркуецца выхадам асобнай кніжкі, што павінна з'явіцца яшчэ ў 2007 годзе.

Сёлета мы адзначаем юбілей з дня нараджэння такіх славетых беларусаў, як Янка Купала, Якуб Колас, Напалеон Орда. Трэба не забыцца і на 150-годдзе экспедыцыі Канстанціна Тышкевіча.

Сяргей МАКАРЭВІЧ

Мікола МАЛЯЎКА

Вайна забірае салдат

Светлай памяці
Паўлюка Пранузы

Усё часцей і часцей
Вайна забірае салдат —
З былых вайсковых часцей,
З былых партызанскіх брыгад.

Жыццё пралацела як міг.
Гарэлі ў акопным пяску,
Дубелі ў зямлянках сырых —
Ад смерці на валаску.

Адваявалі блакіт,
Зялёны прастор, цішыню —

І ў пасляваенны быт
Жалезнымі выйшлі з агню.

У целе сваім яны
Прынеслі дадому адтуль,
З грывотнага пекла вайны,
Метал асколкаў і куль.

Ды час і жалеза сячэ,
Ды ёсць і трыванню
мяжа —

Да зор адляцела яшчэ
Адна жывая душа.

І будзе ў нябёсах жывым
Спрыяць яна да труны —
Усім: і сябрам баявым,
І тым, хто не бачыў
вайны.

Паэт і настаўнік

Не стала Паўлюка Пранузы. Не стала яшчэ аднаго паэта-франтавіка, які праз усю вайну пранёс сваю любоў да роднага краю, да радзімы, да непаўторнай вёскі Вылева на крутым беразе маляўнічай Іпуці, дзе ён нарадзіўся і дзе прашумелі неспакойнымі хвалямі яго дзіцячыя і юнацкія гады, да незабыўнага мястэчка Добруш, у якім ён скончыў дзесяцігодку, да горада свайго юнацтва Гомеля, дзе ён вучыўся на літаратурным факультэце педінстытута імя В. Чкалава і здаваў дзяржаўныя экзамены пад грукат нечаканай вайны, якая вогненнай разбураў і смерць, імчалася на ўсход.

га і таксама прайшоў амаль усю вайну — загінуў 20 красавіка 1945 года пад Берлінам. Зборнік паэта "Акопны спеў", у які, акрамя вершаў, увайшлі лісты і ўспаміны, складзены Паўлюком Пранузам, — даніна іх абарванаму сяброўству. Зборнік выйшаў у 1986 годзе.

Шмат пра што мы даведаліся на ўроках беларускай літаратуры ад свайго настаўніка. Ён не раз захоплена расказваў пра сваё знаёмства з пісьменнікамі.

Павел Кузьміч успамінаў канферэнцыю, якая была арганізавана летам 1940 года ў Мінску. Акрамя цікавых знаёмстваў з пісьменнікамі і сваімі равеснікамі, якія спыталі ў літаратуру з усіх куткоў Беларусі, наведванне сталіцы прынесла Паўлюку Пранузу і першую публікацыю ягоных вершаў у газеце "Літаратура і мастацтва".

Як зразумеў я пазней, выкладаючы ў педвучылішчы, а потым і ў школе, родную мову і літаратуру, Павел Кузьміч быў натхнёны прыкладам свайго добрушкага настаўніка Аляксандра Барысаўца. Аляксандр Сцяпанавіч не абмяжоўваўся падручнікам, і ўрокі яго былі заўсёды творчыя і цікавыя.

Паўлюк Прануза быў з ліку тых, хто "выйшаў з народа", дзе заўсёды былі і ёсць самародкі народных талентаў. Аднак, каб гэтыя самародкі зазьялі ўсім гранямі самацвітаў, патрэбна аснова, а гэта — спадчынная культура, якая перадаецца з пакалення ў пакаленне. Тым не менш, Паўлюк Прануза пакінуў прыкметныя ўзоры і ваеннай паэзіі ("Не экскурсантам, а салдатам", верш, які даўно ўжо стаў хрэстаматыйным), і лірыкі (дзесяць вершаваных кніг і "Выбранае"), і вершаў для дзяцей — вострым зборнікам.

Мне ў 80-я гады (мінулага стагоддзя) давалося выступаць з Паўлам Кузьмічом у Гарадзкейскай школе, і я пераканаўся — яшчэ раз, канчаткова, — што ён валодаў сапраўдным талентам педагога і настаўніка і ўмеў зацікавіць дзіцей — і зацікавіць і захапіць. Гэта быў наглядны ўрок, як трэба размаўляць з дзецьмі.

Калі падумаць, усё жыццё Паўла Кузьміча Пранузы было яскравым прыкладам таго, як трэба жыць і рабіць сваю справу. І апошнія гады я падтрымліваў з Паўлам Кузьмічом і Таццянай Міхайлаўнай пастаянную сувязь, і не толькі па тэлефоне. І вось іх няма. Таццяна Міхайлаўна памерла 27 лютага, Павел Кузьміч — 14 сакавіка. Урны з іх прахам устаноўлены ў жалобнай сцяне на Кальварыйскіх могілках.

Два гады таму мы з Пранузам, выйшаўшы з метро на станцыі Пушкінскай, доўга чакалі аўтобуса (ён жыў на Бурдзейнай). Размова — у каноры ўжо раз! — зайшла пра вайну. Прануза задуменна прамовіў: "Як ты думаеш, вайна скончылася ці не? — і сам адказаў: — яна, я думаю, скончыцца толькі тады, калі на нашай зямлі не застанецца ніводнай ахвяры..."

Паўлюк Прануза не быў ахвярай вайны. Ён перамог яе як салдат і назаўсёды застанецца Паэтам і Настаўнікам.

Яўген МІКЛАШЭЎСкі

«Слязой не спачувайце вы...»

Гвардзец Паўлюк Прануза ў 1942 годзе напісаў верш "Калі мяне падкосяць кулі..." Аб чым ён просіць баявога сябра? Хоча, каб той паведаміў матулі, што ён не прыйдзе на пабыўку. І просіць, каб адаслалі на радзіму лісты з яго паходнага блакнота, на якіх напісаны вершы. Паэт жадае, каб слязой не спачувалі яму:

Уважліва чытайце вершы —
І я паўстану, як жывы.

Паўлюк Прануза — першы "жывы" паэт, які сустрэўся мне на жыццёвых пуцявінах. Ён аўтар кніжак, гасцяваў у маёй сям'і на Гарадзкейскім цукровым заводзе. Здзіўленымі вачыма пазіраў я на маэстра рыфмаў, па-добраму зайздросціў яму, але, прызнаюся, крыху быў і расчараваны. Паэты мне ўяўляліся элітанымі, піжоністымі, у капелюшах, з моднымі, пшанічнымі чубамі, пры гальштукі. А Павел Кузьміч быў занадта проста аравануць, з адкрытым тварам, яснымі вачыма. І што найбольш мяне ўразіла тады — яго найўня сарамлівасць, дзіцячая ўсмешка і цікаўнасць да ўсяго. Ён зусім не фанабэрыўся, што знаны паэт, а яму было радасна ад сустрэчы са мною, новым чалавекам. Распачодраны такой увагай, я паказаў Паўлу Кузьмічу свае сямейныя дзённікі, мае бацькоўскія назіранні за сынам-першынцам. Помню, паэт ухапіў мяне за локаць, спакойна сказаў:

— Валодзя, вашы запісы варты друкавання. Гэта літаратура.

Так з дапамогай Паўла Кузьміча я выцягнуў з "падколя" свае дзённікі. З'явілася публікацыя ў нясвіжскай раённай газеце "Чырвоны сцяг", над літаратурнай старонкай у якой шэфстваваў Прануза. Пасля мае дзіцячыя апавяданні прыняў у "Вясёлцы" сам Васіль Вітка. Так з'явілася мая першая дзіцячая кніга "Рыгоркавы прыгоды".

Прайшло шмат гадоў з таго часу, і я магу цяпер сцвердзіць: Павел Кузьміч — пажыццёвы Педагог, мудры, далікатны, празорлівы. Закончыў Гомельскі педінстытут. І трыццаць тры гады выкладаў беларускую мову і літаратуру ў Нясвіжскім педвучылішчы і Нясвіжскай СШ № 3.

Толькі вайна перапыніла яго настаўнічанне на чатыры гады. Як кажуць, ад званка да званка прайшоў гвардзец Паўлюк Прануза крывавамі сцежкамі ліхалецця.

Салдатам, абпаленым агнём баёў, на дах рэйхстага ўзышоў Паэт. І тут упершыню за ўсю вайну "спакойна выцер з твару пот".

Але хто асмеліцца сказаць, што Паўлюк Прануза і на вайне не быў Педагогам? Ён, зенітчык, намеснік камандзіра гарматы, паміж баямі ўмеў убачыць "алавяны месяц", "халодныя маршчыны на возеры", "сівы абрус туманаў бялёсацельных".

Чацвёрты год салдацкі
свой шынель,
Што ўскінула вайна на плечы,
носім.

На снезе спім, над галавой
шрапнель,
А літасці ў суровых дзён не просім.

Тысячу вёрст прайшоў Паўлюк Прануза пад свінцом, у бяссонні. Шлях круты, але пройдзены прама, сумленна і смела. Сведчанне таму — ордэн Славы, ордэн Айчыннай вайны, медалі. А яшчэ — франтавыя сшыткі з вершамі, якія выліліся ў першыя паэтычныя кнігі.

З той, юнацкай, нашай сустрэчы календар адмераў багата гадоў. З Паўлам Кузьмічом мы сябравалі, кожная сустрэча была ў радасць. Неаднойчы задумваўся: адкуль у франтавіка-ветэрана столькі маладой энергіі, з якой крыніцы чэрпае паэт натхненне, дзе бярэ маладзільную рухавасць і нястомную патрэбу быць на людзях, у рэдакцыях, сярод дзяцей?

Адказ знайшоў у паэтычных радках Паўлюка Пранузы.

Дык вось у чым паэтаў сакрэт: "свой дзень я пачынаю рана, як толькі праясніцца ўсход"; "з Коласавай крынічкі браў пачатак радок мой", "каб не зналі стомы ногі, каб не згас агонь вачэй".

Як пажыццёвы педагог, як улюбёнец у прыроду і свет Божы, паэт не мог не ўвайсці ў храм Дзяцей. Ён умеў бачыць іх і чуць, ён бязмежна шанаваў загадкавых чалавечкаў. З такой любоўю напісаны ім кнігі для дзяцей "Добры дожджык", "Я вясну малюю", "Фарбы восені", "Звініць ручаёк", "Вясновыя тэлеграмы"...

У адным з вершаў Паўлюка Пранузы закладзена, зарыфмавана, замуравана яго крэда:

Давай, жыццё, на грузку
мне на сэрца,
Да скону я гвардзец
верны твой.

Так і жыў да скону. Быў чуйны да падзей і да людзей, да сяброў і дзяцей. Са сваёй знакамтай, вышмалцаванай папкай, у якой заўсёды ляжалі новыя вершы, Паўла Кузьміча можна было бачыць у розных рэдакцыях, у Саюзе пісьменнікаў, у Дзіцячым фондзе, на юбілях аднагодкаў, у паездках на Нясвіжчыну і родную Гомельшчыну. Паэт усім сваім жыццём падказваў нам, крыху маладзейшым, як трэба берагчы кожны дзень на гэтым свеце, як трэба спаўна выкарыстаць далзены Богам талент, як трэба ўмець даражыць сяброўствам, якім трэба быць верным сямейнікам — мужам, бацькам, дзедам. За ўсё за гэта давайце паклонімся Паўлу Кузьмічу Пранузу і хай будзе пухам яму беларуская зямля, на якой ён сумленна пражыў восемдзесят дзевяць гадоў, за якую ваяваў, якую любіў да слёз.

Уладзімір ЛПСКІ

Паўлюк ПРАНУЗА

Родная мова

У бліндажы, ў транзіі вузкай,
Хоць бой упарты бушаваў,
А роднай мовы беларускай
Ніколі я не забываў.

На гэтай мове калыханку
Спявала маці ў цішыні.
"За Беларусь!" —
на грозным танку
Пісаў прад боем на брані.

У час кароткага прывалу,
Хоць трошкі адпачыць бы рад,
Я кнігу з вершамі Купалы
Чытаў для землякоў-салдат.

Мы уяўлялі, што калоссе
Стаіць у залатой красе;
У небе журавы і восені
Дары багатыя нясе;

Зяюля кукавала ў лесе
І прадвешчала людзям лёс;
Парашутысткаю Аляся
Ляцела з сінявы нябёс;

Ішлі сыны да бацькі ў хату,
Вакол ляны цвілі ў палях...
І слова роднае салдату,
Як сонца, асвятляла шлях.

Родныя мясціны

Пацягнула да бацькоў у госці.
Пехатой адмераў доўгі шлях.
Мне насустрач
сцежкі маладосці
Выбеглі ў бязрозах і клянах.
Пад зялёнай іхняю аховай
Я іду на роднай старане.
Вецер!

Ты мяне не падштурхоўвай,
Без тваёй паслугі лёгка мне.
Шэпча луг травой:
"Калі ласка!"
Серабрыцца хвалямі рака.
Хіляцца ў паклоне
нізкім краскі...
Вы па чым пазналі земляка?

Наш час

Наш час, як порах, спрасаваны,
Спачыць не можа цішыня.

Ад раніцы расхвалявана
Паветра — пругкая браня.

Яго распорваюць ракеты
І спадарожнікі зямлі.
Лятыць за імі следам
ветры —

Шляхоў нязнаных
патрулі.

Наш час імклівы і суровы.
Трымаем цвёрда
мы штурвал.

Імчыць наш карабель жыццёвы
Праз буры, праз дзевяты вал.

О памяць, памяць...

Пажойкла кніжка запісная —
Салдацкі дзённік баявы.
Па ім я часта ўспамінаю
Шлях да рэйхстага агнявы,

Сяброў, з якімі ваявалі,
Ішлі праз вёскі, гарады.
О памяць! Памяць!

На прывале
Ніколі не бываеш ты.

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета ўзнагароджана ордэнам Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь

ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі»

РВУ «Літаратура і Мастацтва»

ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР
Анатолий КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

- Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Леанід ГАЛУБОВІЧ
Віктар КАВАЛЁЎ
Янка ЛАЙКОЎ
Валерый ПІНЧУК
(адказны сакратар)
Мікола СТАНКЕВІЧ
(намеснік галоўнага рэдактара)
Ірына ШАЎЛЯКОВА

Адрас рэдакцыі:
220034, Мінск,
вул. Захарова, 19

Тэлефоны:

галоўны рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага рэдактара — 284-66-73

Аб'екты:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай думкі — 284-66-71
літаратурнага жыцця, крытыкі і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04
музыкі, тэатра, кіно і выяўленчага мастацтва — 284-66-71
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на «ЛіМ»
Рукпісы рэдакцыі не вяртае і не рэагуюе
Паціця рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый
Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтру РВУ «Літаратура і Мастацтва»

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва»

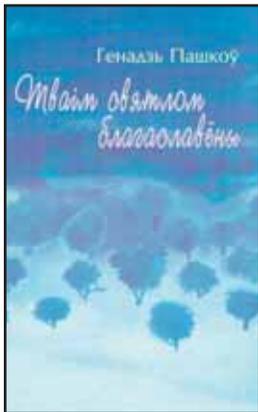
Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва Беларускага Дома друку» г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79

Індэкс 63856
Наклад 3608
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісанні ў друк 7.05.2007 у 11.00

Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ — 2467

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Генадзь ПАШКОЎ. Нарадзіўся ў 1948 годзе ў вёсцы Ліпавічы Чашніцкага раёна. У 1953 годзе сям'я пераехала на Гродзеншчыну, у вёску Войстам Смагонскага раёна. Скончыў факультэт журналістыкі БДУ. Пасля атрымання дыплама працаваў рэдактарам на Беларускай радыё. З 1972 года — у часопісе «Польмя», з 1979 года — намеснік галоўнага рэдактара гэтага часопіса. З 1989 года — інструктар ідэалагічнага аддзела ЦК КПБ. З 1991 года — намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Тэатральная Беларусь». Цяпер — галоўны рэдактар «Выдавецтва Беларускай Энцыклапедыі» імя Петруся Броўкі. Выдаў кніжкі «Кляновік», «Дыстанцыя небяспекі», «Травіоры дарог», «Зямлю слухаю», «Дзяўчына з блакітным мячыкам», «Маналог на кастрышчы», «Люблю, спадзяюся, жыць», «Піціч», «Крокі» (Бібліятэка беларускай паэзіі, выбранае), «Журавінавы востраў» ды інш. Лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1980). Не так даўно выйшла ў свет кніжка вершаў і паэм Г. Пашкова «ТВАІМ СВЯТЛОМ БЛАГАСЛАВІНЫ» (Мінск, выд-ва «Мастацкая літаратура», 2006, рэдактар В. Шніп, 240 с., 1500 экз.)

«Паэзія — гэта хвароба. Збіць тэмпературу яшчэ не значыць ачуныць. Наадварот. Гарачка ачыняе і прасвятляе.» Франц КАФКА

Ні хто іншы, а менавіта Генадзь Пашкоў і Таіса Бондар далі мне ў 1984 годзе рэкамендацыі для ўступлення ў Саюз пісьменнікаў. Не шукаў я, простадушны вясковец, для гэтага, як іншыя, знаных мэтраў, а папрасіў напісаць першых, каго ў той дзень сустрэў у цяперашніх холындаўскіх калідорах — і нічога, прынялі з заісам. Было б каго, як кажуць (я чалавек без комплексаў). Дык вось, сядзеў тады Г. Пашкоў амаль на рэдакцыйным водшыбе — ціха, асабліва не вытыркаючыся, намеснікам галоўнага рэдактара «Польмя». Прыстойны і яшчэ даволі малады чалавек. Усяго на два гады старэйшы за мяне. Але я ўжо чытаў яго зборнікі «Кляновік» і «Травіоры дарог» і лічыў, што ён паэт. Вядома, паэт — у яго чатыры кніжкі, а ў мяне яшчэ толькі рукапіс першай недзе з выдавецкага нутра на свет Божы прабіваецца... Аднак не паленаваўся ён тады, напісаў мне «зьялёнаму пачаткоўцу» рэкамендацыю ад рукі дробным почыркам на цэлую старонку.

А сёння ўжо сам я спрабую рэкамендаваць яго, як паэта і асобу, прыхільнікам беларускай паэзіі. Нялёгка пісаць такія «рэкамендацыі», што вынікаюць з усёй творчай планіды творчага чалавека.

Забіваюць дух яшчэ савецкія і ўжо цыперашнія штампы адносна візіі таго ці іншага творцы. Гэты — камуніст, а той — адраджэнец, адзін — лірык, другі — авангардыст і г.д. Як ні дзіўна (а для Беларусі, відаць, нішто ні дзіўна), тыя, шчыльна набітыя «абоймы», для нашага літаратуразнаўства ды і некаторай часткі крытычнага цэху захавалі ўстойлівасць і перыядычную апартыўнасць да сённяшніх дзён. Хоць асабіста я тыя нярэдка штучна «унармаваныя» пералікі, аспрэчыў бы і ўвогуле выкінуў у кошык беларускай літаратурнай гісторыі...

Не буду рахаваць, у якую канкрэтную «абойму» быў ушчэмлены тагачаснымі баявымі крытыкамі паэт Г. Пашкоў, а лепш працягнуць колькі яго лепшых (савецкай пары) радкоў, каб паказаць што перад намі паэт. Лірык яркі і самавіты. Ды вунь, нават тэндэнцыйны складальнік анталогіі беларускай паэзіі ХХ стагоддзя «Краса і сіла» Міхась Скобла ў анатацыі да вершаў Г. Пашкова змушаны быў напісаць, што «я ні ў якім разе не адмаўляю Г. Пашкова ў паэтычным таленце»... А вось і тыя, абцяжаныя мною, радкі:

«Варочаюцца скразнякі
у кроквах, шашалем набітых.»

«І шыба, з-пад брыва страхі
ў цяжкім сінее задуменні.»
(1973)

«Складзі б мне такую песню,
каб жыла у кожнай хаце,
каб была такая весня,
як і ты, радзіма-маці.
Край адвечнае любові,
дзе б ні быў, —
а мне здаецца,

што заўсёды маё сэрца
ў тваім полі жаўрай б'ецца.»
(1980)

Асабліва прыдатны Г. Пашкову і, можна сказаць, натуральны для яго лірычны жанр. Тут самааддача душэўнага і фізічнага пачуцця паэта роўная вышыні ўзлёту яго слова і глыбіні думкі.

Ёсць пяшчотныя дзве сілы,
што мацней, чым сілы грубыя.
Я — адна з іх (калі мілы).
Ты — другая (калі любая)!

Хіба не душэўна і не запамінальна? Гэтак жа ўражаюць сваёй простаю, але шнагліва-спавядальнай метафарыкай паэтычныя творы Г. Пашкова «Ля кастра над возерам», «Трушчыць пярун...», «Яна», «Любай», «Дыялог», «І за што?», «Утрапенне»...

Агулам можна сказаць, што ўсе вершы пра каханне вельмі шчырыя, пачуццёва-эмацыянальныя, а як для амаль 60-гадовага чалавека, нярэдка па-юначы напорыстыя, смелыя і авантурныя да мяжы магчымага...

Раніцою, з прамяністай верай,
да цябе пастукаюся ў дзверы.
Зазірну ў зьялёнае прадонне,
і душа ад радасці патоне.
Дакрануся рук і мілай шчыпкі.
пацалую раз і два разокці.
Занатую веры ў твай блакноцік.
Пачытай, пацеіся, мілы коцік.

Здавалася б, гэткае альбомнае мурлыканне «старага лавеласа», ніяк не падыходзіць былому партыйнаму работніку... І што гэта за «зьялёнае прадонне»? Можна, лепш было б сфармуляваць радок так: «Зазірну я ў воч тваіх прадонне», каб не ствараць небяспечнага чытацкага разнадум'я. І чаму б не пацалаваць адразу тры разы, а не «раз і два разокці», што прачытваецца, дарэчы, як «дзве розакці»... Фрывольнік эратычны, аднак, Генадзь Пятровіч! На зайздрасць маладзёнам. Тым больш, што якраз непадалёк і гэтыя яго разняволеныя радкі:

Хуліганам абзавей,
як зрыфуюць штосьці.
Хай сабе савольны верш —
не адынеш доціп.
Я зусім не хуліган.
Толькі так здаецца,
бо адзіны мой наган,
гэта — маё сэрца!

Во... Праўда, мне падаецца, што на параўнанне з наганам куды больш протэндзе нешта іншае, чым сэрца. І ўсё ж не будзем супакойваць публіку, яна сёння звыклая і не да такога, а пакінем валідол каханцы аўтара.

Паэт нас сам сусцешыць:
Ты не бойся, што ў парыве веснім
я ў жыцці такога накручу!..
Трэба будзе, наступлю на песню!
І сябе самога растапу!

Адным словам, ад гарачнай любові нярэдка даходзіць да правалаў памяці і самазабыцця:

Кладуся спаць з трывожнымі
думкамі:
а ці ў маіх абдымках ты?

У другім раздзеле зборніка «На зямлі спакоўвечнай» сабраны найбольш уда-слы і яркія лірычныя вершы паэта. Скажам, узрушылі мяне вершы пра зімовую прыроду «Закружыўся першы снег...» альбо «Гронка ледзяная», з якой хочацца працягваць гэтую страфу:

Расхінаю бору аксаміты —
Лёгка веер пошумна прабег.
Чысціней завоблачнай наліты,
На яліны ападае снег.

Праўда, зачэпілася маё вока за аўтарскую (пэўна ж, не наўмысну) і рэдактарскую няўважлівасць: на старонках 73 і 99 выдрукаваны ў касметычна змененай рэдакцыі адзін і той жа верш пад рознымі загалюкамі — «Чысціня» і «Сады зацвілі». Асацыятыўна перагукнуліся з рубцоўскімі радкамі («Сапоги мои — скрип да скрип под бережою. Сапоги мои — скрип да скрип под осиною...») радкі Г. Пашкова ў вершы «Адшэльнік» (не ведаю, чаму рускае слова падалося аўтару лепшым за «пустэльнік»): «Рып ды рып — дарогай снегаваю. Стук ды стук — у Шар Зямны ключокой»... І зноў жа, чаму не беларуска спрадвечная кляўба (ці кульбака), а рускамоўная «кляука»? Ну і, безумоўна, чалавеку мядзведзь на вуха наступіў, калі ён піша, што «трубцы ў архангельскія трубы /над табой да ранку камары». Ці не занадта слабы камарыны дух, для такіх трубаў?!

Спадзяюся, што ўсе гэтыя дробныя заўвагі (мо каму паласца і занадта прыдзірлівія) не зацэняць агульнага добрага ўражання ад новай кніжкі паэта, а тым больш ад яго паэтычнай творчасці агулам. Тым больш, што сам аўтар стараецца ісці ў нагу з часам, калі піша ў стылі маладой паэтычнай «плеяды» такай строфы:

Уражаны,
не кпіў
Ніхто —
яно-то ў стылі —
малодакці пупкі
з-пад блузак
агалілі.
Аж задымеў асфальт!
І гэта ўсё ё народу —
працэнты CO2
ды рэзінкі кіслароду.

Адметны, пругкі ўсёй сваёй паэтычнай структурай верш «Маладая воля...» Глыбокая філасофія высноўваецца, здавалася б, з вады ў вершы «Плывец»:

Калі з глыбіняў мора заштарміць
Ды буравея бераг разгайдае,
Плывец дадзе:
«Жыць альбо не жыць?..» —
Сябе над вал дзеваты падстаўляе.
І там сам-насам з бурай
ледзяной
Усё, што меў, што ёсць,
гатовы страціць
У шалелай зыбцы вадзяной,
У зелянцовым грамавержнім
спраце.

І хіба не цудоўна гучыць гэтак прызнанне Г. Пашкова з «Зьялёнага верша»:

Зьялёнае дрэва —
найлепшы мой верш.

Як словы — лісціначкі ў голлі.
Калі спагадаеш жывому —
жыўеці!
А сееці жывое — тым болей!

Дарэчы, пра сябру. Маю на ўвазе агульнавядомае: «сеця разумнае, добрае, вечнае». Думаю, што ўзначальваючы «Выдавецтва Беларускай Энцыклапедыі імя Петруся Броўкі» Генадзь Пятровіч зрабіў вельмі ўнёсак у агульнае беларусказнаўства, выклаўшы са сваімі руплівымі калегамі на паліцы кнігарняў не адзін дзесятка розных шматтомных энцыклапедыяў і аднатомных даведчаных дапаможнікаў. Дзякуючы ім, як самі беларусы, так і замежныя грамадзяне сталі мець больш глыбокае разуменне і ўяўленне пра гісторыю нашай дзяржавы ва ўсіх магчымых аспектах. Такая бескарыйная праца, безумоўна, заслугоўвае глыбокай павагі. А калі хто кажа, што не ўсё там дасканала, дык, напрыклад, Божа, аспрэчвайце, папраўдуйце, абгрунтоўвайце. Усё, апроч гісторыі, можна перапісаць нанова, не адступаючы ад той жа гісторыі... А будучы энцыклапедыі, будзе куды зазірнуць нашым напачкам, каб удакладніць і зверыць беларускі час з агульначалавечым зямным быццём...

Ад энцыклапедычных ведаў да неўнармаванай паэзіі не так і далёка. Варта толькі па-пашкоўску «алгебру гармоніі поверить». І таму вярнемся да вершаў Г. Пашкова.

Занадта роўным, аднатанальным і малакроўным у даволі аб'ёмнай кніжцы падаўся мне трэці яе раздзел «Блізкая далеч», дзе сабраныя найперш пафасныя вершы (і паэма) сацыяльнага і грамадска-палітычнага гучання, якія як бы выбіваюцца за межы Беларусі (тут і Украіна, і Грузія, і Італія, і Ціхі акіяны, і Сахара). Але шырокі, неабсяжныя вобразныя замаха паэта, на жаль, не стварае велічнага мастацкага выяўлення. На папярэдне вымаляваным тонка-чуйным і чыстым фоне першых двух раздзелаў гэтыя вершы занадта гучныя на пустарожныя словы і загуста ачэрчаныя аднаколернай сімвалічнай фарбай газетнай зладзённасці. Гэта яшчэ раз пацвярджае літаратурную аксіёму, што талент любога творцы найпаўней раскрываецца пры свабодным самавыяўленні, калі ён не аточаны догмамі агульнаграмадскай патрыятычнай рыторыкі, невадам ідэалагічных засланак і прасталінейных аўтарскіх надумаў.

А эрэшты, можа, я і памыляюся, бо хіба нельга цвяроза задумацца ды шчыра і адстаронена не паразважаць над гэтымі, няхай трохі і дыдактычнымі, але разважліва-эмацыянальнымі радкамі паэта:

Не веру крыкунам і кляцьбітам,
Іх пустазвонству, марнаму адеву.
Ёсць ціхія апосталы святла,
Хто будзіць чалавека ў чалавеку.

Не баючыся памыліцца, гэтую трапную характарыстыку можна аднесці і да самога сучаснага таленавітага паэта Генадзя Пашкова.

ЛеГЛ

(legal@lim.by)

Са словам у сэрцы

Чалавек у часе

Пісаць Віктара Арцём'ева памкнула кніга, якая і абзначыла яго жыццёвую справу. Першай яго настольнай кнігай быў зборнік вершаў для дзяцей Якуба Коласа.

Пад уздзеяннем кніг Віктар пачаў пісаць у чацвёртым класе ў насценную газету школы, а потым — у раённую газету. Тады яшчэ не ведаў, што першая спроба пярэ вызначыць многае ў яго жыцці.

Любоў да кніг прывяла Віктара Арцём'ева на бібліяэчнае аддзяленне вучылішча культуры ў Магілёве, якое тады называлася дзяржаўным

культасветным вучылішчам імя Крупскай.

Так культура і літаратура захапілі яго, і ён стаў апантана служыць ім. Быў Арцём'еў і газетчыкам. Гэта праца ўмацавала ў ім пісьменніцкі дух. Апрача гісторыі роднай вёскі, Віктар Іванавіч напісаў цікавую работу, дзе распавёў пра жудасны расстрэл, які ўчынілі царскія салдаты і жандары сялянам вёскі Кішчыцы летам 1905 года, якая тады ўваходзіла ў склад Шклоўскага павета і знаходзіцца непадалёку ад родных мясцінаў Арцём'ева.

Вялікай вяхой свайго жыцця Віктар

Іванавіч лічыць работу загадчыкам раённага аддзела культуры ў Чэрыкаве. Там ён пазнаёміўся з А. Пысіным, які працаваў тады рэдактарам раёнкі. Любоў да беларускага мастацкага слова звязала іх назаўсёды. Гэта было ў 1955 годзе. Варта адзначыць, што Аляксею Васільевічу вельмі пашанцавала як выдатнаму паэту ў дружбе з Арцём'евым. Дайцека не ў кожнага майстра слова ёсць такі верны сябра як Віктар Іванавіч. Па сутнасці Арцём'еў стаў таленавітым біёграфам лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Аляксея Пысіна.

Летась у Магілёве выйшла кніга В. Арцём'ева «Вянок Аляксею Пысіну», у якой сабраны цікавыя ўспаміны і вершы, прысвечаныя Аляксею Васільевічу.

Больш 2 тысяч сустрэч з пісьменнікамі падараваў Віктар Іванавіч ама-

тарам прыгожага пісьменства, працуючы ў бюро прапаганды беларускай мастацкай літаратуры па Магілёўскай вобласці. Ён — аўтар шматлікіх артыкулаў па гісторыі, краязнаўстве, літаратуры, якія друкаваліся ў часопісах «Польмя», «Нёман», «Беларуская думка», у штогднёвіку «Літаратура і мастацтва», у іншых газетах. Не адзін дзесяткак сейбітаў «разумнага, добрага, вечнага» блаславіў Арцём'еў, працуючы выкладчыкам бібліяэчнага тэхнікума ў Магілёве.

І ў свае восемдзесят год Віктар Іванавіч неўтаймоўны. Ён — не пусты каласок — ні на ніве жыцця, ні на ніве культуры. Зерне з гэтага каласка давала, дае і будзе даваць усходы ў сэрцах маладых.

Іван ПЕХЦЕРАЎ